

Staryinski Narodni časnik

Slovenske
Večernice

za pouk in kratek čas.

Izdala in založila
Družba sv. Mohorja v Celovcu.

Pet in štirideseti zvezek.

1891.

Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu.

Slovenske
Večernice

za

pouk in kratek čas.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

Pet in štirideseti zvezek.

Z dovoljenjem visokočastitega kriškega knezoškofijstva.

1891.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

II C 26.085 f

IN = 03000 3334

Zadnji tihotapec.

(Povest. Spisal J. Podgrajski.)

I.

Gro hoda od Krke proti jugu stoji ob griču prijazna vas Korinj. Tiha vasica je, in malo se sliši o njej. Davno so že minili časi, ko se je dvigal vrh griča ponosen grad; same razvaline še pričajo o mogočni njegovi nekdanjosti. Dasi pa ni slavnoznan kraj daleč na okrog, godilo se je vendar tukaj, kar utegne marsikoga zanimati.

Na cesti, ki pelje iz Dobropolj v Korinj, stoji pred Korinjem že precej razdrta kapelica sv. Jurija, nasproti pa gromada kamenja. Nekdaj ni bilo ni kapelice ni gromade tukaj, in tudi ni bila gromada vedno tako velika, kakor je sedaj, počasi je narastla do te velikosti. Vsakdo, ki je prišel mimo, vrgel je, zagledavši gromado, kamen na njo, spominjajoč se navade slovenske. Sin narodov pač vé, kaj pomeni gromada, vé, da spominja na nesrečo, ki se je zgodila tam. In tudi tukaj se je zgodila pred leti nesreča, in nastala je gromada, in vzdignila se je kapelica v spomin na to. Kako pa je prišlo do tega, o tem je cela povest. In ker ta povest ni brez pomena in važnosti za korinjsko vas in utegne marsikoga zanimati, hočem jo zapisati, kakor živi še med narodom. —

Bilo je pred kakimi petdesetimi leti. Na oni strani vasi, ki je obrnjena proti Krki, stala je nizka, revna koč. Jesensko solnce se je ravno jelo skrivati za gorami, ko stopita iz koč dva vojaško napravljena moža s puškami na ramah in s sabljami okrog pasa.

„Zopet nič“, pravi jeden, „in vendar bi skoro prisegel, da ga je gotovo pet centov sedajle v vasi. To ti ga znajo

skrivati! Ali jaz jim bom pokazal in tako gotovo jih enkrat zasačim, kakor danes prazna odhajava.“

„Meni se pa zdi“, odgovori nato tovariš, „da ti zastoj tukaj iščeš tihotapcev. Predaleč je od meje, in tudi ljudje niso videti hudobni.“

„Kaj? Ravno, ker so daleč od meje, tihotapijo bolj brez skrbi, in zaupati tudi ni nikomur; vidi se, da si še novinec v službi svoji. Komaj pol ure pred Korinjem sem bil zasačil oni dan tihotapca, pa mi je ušel. Odkod naj bo, če ne iz Korinja? In kjer je jeden, tam gotovo ni sam, posebno ker smo redko v vasi. Treba bode večkrat pogledati semkaj in bolj paziti na Korinj.“

„Kakor veš, a jaz ne bi tukaj iskal tihotapcev.“

Tako govorita med seboj lebljajtarja, kakor so takrat imenovali mejne stražarje, za njima pa gleda mož, ki je bil stopil iz koč. Veselo si mane roke in se škodoželjno smeji:

„Kako se je repenčil tisti suhi debeloglavec in iskal po vsej sili tobaka pri meni. Pa ga ni dobil, ha! Kako neki, ko sem ravno včeraj prodal zadnjo klobaso in ga sploh ne hranim domá? — Kam neki gresta sedaj? Tja jo mahata proti Krki. Le pojdiva, jaz pojdem tudi — a pojdem po tobaka. Ko bi vedela, ha, pa ne vesta,“ grohoče se Modrás, tako se je reklo pri hiši. Še enkrat pogleda zasmehljivo za graničarjema, pa stopi zopet v koč.

Žena njegova je pripravljala večerjo, vrteč se okoli ognjišča.

„Marijana“, ogovori jo mož, „nocoj pojdem zopet po tobaka črez mejo; požuri se, pot je dolga, odpravim se takoj po večerji.“

Marijana molči. Na obrazu se ji vidi, da je nič ni posebno razveselila ta novica. Dela se, kakor da bi bila preslišala te besede, in popravlja skrbno polena na ogenj.

„Slišiš!“ pravi zopet Modrás.

„No?“ obrne se ženica in pogleda moža. „Sta li vendar odšla onadva? Vidiš, tolikrat sem ti že pravila, da pusti tihotapstvo, pa ne maraš; enkrat naj te dobé, pa bo gorje tebi in nama z Martinom. Krivičen denar malo zaleže. To vidim. Ko nisi še tihotapil, živeli nismo nič slabše kakor sedaj. Držal si se bolj doma in skrbel si okoli hiše, pa smo še dobili tu pa tam nekaj. Sedaj pa odhajaš z doma, in včasih te ni po ves teden, ker se moraš skrivati, da bi te ne dobili stražarji. Pa prideš domú, pa moraš vedno biti v strahu pred njimi, tako da nimaš prav nič mirnega življenja.“

In tisti denar, ki ga dobiš, tudi ne vem, kam preide. Ne godi se nam nič bolje ne kakor poprej, navadil si se le še bolj zahajati v krčmo. Rajši pusti tihotapstvo, živeli bomo že kako z božjo pomočjo, kakor smo poprej.“

„Ne bodi ne“, dé osorno mož, „kolikrat si mi povedala že to!“

„Pa vendar nič ne pomaga.“

„Pomaga, pomaga“, zadere se, „človek mora živeti, in kako naj živi, če nima, od česar bi živel? In časi so tudi taki, da domá ne dobiš nobenega zaslužka, treba ga torej drugje iskati. Tako je, in to sama veš in vidiš. Le ne vem, kako je to, da tako govoriš, ko vendar veš, kako je. Kravico imamo, da imamo mleka komaj za dom. Teh par njivic pa nam komaj daje živeža črez zimo. Dobro veš, kako nam je včasih drenova predla, ko nismo imeli krajcarja pri hiši in zrnca soli ne. Sedaj imamo pa vendar, česar potrebujemo.“

„Imamo, pa vendar nisem tako zadovoljna in srečna, kakor sem bila včasih. In tudi ti nisi tak, kakor nekda. Čelo se ti je nagubančilo, redko imaš jasen obraz. Ne taji, nismo več tako srečni, kakor smo bili. Če smo prav trpeli in se mučili in s silo rili naprej, pa smo vsaj bili srečni. Kaj pomaga tako življenje, če ni zadovoljnosti v srcu?“

Modras je čutil težo te resnice in molčal. Naj li taji, kar trdi Marijana? Ne more. Saj res ni več srečen. Življenje mu je nemirno, polno strahu in trpljenja, in ne prinaša mu veselih ur.

„In vidiš“, nadaljuje Marijana, ko vidi, da njene besede vplivajo na moža, „vidiš, vedno si v nevarnosti, da te ne ujemó stražarji ali te celó ne ustrelé pri tihotapskem delu. Kaj bo potem s tvojo dušo, ko pojde nanagloma kar tako pred sodnika, ko umreš v grehu? Le reci, ali ni sedanje življenje slabše od prejšnjega?“

„Molči, kdo te je najel“, pretrga ji mož besedo. Ni mogel več poslušati, take misli so ga vznemirjale že večkrat samega, pa jih je vselej hitro odpodil. Ni maral torej, da bi mu jih sedaj vzbujal kdo drug. „Govoriš kakor ‚gospod‘ in se ne naveličaš. Kar je, je, ne boš me odvrnila. Stradati in neslano jesti nočem več. In poglej druge, nisem sam tak, vsi so, ki nimajo kaj domá, in tudi taki, ki imajo zadosti.“

Marijana globoko vzdihne. Hudo ji je, pa ne more pomagati. Tolikrat si je prizadevala že, odvrniti moža od grešne poti, toda zastonj. Tolikrat je goreče molila in prosila

Marijo pomoči — ali do sedaj še brez uspeha. In vendar ne odneha še. Saj vé, da je Marija dobra mati, in da ne pozabi svojih otrok. Če je ni še uslišala sedaj, gotovo jo usliši enkrat, gotovo usliši vsaj to njeno prošnjo, da mož njen umre spravljen z Bogom.

Nastane molk. Zunaj se začuje kravje mukanje in prijazni glasovi pastirjevi: „No, sivka!“

„Martin je prignal kravo domú“, oglasi se Modras. „Boš pomolzla pred večerjo ali potém?“

„Bom pa potém; večerja je kuhana.“

Noter stopi deček kakih 15 let star. Prinesel je butaro drv, ktero sedaj vrže na tla.

„Kje si pasel?“ vpraša ga oče.

„Na Drenovem hribu.“

„Je li sivka sita?“

„Sita pa, sita, zaganjam jo, kjer je največja trava. Pila je tudi rada in sedaj je taka kakor boben. — Drv sem prinesel, pa samo suhljadi, ker sem bil pozabil sekirico domá.“

Zadovoljno se mati nasmehlja.

„Boš pa zdajle malo povečerjal, vem, da si lačen.“

„Sedaj že čutim, da bi lahko jedel, na paši mi pa še na misel ni prišlo.“ Obličje se mu sveti radosti, videti je ves srečen.

„Marijana“, izpregovori zopet Modras, „si li slišala, kaj sem ti prej dejal, da pojdem nocoj? Če me dolgo ne bo, treba ti ni skrbeti, saj veš, kako je ta stvar. Bosta že z Martinom opravila, kar treba, saj tako ni sedaj posebnega dela. Krompir smo izkopali, drugega pa tako nič nimamo.“

Marijana samo vzdihne.

„Pojdete po tobaka, oče?“ vpraša Martin. „Jej, dajte, da grem tudi jaz enkrat z vami. Nisem še bil nikoli. Vi ne veste, kako znam hoditi, ne ustrašim se nobenega. In prinesel bom tudi lahko nekaj, nisem ravno tako šibak, le pogledajte me!“ vstopi se moško pred očeta.

Oče se nasmeje in ga gleda zadovoljno, ko se korači pred njim, mati pa zavpije:

„Boš tiho, kaj ti še ne pride na misel, kam boš ti hodil, domá boš.“

Ali deček, videč, da oče nič ne rekó zoper to, ne odneha takoj:

„Kaj ne, oče, da pojdem?“

„Beži, beži“, smeje se oče, „kam boš ti hodil, le domá ostani, pa materi pomagaj.“

Ali Martin se je vrgel v očeta, trmast je kakor on in noče jenjati prositi.

„Saj hodi tudi Sitarjev Andrej že, pa ni nič močnejši od mene, če je prav starji. Oni dan sva se metala, pa sem ga jaz vrgel.“

„Res, dečko je močan pri teh letih“, misli si oče. „Kaj, ko bi ga vzel s sabo; kar prinese, dobro bo.“ Da, tako všeč mu je naposled ta misel, da bi ga sedaj celó ne pustil domá. Čudi se, da prej še nikoli ni mislil na to. Petnajst let star je, krepak, kaj bi ne hodil, zaslužila bodeta sedaj dosti. In vzbudi se mu želja po denarju.

„No, pa pojdeš z mano“, reče, „vidim, da imaš poguma.“

Vesel zauka deček, pa sedaj se oglasi mati vsa preplašena:

„Jurij, ali si ob pamet, ali kali, sedaj hočeš še Martina zapeljati!“

„Nič zapeljati, sam hoče, in prav je tako, dva gotovo več tobaka prineseva kakor jeden sam.“

„Pa jaz ga ne pustim in ga ne pustim, da bi ga pokvaril. Domá mi ostaneš, Martin, da slišiš, kajti prepovedano je tobak nositi črez mejo!“

Modrasu vzkipi žolč, srdito zavpije:

„Molči, kdo je gospodar, ti ali jaz, kdo ima kaj zapovedovati, ti ali jaz?“

Marijano zapečejo te besede. Bila je dobra duša in pohlevna, a kedar je šlo za pravico, odločna in neustrašljiva. Odnehati na lepem, ne pusti ji srcé. Mirno hoče pregovoriti in potolažiti moža:

„Jurij, daj si kaj dopovedati, saj vidiš, da hočem fantu le dobro; čemu še njega tirati v pogubno življenje? Še tebe ne pustim, pa bom njega? Da pa imam tudi jaz kaj govoriti, ne moreš mi braniti. Mati sem njegová, in moja dolžnost je, da skrbim zanj. — Sem pojdi Martin, k meni!“

Martin pride s povešeno glavo k materi.

„Bi šel rad z očetom?“

Martin pokima.

„Ali pa veš, da ne smeš, da je prepovedano, da te lahko stražarji ujamejo in te zapró ali celó ustrelé?“

„Saj se jih nič ne bojim, bodo jih že oče.“

„Tako je, Martin“, pravi Modras, „nič se ne boj, ne bodo naju dobili ne.“

„Jurij, kaj si res tak, da hočeš po vsej sili zapeljati sina, in da ne pomaga nobena beseda več pri tebi? Poglej ga, kako si ga že pohujšal, da hoče s teboj. Ker tebe vidi, pa

misli, da je prav tako, kakor delaš ti. In pri tem mu še daješ potuho, da noče mene ubogati. Ne vidiš li, da ni prav tako?"

"Prav gor, prav dol, mi moramo živeti, pa je, in sedaj molči. Martin pojde z mano, in stvar je pri kraju."

"Saj smo tudi prej živeli, ko nisi še tihotapil —"

"Tiho, pravim", zarohni Modras, "daj večerjo sem, pa bo vse dobro, potem se odpraviva."

Marijana začne nato jokati. Da je mož trmoglav, skušila je že večkrat, zato ji je pa še bolj hudo, ker vé, da je sedaj vse njeno prizadevanje zastonj.

"Naj se mu kaj zgodi, naj ga ujamejo ali ustrelé —" jok ji zapre besedo, "ti boš odgovor dajal na sodnji dan. Prosim te, Jurij", obrne se s solznimi očmi vanj, "pusti vsaj njega domá, če že hočeš sam po vsej sili iti."

"Dovolj mi je, — saj pravim, ženski tudi nikoli ni moči na konec priti; če bi ji zavezal jezik, bi pa migala z rokami. Daj sem, bom sam v skledo dal."

Martina je ganil materin jok. Hudo mu je, da oče kregajo mater zaradi njega.

"Mati", pravi, "bom pa domá ostal, če nočete, da bi šel."

"Kaj", zagrmi oče, "le glej, da me ne razjeziš še ti. Z mano pojdeš, pa je."

Martin ne ugovarja dalje, saj gre vendarle rad, tolažiti pa začne mater:

"Saj se mi ne bo zgodilo nič hudega", in kmalu je zopet vesel kakor poprej.

Vesela pa ni mati, tja proti nebu pošilja srčne vzdihne in prosi goreče Marijo, da varuje njenega sina pogube.

Večerja je kmalu pri kraju. Oče in sin se odpravita na pot in se tiho izmuzata skoz vrata v mesečno noč. Mati pa joka domá in — moli.

II.

Tam, kjer deroča Čabranka dela mejo kranjsko-hrvatsko, razteza se gosto grmovje ob njenih bregovih in seza globoko v deželo. Kakor navlašč je to za tihotapce, ki se skrivajo v gošči in iščejo v njej varnega zavetja pred stražarji. Mnogo jih je že rešila pred njimi, ki bi jih sicer bili zasačili. Skriti v grmovju, posmehovali so se na tihem graničarjem, ko so tekli mimo njih.

Lep jesenski dan je. Solnce razteza svojo svetlobo po zemlji, in Čabranka se krasno blesti v solnčnem svitu. V gostem grmovju sta skrita mož in komaj deškimi letom odrastel mladenič. Slastno grudita ržen kruh in si tolažita glad. Vidi se jima, da sta lačna.

„Kaj ne, oče, da me boste še vzeli s seboj“, govori mlajši starejšemu. „Poglejte, koliko tobaka je v moji vreči“, pokaže na vrečo, ki je ležala pod grmom poleg druge nekoliko večje. „In nesel sem ga tudi dobro, dohajal sem vas zmirom.“

„Res, zadovoljen sem s tabo, Martin“, odgovori Modras, kajti ta dva sta, ki namerjavata ravno čez mejo nesti tobak. „Nisem mislil, da si tako močan. Truden si pa vendar, kaj ne?“

„Malo sem že, pa to ni nič. Prvič sem sedaj storil to pot, čakajte, da pojdem večkrat, pa mi še na mar ne bo več prišla. — Kaj ne, mati bodo pa tudi veseli, ko me bodo zopet videli zdravega! Prihodnjič me bodo pustili rajši, kakor pa sedaj.“

„Ne vem, ali te bo kdaj pustila“, zamrmra Modras, „sploh pa ne moreva še govoriti tako, ker nisva še onkraj meje. Najhujšo in najbolj nevarno pot imava še pred sabo. Le glej, da se vedno držiš mene, ako naju zagledajo stražarji. Beži med grmovjem, kakor boš videl mene. Pogledat grem sedaj, ko sva se malo podprla, ali je v bližini kje kak stražar. Tukaj bodi, precej pridem nazaj.“ Rekši vzame debelo palico v roko in izgine v goščavi. Kmalu pride nazaj.

„Nikogar ni čutiti. Sedaj pa le. Če pa vendar kaj pride, to ti pravim, ne ustraši se. Da le prideva čez Čabranko, pa naju ne dobi živa duša več potem. Vem za dobro skrivališče takoj na oni strani.“

Varno ogledujoč se splazi Modras proti meji, in za njim stopa Martin, njegov sin.

„Oče“, pravi Martin, „jaz se bojim, srcé mi tako tolče, kaj, če naju dobé?“

„Tiho, pa ne bodi neumen.“

Pri Čabranki sta.

„Tu doli bolj morava iti, kjer se lahko prebrede.“

Prideta na mesto. Sezujeta si črevlje in zavihata hlače.

„Za mano, sedaj pa pogumen bodi!“ Nató bredeta čez vodo.

„Odnesci sva jo“, šepne oče.

Pa kaj je to? Strašno zagrmi glas komaj streljaj proč:
„Stojta!“

Modras se obrne. Ob bregu, ki sta ga ravno zapustila, tečeta dva stražarja z napetima puškama.

„Hitro črez, v grmovje, pa sva dobra“, sili oče, „ne boj se, drži se mene!“

Nekaj korakov stori Modras, pa je na onem bregu. A Martinu, ki se je ves tresel, izpodnese se kamen, in on telebne v vodo. Od strahu še zavpiti ne more. Oče se ozre, ko začuje padec. Polije ga vročina. Naj li skoči nazaj? Že sta stražarja tukaj. Po obeh je, če gre nazaj. Ali če je nagel, lahko še uideta. — Ne, ni mogoče. — Strašen boj v srcu. Odločil se je. Kakor divja zver plane v goščo in še bolj divjá, ko sliši za sabo vpitje Martinovo in graničarjev. V tem divjem teku pa ni pozabil vreče, tekel je z njo vred bos po trdih tleh. Opraskan po nogah pridirja do mesta, kjer je bilo grmovje posebno zarasteno. Tu se ustavi, in ozrši se nazaj posluša, se li čujejo kakšni glasovi. Tiho je, ničesar ni čuti.

„Ne bo jih za mano“, mrmra, vendar zaradi varnosti razgrne grm in leze v goščo. Na sredi je kakor navlašč več prostora, da se človek lahko giblje notri. Tu je varen, tu ga ne bo iskal nihče. Vsede se na vrečo, ki jo je bil vrgel na tla, in težko sopihajočemu se podijo misli burno sem pa tja. Pri srcu mu je, kakor bi mu ga rezal kdo, v grlu ga nekaj tišči, in prsi se mu vzdigujejo valovito. Hudó mu je, strašno hudo. Vest mu začne očitati, zakaj ni poslušal žene, in zakaj je vzel s sabo Martina. Ni li to očitna kazen? Pa saj je šlo srečno, srečno bi bila ušla, da ni padel Martin. In bi mu li ne bil lahko prihitel na pomoč in ga potegnil hitro s seboj? Ni li bil preboječ, in ni li on zakrivil vsega? Ne, ni bilo več mogoče, zadnji čas je bil, da se je še sam rešil. In vendar, ujeli naj bi bili oba ali pa nobenega. Zakaj je popustil sina? Saj ga bo tako izdal, in zastonj mu je sedaj rešitev Pa ne, Martin ga ne bo izdal; pozna ga, rajši bo sam trpel, če ga tam kako ne zmamijo. In kako naj se prikaže domu, kaj naj poreče ženi? Naj li taji? Tajiti ne pomaga nič, prišlo bo kmalu na dan. Skoro gotovo pridejo stražarji popraševati po njem zaradi Martina in lahko da ga odvedejo s sabo, češ, da je bil on s sinom. Kaj naj torej ženi odgovori? Kako bo zopet govorila in jokala, da ne bo konca ne kraja! Očitala mu bo, da je on vzrok, da ga je on zapeljal. Toda on ga ni, sam je šel rad. In tudi, če bi

ga bil sam vzel, zapeljal ga ni. Saj mora pomagati starišeni, da se preživé, ko je že zadosti velik. — Pomagati? Tudi kjer je prepovedano, kjer se ne sme? Ne, to je greh, greh je tihotapstvo, greh je, da je vzel sina s sabo. — Greh? Če pa ne morejo drugače živeti. Toda živeli so tudi prej, ko ni še tihotapil, živeli so. — Ali to ni bilo življenje, ko je včasih stradal kakor pes. Ne privoščijo mu nič, in še tistega mu ne pusté, kar bi si sam prislužil. Kri bi mu radi izpili. „Ne, tudi siromak je človek, tudi on hoče živeti, in kar nam hočejo po sili vzeti, hočemo imeti po sili.“

Srd se mu vname, misli o tem ga razburijo še bolj. Krčevito stiska roke.

„In sedaj ste mi še sina vzeli!“ Ne pripisuje več sebi krivde, smatra se za nedolžnega in vse obrača na stražarje, in strašno sovraštvo mu vstaja v srcu in raste in raste. — Pa zopet se pomiri, in zopet se začne oglašati vest, pa jo zopet skuša zadušiti, češ, da ga je tirala sila k tihotapstvu, da to ni greh, in jezi se nad stražarji, da so mu ujeli sina.

Precej dolgo je sedel tu in boril se z vestjo in strastjo. Strast je naposled premagala vest. Temnega obličja vstane.

„Ne bode jih, zadovoljni so za sedaj z Martinom“, zaskriplje z zobmi in se odpravi naprej. Srdcé mu je otrpnilo. Pač mu je še hudo za sinom, pač ga pogreša, in boli ga v srcu, pa vse to zaduši temni srd, sovraštvo do onih, ki so mu vzeli ga.

Pred vasjo skrije tobak v neki duplini, za katero vé samo on.

„Ne boste ga dobili pri meni, le pridite, saj ga boste iskali zastonj.“

Pa pride domú, in žene k sreči ni domá.

„Prav, vsaj mi ne bo začela takoj vpiti. Prav ljubi se mi sedaj poslušati jo.“ Vse se za mizo na klop in si podpre glavo z desnico. Vso pot so se mu podile misli o tem, kar se je zgodilo. Mislil je dosti, a kaj, tega bi morda sam ne znal povedati. Sem pa tja, zdaj to zdaj ono, zmešano, brez prave zveze, vse se mu je vrtilo v glavi jedino le o tem, da so ujeli sina stražarji in ga gnali Bog vé kam in zaprli ga Bog vé za koliko časa, pa da bodo kmalu tudi v vasi, in da pridejo k njemu, pa kaj bo žena počela, — vse pa je prevevalo črno sovraštvo do graničarjev in želja po maščevanju.

In sedaj, ko tako sedi domá in ni žene in je sam v nizki izbi ter je vse tiho okoli njega, polasti se temota njegovega srcá. In oglašati se mu začne vest in peči ga. Pa

silno strese z glavo, hoteč se oprostiti vznemirljivih mislij. Pa mu pade pogled na podobo Marije žalostne, ki je visela na steni, — in zareže ga v srce, in zdi se mu, kakor da joka Marija nad njim, in začne ga dušiti v grlu, in srce se mu stiska. In nehoté se mu obrne pogled na Križanega takoj zraven, in zdi se mu, kakor da ga vabi Jezus z milim pogledom k sebi, in srcé se mu začne topiti, mehčati, — pa v tem hipu začuje stopinje v veži — in se zopet zavé. Marijana je prišla.

Neki strah ga objemlje pred njo. Kako naj odgovarja?

„Pogum, sem li strahopetnež, sem li mož?“ Srcé se mu zakrkne.

Marijana stopi v izbo. Ustraši se, ko zagleda moža samega, nekaj strašnega slutiti.

„Jurij“, vpraša, „kje je pa Martin?“

Jurij molči. To še bolj potrди ženo v strašnih slutnjah.

„Jurij“, prime ga za ramo, „ali slišiš, povej, kje je Martin?“

„Ga ni tukaj“, odgovori mož, pa si ne upa pogledati je.

„Ga ni, sevéda ga ni, zato pa povej, kje je?“

„Ne vem“, na kratko zopet odvrne Modras.

„Jurij, kaj se je zgodilo?“ zavpije sedaj vsa nesrečna Marijana, „kaj se je zgodilo z Martinom?“

„Veš kaj, vpila mi pa ne boš nad ušesi, rajši pojdi, pa mi kaj skuhaj, tri dni nisem jedel gorkega.“

To pa Marijano še bolj hudo zadene. Vsa iz sebe ne vé kaj početi. Srcé ji pravi, da se je zgodilo nekaj strašnega, pa hoče vedeti in prepričati se, a mož je tako čuden in noče povedati ničesar.

„Ne grem, dokler ne poveš, kje je Martin?“

„Kje? Saj sem ti rekel, da ne vem.“

„Saj je vendar šel s tabo.“

„Sevéda je šel.“

Ob pamet bi jo skoro pripravile take besede.

„Če je šel s tabo, moraš tedaj vedeti, kje si ga pustil?“

„Saj tudi vem.“

„Jurij, kaj ti je, da si tako čuden“, govori žena vsa razvnetá, „ti nočeš povedati, kaj je z Martinom; nekaj se je pripetilo, in ti molčiš?“

„Da bi te pes pobral, kdo te bo poslušal“, zarentači Modras. „Kje je Martin, tam je, graničarje vprašaj, oni vedó bolj zanj, kakor jaz. Ujeli so ga, pa so ga vlekli s

seboj, pa kaj bo z njim, ne vem, zaprli ga bodo, pa mene morda tudi.“

Žena bolj pade nego sede na klop in joka, hudo joka, in ta jok gre Modrasu skoz srce, in težko ga posluša.

„Ne bodi neumna in ne kisaj se, kar je, je“, godrnja Modras.

Toda žena se ne dá utolažiti, joka in jokaje odgovarja:

„Kaj sem ti pravila, da ga ne jemlji, pa ti si ga vzel, in Bog te je kaznoval, in sedaj si še tako čuden, in nič ne maraš, kakor da bi se ne bilo zgodilo prav nič, takšen si.“

„Kakor da bi se ne bilo zgodilo prav nič? Žena, kaj ti veš? Veš li, kaj se godi tukaj notri, kako mi vre, kako mi kipi? Zadalil bi jih vse graničarje, polomil in premlel bi jim vse kosti —“

Prestrašena pogleda Marijana moža:

„Za božjo voljo, mož, kaj ti je, da si tak, da govoriš tako strašno?“

„Strašno?“ zagrohoče Modras in se ustraši sam svojega glasú, „kaj misliš, da so mi dobroto skazali, ko so mi odpe-ljali Martina?“

„Sam si kriv, jezi se nad sabo, pa spoznaj, da si ravnal zoper postavo in zaslužil kazen. In če sedaj še ne spoznaš, potem, potem pa se Bog usmili tebe in mene, ki moram trpeti poleg tebe.“

„Kriv, kriv, — nič nisem kriv, oni so krivi, kaj mi morejo, če hočem jaz zaslužiti? Ne morejo mi braniti, da bi živel, če pa branijo, vzamem jim s silo.“

Na glas zajoka žena:

„Kako daleč si prišel, Jurij! Jurij, Bog te bo kaznoval še hujše.“

„Molči!“ zarohni sedaj Modras, da se žena vsa strese, „ne bom te več poslušal in čakal tudi ne, da mi boš skuhalala, bom pa drugje dobil kaj.“ In vstane ter odide ven. Žena pa kliče za njim:

„Jurij, kam greš, nazaj pojdi, bom skuhalala takoj.“

Nič, ni ga. K Drobižu gre — pit, zadušit si vest.

Tiho se joka Marijana, joka za sinom, joka za nesrečnim možem, mož pa pije v krčmi in si hoče zadušiti vest. Pa si jo bode li zadušil? Za trenutek pač, za nekaj ur, a oglasi se znova, in znova bo pekla in grizla hudó.

III.

Pred petdesetimi leti, ko se je godila naša povest, ni bila vas Korinj dosti manjša kakor sedaj, dasi je imela bolj revno lice. V revnih kočah in hišah so stanovali tudi revni ljudje. Živili so se od kmetije ali pa od oglarije, a življenje to je bilo včasih hudo. Borili so se z revščino in trpljenjem. Kedar se pa človek bori za obstanek, pograbi za vse, kar bi mu ga moglo olajšati, trudi se na vse kriplje in si prizadeva zboljšati svoje življenje. In tedaj često ne poprašuje, smem li ali ne smem, je li dovoljeno ali ne. One čase je posebno cvetelo tihotapstvo. Ni čuda torej, če vidimo, da so se tudi Korinjčani poprijeli tihotapstva, in da je ono dobo skoro vsa vas bila tihotapska. Mnogo je bilo takih, ki so se poprijeli tihotapstva samo zaradi sile, ker so trpeli lakoto, mnogo pa je bilo tudi takih, ki so hoteli obogateti s tem. Sprva, ko niso lebljajtarji ali mejni stražarji še vedeli, da se je tihotapstvo tukaj že vgnezdilo, hodili so Korinjčani bolj brez skrbi po tobak. Stražarji so redkoma prišli v vas in tudi niso tedaj tako strogo preiskovali, kakor bi bili, ko bi slutili kaj o tihotapcih. Vendar ker so vedeli, da povsod kupujejo ljudje od tihotapcev tobak, in da je bilo prepovedano kupovati ga, stikali so povsod in natanko izpolnjevali svoje zapovedi. Toda ker so dostikrat pri tem bili strogi ali celó surovi, sovražili so jih kmetje. Sovrašтво do mejnih stražarjev je prišlo celó v pregovor, in še sedaj ne moreš hujše razžaliti kmeta, kakor če mu rečeš „lebljajtar“.

A dolgo niso Korinjčani ostali skriti. Videli smo v začetku povesti, da so začeli stražarji slutiti, da morajo biti v Korinju tihotapci. Sedaj pa, ko so ujeli Korinjčana celó pri delu, ko so ujeli Modrasovega Martina, jasno jim je vse, in Korinjčani jih bodo vedno imeli nad glavo. In zakrivil je vse Modras. Postal je zadnje dni teman in mračen. Ni mogel poslušati opominov svoje žene, njena žalost mu je segala v srce; kedar pa se srce utrdi, kaj težko sprejme v se blaga čuvstva. V vinu si je skušal zadušiti vse one blage glasove, ki so se mu zdaj pa zdaj oglašali v srcu, in bil je več v krčmi kakor doma.

Bilo je v nedeljo popoldne po onem dogodku. Pri Drobižu je bilo posebno veselo in živahno. Dolga miza je vsa zasedena in celó pri stranski mali ni nobenega prostora več. Možje in fantje sedé pri kapljici poštenega vina, in med njimi vidimo tudi Modrasa. A še jedna oseba je, ki posebno obrača

našo pozornost na se. To je suh možicelj, ki sedi ravno nasproti Modrasu. Cela vrsta vprašanj leti nanj, in on odgovarja, in vsi ga zvesto poslušajo. Zanimiva oseba je Žmarkljev Miha, kakor ga povsod imenujejo. Bil je prav za prav berač, pa beračil ni, in nisi ga mogel bolj razžaliti, kakor če si mu rekel, da je berač. Znal je citrati. S citrami je hodil okoli in zabrenkal kako domačo, kamor je prišel, pa so ga povsod radi imeli. Če je prišel opoldne kam, ko so ravno južinali, sedel je kar zraven, in niso ga podili proč. Saj jim je povedal celo kopo novic, in poslušali so ga radi. Pripovedovati je pa tudi znal, da nobeden ne tako. In če je prišel kam v krčmo, sprejeli so ga vedno radostni klici: „Na, Miha, pit pojdi, boš kaj zabrenkal in povedal kaj. Seveda se Miha potem ni branil. In pravil jih je in zbijal, in vse je bilo veselo okrog njega. Pa včasih so mu tudi nagajali in norčevali se iz njega, on pa jim ni zameril, le povedal je kako gorko nazaj in takoj je bil dober.

Žmarkljev Miha, znan po vsej Suhi Krajini in še daleč na okrog, prišel je danes v vas. Pa je bil hudo žejen, ker žejen je bil on vedno. Pa bi si rad žejo ugasil, in seveda si jo bo, če le pojde k Drobižu. Pozna Drobiža in Drobiž njega. Saj mu pripelje s svojimi citrami in s svojimi novicami dokaj gostov, ki bi jih sicer ne bilo. In Drobiž ni nehvaležen, ceniti zna zasluge njegove, pa mu rad dá za polič vina. Rad gre k Drobižu tudi zato, ker vé, da so Korinjšani dobre duše, da ga bo zastonj pil, kolikor bo hotel. Pije ga pa tudi rad, Dolenjec je, kri pa ni voda.

Ko pride torej v vas, napne citre in začne citrati, in otroci leté za njim in vpijejo:

„Žmarkljev Miha, Žmarkljev Miha!“ In ljudje se prikazujejo na vratih in ga vabijo, naj stopi v hišo — pa danes je gluha za vsa vabila, ker je nedelja in je žejen, in ker ima nekaj posebnega povedati, — naravnost tja jo gode proti Drobižu, in vesel ga posadi Drobiž za mizo, in kmalu se napolni za njim vsa soba, in veselo je notri.

Mogočno sedi tam in pripoveduje in odgovarja na mnogo vprašanj, ki leté nanj od vseh strani.

„No, Miha, povej“, rine vanj vaški fant, „kaj si zvedel, ali so res ujeli lovci ongavega Jernača iz Ambrusa in ga oblekli v vojaško suknjo? Pravijo, da je tri lovce pobil in jednega oklestil, da ne bo nikdar več lovil.“

„Da, Jernač pa, Jernač“, odgovarja Miha, „to vam je korenjak, ne ustraši se nobenega od blizu in daleč; lovili so

ga, pa so ga že imeli v rokah, pa kaj on stori? Enkrat mahne na desno, enkrat na levo in enkrat okoli sebe, pa so popadali kakor muhe na tla, in ušel jim je. Tri sto drenovih kincev, da je res.“

„Tedaj ga niso ujeli?“ vpraša fant.

„Ujeli pa, ujeli! Petnajst jih je bilo, pa bi ga še ne bili, ko bi se ne bil izpodtaknil nad vražjo korenino. In padli so nanj kakor volkovi in seveda so ga potem lahko ujeli.“

„Kaj meniš, Miha, ali bo ostal pri vojakih, ali jim jo bo ubral? Poznam Jernaša, ne veseli ga vojaška suknja, in pogumen je zadosti, da se je -otrese.“

„Kaj bi ne ušel, saj sem tudi jaz!“

„Ti pa ti“, smeji se na njegovi strani Jozljev Matevž, ki je posebno rad dražil Miho, kjer je le mogel. „Ubogo revče, ko si jo bilo potegnilo, pa si sam šel nazaj, da so ti jih nabrisali takó-le, v jednom tednu trikrat po pet in dvajset.“

„Tri sto drenovih kincev, kar malo boš govoril; če sem jih jaz dobil, bolelo je mene, pa ne tebe. Pa ti reci, da so tebe marali, ki si tak, da bi te lahko v proso postavili za strašilo in bi si noben vrabec ne upal več vanj, ki imaš take noge kakor natke, da bi jih v zemljo zasadil in bi se fižol ovijal okrog njih. Jaz pa lahko rečem, vojak sem bil, pa sem bil sam šel k njim in se nisem skrival.“

„Nisi se skrival, praviš?“ zategnjeno vpraša Matevž. „Kaj pa si delal takrat, ko so te ves teden čakali domá, da prideš s hribov, in jih je moral tvoj oče rediti in so dejali, da ne gredó prej strani, dokler ne prideš ti?“

„Takrat sem bil pa le ušel od vojakov, pa so bili po me prišli, pa sem potem sam šel nazaj, ker so mi oče sporočili, da naj grem, da jih bodo vojaki spravili ob vse.“

„Pa koliko so ti jih potem nasekali, Miha?“ smejejo se vaščani.

„Tri sto drenovih kincev, kaj vam mar“, zvrne kozarec vina in se z rokavom obriše okoli ust.

„Kaj pravite, zakaj zmirom govori o tri sto drenovih kincih?“ oglasi se zopet Jozljev Matevž. „Jaz mislim, da so mu jih takrat tri sto nabrisali, pa jih ne more pozabiti, in zato jih ima vedno v ustih.“

Velikanski grohot nastane.

„Tri sto dr— le smejte se“, mežika Miha, dasi ga malo jezi, vendar ne zameri, saj so ga večkrat že tako dražili; „ne bi se smejali, ko bi vam nekaj povedal, kar jaz

vem, pa samo jaz vem in nobeden drug ne, in če bi bil jaz sedajle pravi, ne bi vam povedal. Vi ne veste, Korinjščani, kakšna nevihta se zbira nad vami, jaz pa vem, in mislite li, da vam povem?“

„Kaj pa, da poveš, na, pij“, tolaži ga sosed.

„Miha, kaj je, Miha? Daj, povej“, na enkrat vsi zvedavo izprašujejo.

„Tri sto drenovih klincev“, smeje se sedaj Miha, „danes sem pa čisto pozabil na citre.“ Pa jih zgrabi in začne brenkati.

„Daj, daj strani sedaj citre, boš pa potem igral, povej nam rajši, kar si prej rekel“, prosijo ga vsi, in Jozljev Matevž ga še posebej naganja in prosi. Pa sedaj je vrsta na Mihi, da se on ponorčuje.

„Veš kaj, Matevž“, smeje se, „ti pojdi pa domú. Če pride tvoja Rezulja sem, mašiti si bomo morali vsi ušesa.“ Pa zabrenka in zapoje:

„Bom spono si kupil
Za svojo ženo,
Da grlo zavežem,
Da klela ne bo.“

„Glej, Matevž, tako bi naredil jaz, ti pa pojdi domú in miren pa priden bodi, da te Rezulja ne zlasa.“

Matevž plane kvišku:

„Berač, ti boš mene domú podil? Glej, da te ne primem in zmečkam kakor mlado mačko.“

„Kaj —“, zategne zdaj Miha, in solze mu stopijo v oči, „ti praviš meni berač, kdaj sem te še kaj prosil? Nikoli, sam si mi ponujal. Če sem pa vzel, bil sem pa neumen, ker nisem vedel, da si nič prida, da si tak kakor nikoli nihče. Tepel me pa ne boš, veš, me nisi ti izredil.“

Drobiž začne miriti:

„Ne bodita neumna, sédi Matevž, pa molči, saj veš, da ni mislil nič hudega; ti ga pa ne jezi, Miha, ker veš, kakšen je. Mirna bodita, pa je. In ti, Miha, nam pa sedaj povej, kaj veš o Korinjščanih.“

„Tako je, ne bomo se prepirali tukaj“, možujejo vaščani. „Kar potolaži se, Miha, pa povej!“

„Miha malo pobrenka, pa je takoj dober, Matevž se pa še malo kisló drži.“

„Pa bom povedal, naj bo“, pravi Miha. „Dopoldne je bilo. Tam onkraj Ambrusa sem še bil in hitel sem, da bi še o pravem času prišel v Ambrus k sv. maši. Pa sem se bil

utrudil in sem sedel na kamen ob cesti. Sedim tako nekaj časa, kar zagledam od daleč dva stražarja. Da bi vaju tri sto drenovih klinec, mislil sem si, kaj pa vaju nosi danes tod. Pa hitro skočim za grm in se skrijem, da me ne zagledata, kajti ne maram z njimi nič imeti opravka.“

„Imaš jih li v želodcu, kaj ne?“ oglasil se vaščan.

„Da bi jih tri sto drenovih klinec, ne bi jih maral v želodcu, ko bi bili iz samega medú. Že če jih vidim od daleč, bežim pred njimi. Zato sem se pa tudi skrtil za grm in čakal, da bi odšla. Prišla sta prav blizu že, in razumel sem, kaj sta govorila. Nemški sta govorila, jaz sem bil pa pri vojaki, in glejte, ne škoduje mi, da sem ujel tam par nemških besed. Ne bi vam mogel sicer povedati, kaj vam preti. Slišal sem besedo Korinj, pa sem posebno še nategnil ušesa, češ, kaj neki hočeta Korinju. Pa sem iz vsega, kar sem slišal, toliko mogel posneti, da so pred kratkim ujeli mladega fanta iz Korinja pri tihotapstvu.“

Vsi pogledajo Modrasa, in Modras obledi.

„Pa bodo prišli v Korinj še po jednega, ki jim je ušel, in pazili bodo posebno ostro sedaj na vas, ker pravijo, da mora biti tukaj več tihotapcev, ki niso še vedeli zanje. To sem slišal in takoj popoldne sem jo ubral proti Korinju. Ostal bi bil sicer danes v Ambrusu, pa sem si mislil: Veš kaj, Miha, Korinjčani so ti že storili dosti dobrega, in marsikak kozarec si ga že zvrnil na njihov račun, — hiti in povej jim, da se pripravijo, in da odnese tisti pete, ki ga iščejo. Pa sem hitel, in glejte, sedaj sem tukaj. Tri sto drenovih klinec, in še danes bomo morda videli stražarje, ako se niso kje preveč zamudili.“

Tihota nastane za trenutek. Vedeli so vsi, da so Modrasovega Martina ujeli, in da bodo prišli po Modrasa. Modras je povedal sam, kako se je zgodilo, Drobižu in vsem, ki so bili takrat zraven, in kmalu je vedela to vsa vas. Ko je končal Miha, obrnejo se vsi v Modrasa:

„Modras, beži, skrij se, predno pridejo.“

„Kaj, jaz, da naj se skrijem?“ zavpije razvnet od pijače.

„Naj pridejo po me, pa naj mi dokažejo, da sem bil jaz!“

„Saj si bil“, odvrne vaščan.

„Sem bil, pa mi vendar ne morejo dokazati, in če mi ne morejo, pustiti me morajo pri miru. Vi me pa vendar ne boste izdali — na tistem mestu ste kakor jaz.“

„Veš, da te ne bomo, saj rajši vidim gada kakor stražarja, pa izdal te bo Martin.“

„On me ne bo, jaz vem, da ne, in če prav pové, bom jo že izpeljal kako, da mi ne bodo mogli dokazati.“

„Kaj tebe iščejo, Modras?“ vpraša Žmarkljev Miha. „Veš kaj, jaz bi tudi svetoval, da se jim odtegneš, s stražarji ni zdravo hruške peči.“

Modras zvrne kozarec vina:

„Potem bi še le bili prepričani, da sem bil jaz. Sedaj pa, ko bom domá, ko bodo zastonj iskali tobaka pri meni, morali me bodo pustiti.“

„Tvoja glava, tvoj svet“, odgovoré mu vaščani, „nas si pa vendarle tudi spravil vmes, morali bomo biti sedaj bolj previdni.“

„Previdni, — kaj morda jaz nisem bil? Če pa imajo ti stražarji take nosove, in če je človek nesrečen zraven, upiraš se zastonj!“

„Kaj nesreča — neumen si bil, da si vzel Martina s seboj“, dé sosed, „kaj bo tako, ki ni vajeno.“

„Neumen, neumen“, vpije Modras, kteremu je bilo vino precej že razgrelo glavó, „prav je, da sem ga vzel; zakaj so ga pa stražarji ujeli, zakaj pa jih je prinesla nesreča? Kaj pa smo mi? Nismo morda tudi mi ljudje? Ali smo živali? Oderó naj nas, pobijejo, pa bo. Vi ste neumni, ki se jih bojite, jaz pa se jih ne. Zakaj pa hodite vi po tobak, á“, kriči, „morda zato, ker ne smete? Ali ne zato, ker hočete živeti kakor ljudje? In potem se jih bojite?“

„Ne vpij tako, Modras“, opominja Drobiž, „zdi se mi, da vidim skoz okno dva stražarja, in ravno semkaj gresta.“

„Naj gresta, ali se jih morda bojim; v obraz jima to povem, če hočeta.“

„Veš kaj, Modras“, oglasi se zopet sosed, „ni prav varno tako govoriti; pri tej priči te vtaknejo. Zaprt pa menda vendar nisi rad? Ne pravim, da se bojiš povedati stražarjem to v obraz, pa če poveš, zaprli te bodo. Ne pomaga nič, postava je taka, in kdor prelomi postavo, zasluži kazen. To sam veš, in tudi veš, da se ne sme tihotapiti, in če te dobé pri tihotapstvu, bodo te kaznovali. In morda gredó ravno sedaj po te, ker te imajo na sumu. Če se nič ne bojiš, zakaj pa si prenašal skrivaj tobak, in zakaj hočeš sedaj tajiti?“

„Zato, ker hočem, ker si neumen“, razsaja ves kipeč od jeze. „Kaj meni mar postava; to ni postava, če nam jemlje zaslužek. Pa sam hodiš po tobak, pa tako govoriš, zakaj pa hodiš, če je taka postava?“

„Saj ne pravim, da delam prav, in tudi ne rečem, da je vse prav, kar delajo stražarji z nami. Preveč nas stiskajo, pa kaj hočemo?“

„Kaj hočemo?“ oglasé se sedaj tudi drugi, „pokazali bi jim, da bi vedeli, po čem je česen. Modras že prav govori, ustaviti se jim je treba, pa nas bodo že pustili; če se jih pa tako bojimo, stiskali nas bodo še bolj.“

„Molčite!“ miri krčmar, „so že tukaj!“

In res, vrata se kmalu odpró, in noter stopita stražarja oborožena. Zapovedljivo se obrneta do krčmarja, moško in ostro pogledavši po pivcih, ter ga nekaj na tiho vprašata, na kar Drobiž prikima in pravi:

„Tam sedi za mizo.“

Obrneta se tja, in jeden osorno pokliče Modrasa. Modrasu začne šumeti po glavi, in vse mu nekako pleše pred očmi; ko čuje stražarjev glas, stresne se po vsem životu, in strah ga obide, dasi se je poprej bahal, da se nič ne boji. A ko vidi náse vprte vseh oči, noče pokazati svojega strahu in se dela pogumnega:

„Tukaj sem, kaj hočete?“

„Pojdite semkaj, greste z nama.“

„Kam naj grem? Nikamor ne grem“, vpije, in pogum mu raste; „ná, Drobiž, bom pa še dal za jeden bokal, bomo ga še pili, le pojdita sama, kamor se vama ljubi.“

Kmetje se namuzajo, in prav všeč jim je, ko vidijo, kako sta stražarja postala rudeča. A sedaj stopi stražar bliže, jezno zagrmi nad kmeti, ki so imeli Modrasa v sredi:

„Proč!“ in hoče priti do Modrasa.

„Ka—aj“, zategne vaščan, ki je sedel na koncu, hoteč nagajati, „kaj ste rekli, ste li meni rekli?“

„Tebi, buča“, zarohni stražar ter ga prime za ramo. „Strani, pravim, da bodemo ptička s silo iztirali, če zlepa noče iti sam.“

Modras, ki je bil dobil še več poguma, videč, da so vsi zanj, in da pisano gledajo stražarja, norčuje se še dalje:

„Kam naj grem z vami, ko ne vem kam, tukaj je pa prijetno; náte, pa še vi pijte, dobro vino, kaj ne, Drobiž? Sam hodiš ponj in poznaš ga, da malokdo tako.“

Stražar je rudeč kakor kuhan rak:

„Čakaj, jaz ti bom pokazal, tihotapec vražji“, zgrabi ga za roke in ga hoče vkleniti, a Modras se ne pusti, pa vpije:

„Kaj, jaz tihotapec, mene boste vklenili, kdaj sem tobak nosil, kdaj ste me videli? Dokažite, dokažite!“ ves hripav kriči.

Sedaj pa skoči še drugi stražar zraven, in kmalu sta ga zvezala, zastonj se je branil in penil od jeze in klical vaščane na pomoč.

Vaščani so stali, pa gledali, in dasi so črtili stražarje in bi jih najrajši pometali ven, niso si upali ničesar.

Stražarja sta odvedla Modrasa, in vsa vas je gledala, kako sta ga gnala zvezanega, in kako je vpil na vse grlo s hripavim glasom:

„Dokažite, dokažite!“

In Marijana? Marijani je — pokalo srce. In vaščani pri Drobižu zbrani? Zabavljali so zoper stražarja in se jezili in ugibali, kaj bode z Modrasom. Žmarkljev Miha je pa začel brenkati, da bi pomiril valove in zopet spravil vaščane v dobro voljo. Pa jih je, in — bili so zopet veseli.

IV.

Modrasa so bili prijeli, ker so ga imeli na sumu, da je bil on, ki je ušel, ko so ujeli njegovega sina. Kajti s kom drugim naj bi tihotapil mladoletni sin, če ne z očetom? Če pa ni z njim, vreden je oče kazni, ker ni pazil nanj ali vsaj vedel, da je sin tihotapec, pa mu branil ni. Pa mu niso mogli ničesa dokazati; izgovarjal se je, da ni bil, da ni vedel, kaj počenja sin. In dasi mu niso skoro mogli verjeti, morali so ga vendar izpustiti. Martin je pač sprva dejal, da je šel z očetom, a Modras ga je zavrnil, češ, da bi se rad izgovoril, da bi bil manj kaznovan in bi vse vrgel nanj, in pogledal ga je nekekrati ostro, pa je sam Martin nazadnje začel tajiti, da niso bili oče z njim, ker se je bal očeta.

Ves temen je prišel Modras domú. Sina so mu zaprli za dolgo, njega pa so izpustili z obljubami, da bodo ostro pazili nanj in na vse Korinjščane. Pa niso ga ustrašile te obljube, ni zaraditega opustil tihotapstva. Poprijel se ga je še bolj in v njem je iskal, rekel bi, tolažbe za svojo temno dušno stanje. Zastonj je jokala žena in ga prosila, naj neha, saj vidi, kaj je z Martinom. Kaj je pa z Martinom, ni vedel; vedel je le toliko, da je zaprt, in da ga dolgo ne bode videl, pa mu je vzkipela kri, in zarežal je nad ubogo Marijano, da se je kar stresla reva. Sploh je postajal čimdalje bolj oduren, in prijazne besede ni bilo zlepa iz njega. Žena je jokala in trpela — a nehala je jokati in prositi moža, prosila je tem bolj ljubega Boga, naj pomaga, naj omehča možu trdo srce. Bil je le malo domá, klatil se je večinoma okoli in prenašal tobak črez mejo in prodajal ga okoli, ali pa je sedel pri

Drobižu in tam si iskal odpočitka — v pijači. Saj drugje ni imel nikjer tolažbe, nikjer ne veselja. Tihotapstvo mu ni prinašalo nobenih veselih ur, spremljal ga je vedni strah pred postavo in vodila ga je strast pri vseh njegovih delih. In vest tudi ni vedno mirovala; peklo ga je včasih notri in žgalo kakor ogenj, in žalostni obraz žene ga je podil proč od hiše, ker mu je bil neznosen opomin njegovega grešnega stanja. Bežal je torej zopet v krčmo, in tam je iskal tolažbe. Pa je ni našel, tam je le zadušil svojo vest, tam se je le omamil, in znova je občutil neznosnost svojega stanja, ko je bil trezen. In v cerkev tudi ni hodil več. Ni mogel slišati besed duhovnikovih, ki so mu resno segale v srce in mu klicale v spomin njegove pregrehe, ni mogel gledati podob Križanega ob cesti — bežal je proč — udal se je tihotapstvu z dušo in s telesom. Tako daleč pride človek, ki se udá grehu. Ogiblje se vsega, kar bi ga moglo spominjati na njegovo strašno dušno stanje — miren hoče biti, zadušiti hoče svojo vest, pa se pogreza tako čim dalje bolj globoko v greh.

In tako so tekli dnevi in tekla so leta, in preteklo je sedem let od onega časa, kar so ujeli Modrasovega Martina. Ni ga bilo še do sedaj nazaj. Kje je, vedel ni nihče. Da je toliko časa zaprt, nikdo ni verjel, pozabili so ga počasi, in tudi Modras že ni več mislil dosti nanj. Jedina Marijana se ga je spominjala vsak dan pri svojih molitvah, molila je zanj in prosila Boga, da mu reši dušo in ga pripelje srečno domú.

Korinjčani so tihotapili še vedno kakor poprej, dasi so imeli zmirom stražarje nad glavo. Vendar niso mogli več tako brez skrbi, in jezno so gledali stražarje po strani, kedar so prišli v vas preiskovat. Če so le pri kom dobili kako klobaso tobaka, takoj je bil zaprt, in nekoliko so jih celó zaprli za več časa, ker so našli več tobaka pri njih. Ti pa so jih posebno sovražili, ko so se vrnili iz zapora, in tudi drugi jih niso kaj radi gledali. Tako je nastala velika napetost med vaščani in stražarji, in vrelo je nevarno. Treba je bilo iskrice, ki bi padla na nakopičeno slamo, in bruhnil bi strašen vihar na dan. In zgodilo se je kmalu tako.

Bilo je proti večeru lepega pomladanskega dne. Tihota je vladala po korinjski okolici, kakor le more biti na deželi. Ali kaj je to? Vpitje pretrga prijetno tihoto. Proti Korinju teče mož, za njim pa cela tropa stražarjev. Tihotapca lové. Zasačil ga je jeden ravno, ko je hotel skriti tobak. Pa je

zažvižgal, in prileteli so skupaj, ki so prežali okoli Korinja ravno ta dan. In nastane divji lov. Kakor divja zver pred lovci beži Modras pred stražarji, kajti njega preganjajo. Naravnost v vas beži, ne vé kam drugam, in preveč je zmešan, da bi premišljal kaj. In stražarji nočejo streljati, dokler ni največje sile, da ne bi ušel. Vaščani leté skupaj, ko slišijo vpitje, pa takoj vidijo, kaj pomeni divji lov.

„Pogum, Modras!“ vpijejo, „skrij se!“

Pa kam se naj skrije? Domú prileti in ves besen zgrabi sekiro, ki je stala v kotu za vrati:

„Ne boste me“, sopiha, „razbijem vsakemu črepinjo, ki se prikaže.“

„Moj Bog, moj Bog!“ stoka Marijana, žena njegova, „Marija pomagaj!“ na kolena pade pred podobo Marijino in skoči k možu:

„Proč sekiro, da ne postaneš ubijalec!“ Modras pa jo otrese in plane ven.

„Pomagajte“, vpije proti vaščanom, „tudi vas bodo, dajmo jih, ne pustimo se jim, ne bojmo se jih!“

In možje planejo in fantje; s sekirami in kosami prileté in se postavijo proti stražarjem. Počasi se pomikajo iz vasi proti Dobrepoljem in kričé in vpijejo in mečejo kamenje na stražarje. Teh je bilo osem. Poveljnik ali oni, ki je bil najvišji med njimi, zavpije z močnim glasom:

„Vaščani, bodite pametni, samo jednega iščemo, dajte ga sem, pa mirni bodite!“

„Ne boste ga dobili“, vpije Modras, „ne boste“, vpijejo drugi, in zopet začne leteti kamenje.

„Mir“, zakliče še enkrat prvi stražar, „če ne, bomo streljali!“

Ne pomaga nič, počasi se odmikajo vaščani in mečejo kamenje, in Modras je prvi in besno luča v stražarje. Pa počijo puške, in razkadi se dim. Nobeden ni zadet, stražarji so jim streljali nad glavami, hoteč jih ostrašiti. Zastonj, še bolj divji postanejo kmetje, na čelu jim Modras. Pa počí zopet — počí samo enkrat, in sliši se stok. Na tleh leži Modras zadet od krogle. Vaščani se prestrašijo in skočijo nazaj, videč, da je nespametno ustavljeni se, da jih stražarji lahko vse postrelé. Stražarski načelnik pristopi nato, rekoč:

„Našel je, kar je iskal. Ali boste pametni sedaj? Izročite nam onega, ki ga iščemo, pa vam nič ne bomo storili.“

„Ta je, na tleh je, ubili ste ga.“

Načelnik se pripogne nad Modrasom in posluša, ali še živi.

„Še je živ, pa živel ne bode, skoz drob mu je šla krogla. Vidite možje, tako se godi takemu, ki prezira postavo. Lahko bi tudi vas kaznovali, ker ste nas napadli in se nam ustavljali, pa naj bo, molčali bomo, pozabili za sedaj. A gorjé vam, če še koga dobimo pri tihotapstvu, ne bode se vam godilo dobro, ravnali bomo brez usmiljenja. Opravili smo!“ To izrekši, obrne se proti tovarišem — in vsi odrinejo proč.

Ko je Marijana slišala streljanje, skočila je kvišku:

„Moj Bog, moj Bog, ustrelili ga bodo“, pa plane ven in teče po vasi in prileti vsa zbegana na mesto, kjer je ležal Modras, ravno ko so ga hoteli vzdigniti in nesti domú.

„On je“, vzklikne in ga pogleda v blede obraz. Oči ima zaprte, ustnice krčevito stisnjene, in kri mu teče pri strani.

„Po ‚gospoda‘, po ‚gospoda‘, še je živ“, kliče vsa omamljena. „Kaj bo, kaj bo, če tako umrje?“

Hitro se odpravi sosed na Krko po ‚gospoda‘, Modrasa pa odnesó domú.

V.

Noč je. Jasno migljajo zvezde na nebu. Angelj mirú je razprostrl svoje peroti nad Korinjem. Tiho je po vasi, in vse počiva v sladkem snu. Vse? Kaj pa pri Modrasu lučica brli? Kaj pa pri Modrasu žena vsa prepadena sedi pri postelji in vpira svoj pogled na posteljo in pazno posluša v noč?

Modras leži ranjen na postelji, in vijejo ga hude bolečine, in Marijana, žena njegova, čuje pri njegovem vzglavju.

Ni še duhovnika s Krke, vsak čas mora priti. Težko ga pričakuje Marijana; kaj če ji umrje mož, predno ga denejo vsaj v sv. olje? Zavedel se ni še do sedaj. Goreče molitve pošilja Marijana proti nebu in vroče in zaupljivo se obrača proti Mariji: „Dobra mati, izprosi mu milost izpreobrnjenja, daj, da se skesa in skesano umrje.“ In dobra mati, ki ne zavrže nikdar svojih otrok in usliši zaupljivo in vztrajno prošnjo, usliši sedaj tudi Marijano.

Ko obrne žena zopet svoj pogled v moža — skoro zavpije strahú in veselja ob jednem. Modras je izpregledal, in gleda jo in gleda, in Marijana si ne upa izpregovoriti. Pa sliši se tih, šepetajoč glas:

„Marijana!“

In Marijana se strese:

„Kaj je, Jurij?“

„Boli me, tukaj me boli“, pokazati hoče z roko, pa je preslab. — Tu umolkne za nekaj trenutkov. Nato zopet nadaljuje :

„Marijana, kaj se mi je sanjalo, strašno sanjalo, da sem umrl, pa da sem prišel v pekel. Strašno je v peklu.“

Zasliši se jasen glas zvončka skoz tiho noč v malo izbo.

„Hvala Bogu!“ vzdihne Marijana.

„Kaj je to, Marijana? Nekaj zvončká, kje zvončká?“

„Gospod gredó z Bogom“

„Z Bogom?“ obličje bolnikovo se izpremeni, vidi se mu, da se nekaj godi v duši njegovi.

In zvončkanje se bliža vedno bolj in sliši se že pod hišnim oknom.

„Sem gredó, Marijana“, solze se mu uderó po lici, „ne, ne, v pekel nočem, v peklu je strašno, naj pridejo gospod!“

Marijana je srečna.

Radosti se joka, ko črez dobro uro zopet sedi pri njegovi postelji. Saj jo je Marija uslišala, in mož se je skesal. Pač je hudo, da ga bode izgubila in bo ostala sama; veliko trpljenje jo čaka, ali kaj, je li ni morda boljše, da je tako, kakor je? Ali ni boljše zanj, da se preseli v srečno večnost, kakor da bi še dalje živel — in morda zopet padel v greh in v grehu umrl?

„Marijana!“ milo dé Modras, ko se zavé iz omamice, v katero ga je bilo vrglo po sv. obhajilu dolgo govorjenje pri izpovedi. „Odpusti mi, da sem bil tak!“ Nato ji pomoli slabotno roko. Marijana jo prime, in vroče solze kapljejo na njo, ki so krepčalno hladilo bolnikovemu srcu.

„Martina bi rad še videl; če ga ne bom, povej mu vse, pa naj mi odpusti.“

„Bom, bom“, joka Marijana, drugega ne more reči. Srcé se ji krči, ko vidi, kako mož že takorekoč slovo jemlje od sveta.

„Pomenil sem se z gospodom“, tiho in dalje govori večkrat pretrgano; „z denarjem, ki sem ga nabral pri tihotapstvu, sezidajte kapelico sv. Jurija. Naj mi sv. Jurij izprosi milostno sodbo pri Bogu. Stoji naj tam, kjer me je zadela krogla, da se bodo še dolgo spominjali ljudje na to in bode stala v svarilo vsem, da naj ne hodijo po poti pregrehe, ker jih utegne spraviti tja, kamor mene.“ Bolestno zastoče in vzdihne globoko. Kmalu pa zopet šepeta pred se komaj slišne besede: „Moli záme, Marijana, in tudi Martin naj moli, pa naj živi drugače, kakor sem jaz. Pa še vaščanom bi rad po-

vedal kaj. Pusté naj tihotapstvo, živé naj pošteno, v svarilo naj se spominjajo mene. — Čutim, kako sem slab, hudo me boli, — z Bogom, Marijana, moli — moli!“

Hudo je ženi, ko mož tako govori, hudo, ko čuti, da se kmalu preseli v večnost. Kako bi sedaj lahko živel v miru, sreči, pa Bog je odločil drugače, in Bog vé, kaj dela.

Nikdar več ni videl svojega sina Modras, kajti proti jutru je že izdihnil svojo dušo.

Potrti in pobiti so vaščani šli za pogrebom, in marsikteri je delal trdne sklepe, rekoč:

„Ne, tihotapil pa ne bom več, nagle in neprevidene smrti reši nas, o Gospod!“

In vsa udana v božjo voljo je stala Marijana pri jami, kamor so položili njenega moža. — — —

Konec je povesti. Toda ne, kaj je vendar z Martinom? Kmalu po očetovi smrti je prišel domú. Zaprt je bil tam nekje daleč; pa ko so ga izpustili, ni si upal domú; sam pa je bil brez vsega ter je ostal tam in služil za hlapca. Toda vedno ga je gnalo domú, in pustil je črez dve leti službo in prišel v svoj kraj. In našel je samo mater, in vse mu je povedala. In storila sta, kakor je bil naročil Modras. Kmalu se je vzdignila na onem mestu kapelica v spomin na zadnjega tihotapca v vasi. Bil je res zadnji. Kajti Korinjščani so popustili od onega časa tihotapstvo, streznila jih je dogodba z Modrasom, in tudi časi so se izpremenili, kajti kmalu ni bilo več mogoče tihotapiti. Nasproti kapelici so nametali kup kamenja po stari šegi slovenski, in gromada je rastla od dne do dne. Povest o zadnjem tihotapcu se je razširila kmalu po Suhi Krajini. Raznesel jo je Žmarkljev Miha. Sedaj še živi med ljudstvom, in še je nekaj Korinjščanov, ki so poznali Modrasa, in ki še pomnijo one čase, v kterih je bila skoro vsa vas tihotapska.

In ti, dragi čitatelj, ako te pripelje kdaj pot na ta kraj, prepričaj se lahko o tem in pogledaš kapelico in mesto, kjer je padel zadnji tihotapec v Korinju. In ko bodeš stal tam in se spominjal vsega, kar se je godilo tod, vrzi kamen na gromado in zmoli „Očenaš“ za dušo rajnkega.

Oglár.

(Po narodni pripovedki zložil *A. Hribar*.)

Zvon glasan odpel je k dnevju,
Glas zveni še čez planoto,
Vdarja med goščave gorske,
Vdarja in kali tihoto.

Po goščavi gorski stoče
Brez svetil oglár ubožen,
Pada v dračju, buta v debla
Jezen pol in pol otožen.

Pustil kopo, k domu speje,
Da bi ne zamudil maše:
Danes se praznuje rojstvo
Božje matere in naše...

Stoj, oglár, ne stopi dalje!
Brezdno pred ного ti zeva...
A ne čuje in ne vidi,
Stopi —, pada, pada reva. — —

Pač je pravil mnog že polhar
O tej grozni, kačji jami,
Da brez dna je, da je strašna...
V njej oglár se zdaj predrami.

Vzdrami se, vzravnava ude,
Vstane in oči si mane,
Gleda pred se, v desno, levo:
Oj, povsod stvari neznane!

Tam iz kota, iz daljave
Luč rudeča se mu svita,
Stopa bliže, pa — oj groza —!
Glavo dvigne kača zvita;

Glavo dvigne silna kača,
Glavo z ostrimi grebeni,
In okrog in krog ob svitku
Izpod nje goré plameni.

Ostrmi oglár na mestu,
Revežu zvrtil se v glavi;
Kača pa — oj čudo, čudo —
Prislecu takó-le pravi:

„Al' navlašč, al' po nezgodi
Prideš danes mi v to jamo?
Srečen si, oj, to ti pravim,
Da dobiš domá me samo.

Jaz sem deklica zakleta,
Slavna moja je rodbina,
Grad moj bil tu vrhu gore,
Zdaj je prah in razvalina.

Čakam že stoletja tukaj,
Kot me zreš, rešitve dneva;
Kličem, a le skalna stena
Prošnje moje klic odmeva.

Stražijo me v teh prostorih
Kače ljute in strupene,
In stvari nobene žive
Ne pustijo sèm do mene.

Le dva praznika Marije,
Rojstvo nje in vnébovzetje
Preplaši jih, da bežijo,
Kar le morejo, v zavetje.

Bog je v raju kači rekel:
Za petó boš ženi drla,
Od hčera pa njenih jedna
Tebi bode glavo strla.

To pomnéc, ta sveta dneva
Popusté podzemsko jamo,
Vrh zemljé, z zemljé na drevje
Vse bežé, pusté me samo.

Danes rojstvo se obhaja
Bogorodnice po sveti,
Radost vernikom in — meni:
Če me češ, oglár, oteti?

Rešiš me lahkó, če hočes
Iz prokletstva in prepada;
In oblubiš mi rešitev,
Jaz osrečim tebe rada!

Vrh gore v goščavah temnih
Razvalin leži kopica,
V lepe kleti pod kamenjem
Gre uglajena stezica.

V kletih teh pa v vsaki zori
Sveči beli dve brliti,
Pri oltarčku star puščavnik
Mašo bere, mož častiti.

Oj, tja gor o mladi zori
Trikrat pojdi, moli záme,
Ko puščavnik bral bo mašo,
In otel me boš iz jame.

Pač zapirala stopinjo
Mnoga boče ti zapreka,
Ti ne boj se in ne slušaj,
Ne zverjadi, ne človeka.

Da mi to storiš, prisezi,
In postavim te iz jame;
Rečem pa: Gorjé, gorjé ti,
Ako zunaj zabiš name!"

Stal oglár je z bledim licem,
Stal je tiho, nepremično.
Gleda kačo, govor sluša...
Al' je sèn, al' je resnično?

In globoko v prsih vzdihne:
„Je li priti ven mogoče?
Reši me, in jaz te rešim,
Naj veljá, karkoli hoče.“

In odvíja silna kača
Svítek svoj in razmotava
In črez dolgo, dolgo jamo
Svoj život si razravnava:

„Primi, dobri mož, se repa!
Mož se prime in pripravi...
Dolga kača rep zaviškuje,
Kakor blisk ga vèn postavi...“

Petelinček k dnevu poje;
Pod goščavo v majhni koči,
Prebudi oglár se speči,
Brzo, brzo kvišku skoči.

Praznično se brž obleče,
Tiho pobiti na prosto:
Tu prijatelj in znancev
Roj sedi, stoji na gosto.

In pri obloženih mizah
Se gostijo, radostijo,
Kličejo med se oglárja,
V sredo si ga vsi želijo.

A iztrga se jim urno.
Že zakriva ga goščava;
Pa na vsake tri stopinje
Znance nove tu srečava.

Vsak od daleč ga pozdravlja,
Pravi radostnih novostij,
Vsak ga prosí, naj posluša,
Vsak povedati vé dosti.

Boj, hud boj oglár bojuje,
Težka, težka pot je taka;
Vendar se jim iztrgáva,
K razvalinam gor koraka.

In tu gori? Ples in godba,
Petje divno se glaseče;
Srce mamí, stresa čute
In človeka miče, vleče.

Vendar se oglár premaga,
Gre po stezi v spodnje kleti,
Ódpre duri, zvonček brenkne:
Prav zadel je k maši sveti...

K dnevu poje petelinček;
Brž oglár spet kvišku plane;
Žena pa na smrt mu bolna,
Prosi naj domá ostane.

Nič oglár ne odgovarja,
Praznično se brž opravi,
Zopet stopa k sveti maši,
Urno stopa po goščavi.

Toda, groza ga sprehaja:
Vsa zverjad ob njem se zbira,
Divje tuli, grozno zeva,
Lakotno se vanj ozira.

A oglár koraka dalje
 Med volkovi in medvedi
 In med divjo tolpo risov,
 V strahu tam v njih stopa sredi.

In dospè do razvaline,
 Ni mu moči tolpa prodreti,
 Vsa zverjad iz cele gošče
 V množici je tu nešteti.

Nič oglár tu ne preišlja,
 Po zverjadi gre do vhoda;
 Odpre vrata, zvonček brenkne:
 Zdaj daritev bo Gospoda . . .

Petelinček poje k dnevu,
 Kvišku plane v bori koči
 Mož oglár in se napravi
 In od kočè brž se loči.

Predno pa v goščavo stopi,
 Vsa družina mu zajoče
 In ozrè se — o pregroza! —
 Plamen šviga, glej, iz kočè.

Mož obrne se junasko,
 V hrib korake pospešuje;
 V gošči zarujove vihra,
 Vihra silna drevje ruje.

In v polomu grozovitem
 Bukev se na bukev ruši,
 Zdaj pred njim, in zdaj nad glavo,
 Zdaj spet zad na tla mu buši.

Vse izrute korenine,
 Črne, dolge in zavite,
 Izpreminjajo se v zmaje,
 V črne kače in srdite.

Vse se grebení in sika,
 Se zavija in koláči,
 In v oglárja se zaganja,
 Kar podobnega je kači.

Pač mu mraz pretresa ude,
 Groza tre ga in bojazen,
 Vendar dalje gre, naj sika
 In zaganja se golazen.

Že je pri zidovju strtem,
 Pa kako mu pot gre v lase:
 Toliko gre v plamu vragov,
 Kolikor vse trave rase.

Vse nasprot' mu ogenj bljuje,
 Sulice ostré nastavlja,
 Vendar skozi se prerine . . .
 Mašnik k maši se napravlja.

Vneto moli, moli sveto
 Za podzemeljsko jetnico . . .
 Maša mine, venkaj stopi
 In — oteto zre devico.

Zre devico v svilnem krilu,
 Svilno krilo njemu nudi,
 Naj obleče se, mu deje;
 On strmi le in se čudi.

Brž devica ga obleče
 V krilo z zlatom vse pretkano,
 Z njim na voz prekrasen sede,
 Ko že svita solnce rano.

In po ravni, beli cesti
 Peljeta nizdol konjiča
 Proti bori, nizki koči
 Od posutih grobelj z griča.

Ob prelepi, beli cesti
 Gôde rajske melodije
 Drevje gozdno, vedno lepše,
 Slajše mu na uho bije.

Cvetje belo in rudeče,
 Cvetje višnjevo, rumeno
 Rajski vonj svoj razpošilja,
 Vpleta v listje se zeleno.

In oglár? — O srečna duša,
 Pamet pušča ga v tej sreči:
 „O, gotovo smo v nebesih,
 Ne na svetu več živeči!“

Vstavita se brhka vranca
 Pred dvermi orglárške kočè:
 „Ne, o ne, jaz ne verujem
 Bi li bilo to mogoče? . . .“

Kjer je pustil bil ledino,
 Vrte zre, ko zdaj se vrača;
 Kjer je stala bora kočè,
 Krasna dviga se palača.

„In me li pogled ne moti?
 Kdo mi tam naproti speje?“
 V svili žena, v svili deca,
 Vsa raztrgana popreje.

Deva v vozu se nasmehe
In v slovó oglárju reče:
„To sem dala ti v plačilo,
Ker si me otel iz ječe.“

Ti boš vžival in potomci,
Ako bodeš hodil gori
K razvalinam slednje jutro
K sveti maši v mladi zori.

Dan za dnevom mu poteka
In za letom mine leto,
Dan za dnevom hodi k maši
Zdaj grajščak in moli vneto.

Hčerke tri mu Bog podaril,
Vzrastle so in krog slovijo;
Ker so lepe in bogate,
Trije knezi jih želijo.

Ker privoli oče hčeram,
Podadó snubačem roke;
In praznuje se slovesno
V grajskih dvorih dan zaroke.

In praznujejo zaroko
V gradu svatje ves dan vroči,
Veselé se in pojejo
Na večer še in po noči.

In še le ko noč že bega,
V gradu mirno vse počiva,
Ravno kar jih sen zazibal,
Vse najlepše sanje sniva.

Zadrči zdaj voz pred gradom,
Vranci hrskajo, ceptajo:
„Brž, gospod moj, k sveti maši!
Zvezde majhno še migljajo!“

Komaj se grajščak predrami,
Ves zaspan oči si mane:
„Oh, ne morem, naj le maša
Mi za danes izostane!“

Zor napoči, dan zasije,
Ptice pevajo v goščavi,
Cvetke dvigajo glavice,
In grajščak snubačem pravi:

„Le po koncu! le iz spanja!
Moji zetje, hčere moje!
Spet so obložene mize,
Urno na prostore svoje!“

In počasi vkup se shaja
Gost za gostom, svat za svatom;
Sedajo z vrstjo za mizo
Polno, okrašeno z zlatom.

Strune brenkajo veselo,
Kupe zlate ti žvenčijo;
Veselé se še po noči,
Protí dnevú spet zaspíjo.

Zadrči zdaj voz pred gradom,
Vranci hrskajo, ceptajo:
„Brž, gospod moj, k sveti maši!
Zvezde majhno še migljajo!“

„Le potrpi, sluga zvesti,
Majhno še oko podremlje,
Sladek sen, počitek lahen
Zdaj najblaže me objemlje!“

Čaka mirno sluga zvesti,
A ceptajo iskri vranci,
Radi, radi bi zdrčali
Brž z gospodom gor po klanci.

Zor se širi, dan nastaje,
Solnce sije že prekrasno,
Prebudi se grof iz spanja,
Toda k maši je prekasno.

Spet so mize obložene,
Spet glasé se strune zvočne,
Spet gosté se svatje zbrani
Do večera, ure nočne.

In ko zopet zor se svita,
Vranci zunaj zaceptajo:
„Brž, gospod moj, k sveti maši!
Zvezde majhno še migljajo!“

Prebudi se grof iz spanja,
Prebudi se in jezi se:
„Kaj me motiš v sladkih sanjah!
K maši nič mi ne mudí se!“

Spet zaziblje grofa spanje,
Sladke sanje zopet sniva,
Spi soproga, hčere, zetje,
V sladkem snu ves grad počiva.

Že je na poldnevú solnce,
Zemljo širno vprek ogreva,
V gradu svate spanje ljubko,
Zmir še s sladkim snom odeva.

Kar zatuli v srečju zemlje,
 Hud potres ti zaropoče,
 Grad zdrobi se — in na mestu — ?
 Glej jih sten oglárske kočje! — —

V kočji bori prebudé se:
 Grof — oglár je spet beráski,
 Hčere — revne oglárice,
 Z njimi vitezi snubaški.

Mir ljudem na zemlji!

(Povest. Spisal A. Koder.)

I.

račilo se je. Zagorski zvonovi so odmevali v tiho, s sneženo odejo pokrito dolino.

Neka skrivnostna, praznična tihota, ki tako milo objemlje zemljana, od dnevnega dela utrujenega, zavijala je prirodo v mirno noč.

Bil je sveti večer, oni sveti čas, ki povzdiguje naša srca v višave nebá, odkoder odmevajo mogočne, upapolne besede: „Mir ljudem na zemlji!“

Dozdeva se nam, kakor da bi razumela vsa mrtva priroda ta sveti praznik vsega krščanskega sveta. Lepše nam odsevajo tedaj zlate zvezde raz neba, skrivnostneje žubori z ledom kakor s srebrom obrobjeni studenec v zatišju, in bolj rahlo in občutno utriplje srce v naših prsih. Na sveti večer izgine razloček med bogatašem in revežem, med mogotcem in sužnjem. Radovoljno se odpirajo dobrodelne roke prosjaku ob potu in hišne duri siromakom, ob tuji milosti živečim.

Kakor da bi bil neobčuten za mile skrivnosti svetega večera, korakal je ta večer po samotni gorski stezi tujec. Le sem in tja je postal in se ozrl pod se v sneženo dolino. In tedaj je snel širokokrajno pokrivalo in potegnill s tresočo, premrlo desnico po nagubančenem, mračnem licu, kakor da bi hotel ponoviti davne svoje spomine. Čutil ni tedaj, kako si igra mrzel sever z njegovimi sivimi lasmi, kako mu prezeba starikav, slaboten život v poletni lahni in obnošeni obleki.

„Spomini, spomini, nič kot žalostni spomini!“ vzdihnil je črez dolgo, ko je jelo zopet nenadoma snežiti in jel zakrivati mrak strmi gorski pot.

„Štirideset let, dolgih štirideset let, in pokore še ni dovolj“, mrmral je tujec, ko je ubiral ledeno cesto, ki vodi po strmini v neko slovensko zagorsko vas.

Bil je sveti večer. Luči so se prižigale po raztresenih gorskih hišah, in skrivnostno so se oglašali mili zagorski zvonovi. Veselje, bratoljubje in pobožnost je polnila srca vsaj nocoj srečnih zemljanov. Vendar priroda je bila brez čuta. Vedno gosteje je padal sneg, nobene zvezde ni bilo videti na nebu, in izginjal je zadnji sled gorske ceste.

Pogosteje je postajal zdaj naš tuji popotnik. Premišljal je več potov dolgo časa, kje vodi zametena pot, potem pa zopet dalje korakal. A videlo se je, da omaguje vedno bolj njegova stopinja. „Odpočiti si hočem“, pravi naposled in omahne na snežena tla. Obraz zakrije v premrle roke, in po bledem licu hiti solza za solzo iz mrklega očesa.

„Sveti večer!“ vzdihne tujec potem.

„Ptice imajo svoja gnezda, lisice svoje luknje, — jaz pa —.“ Stavka ne izgovori popolno, v sneg se zgrudi in zadremlje.

Tedaj se oglase zopet daljni zagorski zvonovi.

„Zvonite, le zvonite, zvonovi!“ blede v sanjah tujec. „Štirideset let je od tedaj. Pozabili me niste, vi zvonovi. Vi ste hvaležni, vi ne poznate sovraštva, nehvaležen je le človek!“

Tiho je bilo potem. Sneg je naletaval, in gozdno vejje je ječalo pod njegovo težo.

II.

Lepa je navada na Slovenskem, da se udeležujejo tudi najbolj oddaljeni prebivalci zagorskih koč in vasij na sveti večer polnočne svete maše.

V procesijah se zbirajo gorjanci na določenem kraju z gorečimi bakljami, da odidejo svete pesni pojoč daleč v dolino ali v oddaljeno zagorsko cerkev k svetemu opraviilu.

Tudi isti sveti večer so prihajali posamezni gorjanci, ker je bilo slabo vreme, že precej zgodaj k Planincu, premožnemu kmetu na zagorski strmini, da počakajo ondi svoje, daleč po zagorju raztresene sosede.

Kmet Planinec je bil duša in svetovalec vsem ondotnim zagorskim kmetom. Zaradi njegovega poštenja in možatosti so si ga izvolili gorjanci za svojega župana in svetovalca.

Ko so se že jeli zbirati posamezni sosedje pri Planincu, hitel je ta še le iz daljnega trga domú. Zakasnili so ga

mnogi opravki na potu. Povrh je nastala viharna, temna noč, in snežilo je, da so mu odsvetovali mnogi znanci, naj se ne vrača na gore.

A bil je sveti večer, ki ga praznuje vsak najrajši pri svojih. Tudi Planinec je imel pravo srce za taka čutila. Odgovarjal je tedaj svojim znancem, ki so mu odsvetovali vrati se v noči:

„Saj veste, da imamo gorjanci dobro gorsko cesto, ki smo jo napravili pred štiridesetimi leti. Koliko nesreč nas je obvarovala že ta cesta, znano je vsakemu, tudi istim, ki so bili največji njeni nasprotniki. Upam, da vodi tudi mene varno domú.“

Planinčevi znanci so imeli prav, da so svarili svojega prijatelja. Poslednje je občutil tudi sam. Omagovati je jel utrujen njegov konj sredi zametov, in Planinca je jelo skrbeti. Ustavi se na nekem klancu, premišljuje, kako naj nadaljuje sicer še kratek, a težaven pot.

Tu zapazi v snegu — človeka. Bil je naš popotnik, ki je obnemogel na tem kraju. Ta pogled vzbudi novo moč v Planincu. Njegove premrle ude ogreje misel, da reši morda nesrečnega človeka. V resnici mu je bil ta sveti večer izmed najlepših v življenju njegovem; kajti dospel je srečno po dolgem trudu domú in rešil obnemoglega tujca gotove smrti.

III.

Nenavaden je bil isto leto sveti večer na gorah. Le mlajši so hiteli v svojo celo uro oddaljeno zagorsko cerkev, kajti silen sneg je zametel pot in še vedno je snežilo, starejši gorjanci pa so praznovali na polu pota pri Planincu sveti večer. Mnogi so se morali vrniti celó že med potom zopet domú. In žal ni bilo istim, katerim se je posrečilo priti do Planinca. Praznoval se je ondi božični praznik, kterege se spominjajo mnogi še dandanes, akoravno je minilo že mnogo let od tedaj.

Že med potom se je okrepcal tujec, kterege je našel Planinec obnemoglega na potu. Hotel je celó zapustiti svojega rešitelja, kakor da bi se bal njegove družbe. Mnogo mu je moral prigovarjati Planinec, da je sprejel njegovo povabilo, naj praznuje nocoj sveti večer pri njegovi rodbini.

Sredi vrlih gorjancev, zbranih pri svojem spoštovanem Planincu, bil je tujec vidno ginjen. Pripovedovalo se je namreč ondi mnogo o nekdanjih časih. Iz vseh govorov pa

se je videlo, da je nekdanj Planinec mnogo trpel po krivici, in da je davno odpustil svojim sovražnikom, kajti sreča in blagoslov sta ga odškodovala obilo za njegovo nekdanje trpljenje.

Sredi jednakega pogovora povzdigne tudi tujec glas in jame takó-le pripovedovati:

„Minilo je štirideset let, kar sem se seznanil nekje na tujem s človekom, ki mi je postal prijatelj ter mi je pripovedoval neki sveti večer sledečo povest:

„Prijatelj, ne čudi se, jaz sem nenavaden človek. Ogibljem se rad, posebno zadnja leta, vesele družčine. Bojim se pa najbolj svetega večera. Ako mi je le mogoče, pridružim se sveti večer prijatelju, da omamim v prijateljskem pogovoru spomine, prežale spomine, ki me spremljajo kakor večnega popotnika po širnem svetu ter mi zagrené ta najlepši praznik.

Bil sem mlad, srečen in zadovoljen pred toliko in toliko leti v daljni svoji domovini. Mladost in bogastvo je zlata pena, mnogokrat vir pogube, kakor je bila meni. Moje bogastvo in domišljevana izvedenost, nadaljeval je moj prijatelj, storili sta me prevzetnega, svojeglavnega in mlačnega v mnogih zadevah. Upiral sem se vsemu, kar so mi svetovali moji sosodje, in prepiral sem se o vsem, kar se ni izvršilo po mislih mojih.

Nasprotovanje mojih sosodov me je prisililo, da sem sklenil živeti popolno záse, neodvisen od srenjskih postav in navad. Zasmehoval sem vse človeške in društvene pravice.

Bila je v našem okraju starodavna navada, da so se nabirali za cerkvene potrebe in slovesnosti, posebno za sveti večer mili darovi pri posameznih posestnikih. Jaz sklenem, da ne darujem vinarja za nepotrebne stvari, in sicer bolj zaradi svojeglavnosti in protivja proti sosedom kot iz brezbožnosti. Obdarovali so se pri nas navadno domači reveži. Jaz sem zapodil vsakega prosjaka od praga, tujim, morda nepotrebim pa sem delil iz jeze do svojih sosodov preobile darove. Kupili so se v naši srenji novi zvonovi za našo samotno zagorsko cerkev. Tudi moji stariši so plačevali vsako leto zaostali dolg za zvonove in ga izročili naposled meni. Jaz pa —, stresel se je pripovedovalec pri teh besedah, kakor da bi se bil prestrašil milodonečih zagorskih zvonov, ki so se glasili v tem trenutku iz daljne višave v samotno zagorsko hišo ondi zbranim kmetom. Še le čez dolgo je nadaljeval:

„Moj prijatelj je bil v resnici pomilovanja vreden človek. Delali so moji sosedje novo cesto v dolino, ker se je pripetilo mnogo nesreč na stari ozki cesti, tako je pripovedoval moj znanec dalje, in jaz sem se uprl odločno tej nepotrebnosti cesti. Tožil sem povrh svoje sosede, da so zidali brez dovoljenja novo cesto po mojem posestvu. Pričela se je dolgotrajna, draga pravda zaradi tega. Končala se je naposled na mojo škodo in mi vzela skoro vse premoženje.

Bil je sveti večer, ko sem se poslavljaj kot berač od svojega domovja. Preklinjal sem posebno svojega soseda, o katerem sem sodil, da je kriv mojega gorja, ker je nadomeščal svoje tovariše v moji pravdi in kupil naposled moje zapravljeno posestvo.“

Prenehal je pripovedovalec pri teh besedah. Oglasil se je v istem trenutku zopet zagorski zvon iz daljave. Oznanjeval je daljnemu pogorju sveto oznanilo: „Mir ljudem na zemlji! Rodil se je zveličar širnemu svetu“. Ginjeni so bili zagorski sosedje pri tem prizoru. Pogledovali so se, kakor da bi ne mogli umeti tujčeve povesti. Nazadnje se je vzdramil pripovedovalec iz svoje zamišljenosti in nadaljeval:

„Odslej ni imel moj znanec, kakor mi je zagotavljal, srečnega trenutka. Uiti je hotel žalostnim spominom svojim. ‚Šel sem na morje‘, trdil mi je. ‚A tudi sem me je spremlilo moje gorje. Prazničnost svetega večera, katero sem zaničeval nekdanj, preganjala me je neprestano. Sredi širnega morja so veselo in praznično praznovali mornarji rojstvo zveličarjevo. Neštevilno lučic je gorelo sredi barke na božičnem drevesu, in sto in sto src se je spominjalo radostno na dan svetega praznika svojih v daljnem domovju. Le jaz, samo jaz sem zrl od daleč prazničnost svetega večera na širnem morju, saj ogniti sem se ji hotel, da bi zadušil svoj nekdanji pregrešek. Stopil sem v daljnem tujem svetu na suho. Pridružil sem se v neizmernem gozdu drvarjem. S težko sekiro sem si služil, oddaljen od ljudij, grenek kruh. Pozabil sem davno svetih praznikov in svetega večera, a moji ubogi tovariši ga niso pozabili. Imeli niso niti cerkve, niti duhovnika, niti stalne svoje strehe, a postavili so si na stoletnem hrastu priprost oltar. Praznovali so pred njim v tihi noči svoj sveti večer. Jaz, samo jaz sem hitel dalje, da se umaknem žalemu svojemu spominu.

Naveličal sem se življenja. Umrl bi bil rad, rešitve in vrnitve pot mi je bil zaprt. Pridružim se vojski v daljni Ameriki. Ljut boj se vname kmalu potem. Brez strahu

iščem ondi smrti, a zastonj. Približa se sveti večer, kterega sem zopet davno pozabil. Pozabili ga niso moji vojni tovariši sredi krvavega boja. Praznovali so ga v vojnem taboru, spominjali so se onih srečnih ljudij, ki ga praznujejo v cerkvi sredi svojega domovja. Jaz, samo jaz sem zrl od daleč praznično družbo, ki me je spominjala moje nesrečne mladosti. Usmilila se me ni sovražna krogla v boju, nadaljeval je prijatelj.

Prehobil sem potem pol širnega svetá. Osivela mi je glava, sključil se mi je život, spomin svetega večera pa se je budil vedno bolj živo v mojih prsih, in oživelo mi je nepopisno hrepenenje po daljni domovini, katero sem zapustil tako nehvaležno. Jediná moja želja je bila, praznovati vsaj od daleč še enkrat sveti večer sredi svojih rojakov. Izpočiti sem si hotel za vselej na domači zemlji. Skrivaje se vrnem v svojo domovino. V obližju domovja zvem, da so odpustili davno zagorski sosedje svojemu nekdanjemu tovarišu, ki je spravil mnoge po svoji dolgoletni pravdi na beraško palico.

Bil je sveti večer, ko hitim po ravno isti cesti v svojo rojstno zagorsko vas, zaradi ktere sem se pravdal toliko let, češ, da je nepotrebna, ker je napeljana na mojem posestvu. Tedaj se mi vsili zopet praznik svetega večera v spomin. Raz visokega pogorja zadoné premili zagorski zvonovi, isti premili zvonovi, kterih nisem hotel plačevati nekđaj. Pozdravljajo me tako prijazno in mило, kakor da bi hoteli reči: Upaj, le upaj, stari znanec, odpuščeni so ti tvoji pregreški, za ktere si se pokoril dolgih štirideset let.

Solze mi zalijó v tem trenutku oči. Sramujem se bolj kot kdaj svoje minulosti. V srcu čutim, da nisem vreden več svojega domovja in premilih zagorskih pozdravov. Vrniti se hočem zopet na tuje, a slabost me premaga, — nezavesten se zgrudim v svoj sneženi grob.“

Prenehal je pripovedovalec. Obraz je zakril v dlani, in izmed prstov so kapljale svetle solze na sivo brado. Ginjani so bili poslušalci. Marsikteri izmed sivih možakov si je utrnil solzo v očesu, saj je spoznal pripovedujočega tujca — nekdanjega mladega Planinca, ki je zapustil pred štiridesetimi leti svoje zapravljenó zagorsko domovje, in o kterem so mislili vsi, da je že davno umrl.

Popisovati nočemo nenadnega veselega trenutka, ko stiskajo vrli gorjanci svojemu nesrečnemu tovarišu roko ter mu zagotavljajo, da je čas ozdravil vse rane in izbrisal vse sovraštvo.

Vrli sedanji Planinec pa, ki je kupil nekdanj od nesrečnega tovariša zapravljeno posestvo, povzdigne naposled svoj krepki glas, rekôč:

„Sosedje, nocoj praznujemo v resnici sveti večer odpuščenja in odrešenja. Čuj, nesrečni prijatelj moj, jaz nadaljujem povest, katero si nam pripovedoval o svojem prijatelju.

Previdnost božja je hotela, da sem rešil ravno jaz, kterega si sovražil najbolj, tebi življenje na istem potu, zaradi kterega si se pravdal toliko let, ker se ti je dozdeval nepotreben. In vendar, ko bi ne bilo te zagorske ceste, vračal bi se ne bil jaz nocoj v zametu domú, in ti bi ne bil videl več svojega preljubljenega domovja, katero ti ponujam zopet in te vabim, da živiš pri meni do smrti.“

Izgovorivši te besede, objel in poljubil je vrli Planinec svojega nekdanjega nasprotnika. Marsiktero solzno oko pa je pričalo, da je nocoj pravi sveti večer, ko odmeva glas iz višave: „Čast Bogu na višavi in mir ljudem na zemlji!“

Kakor glas zagorskih zvonov se je širila drugi dan novica po daljnem pogorju, da se je vrnil stari Planinec v domovje, in kako lep sveti večer se je praznoval pri Planincu.

Vendar dolgo ni užival stari Planinec dobrote svojega milosrčnega prijatelja. Starost in obilo trpljenje zaradi nekdanje brezbožnosti in svojeglavnosti je premagalo njegovo viharno življenje.

Ko se je praznoval drugi sveti večer po vsem širnem svetu, stal je na samotnem gorskem pokopališču grobni spomenik, na katerem so bile vrezane zlate besede: „Mir ljudem na zemlji!“

Bog ne plačuje vsake sobote.

(Resnična dogodba; spisal Ivo Trošt.)

Vipavsko dolino imenujejo „lepoto sveta“. Na severno stran so ji gore močna bramba proti burji in severnim vetrovom. Te gore med Idrijo in Vipavo so jo tudi prej nekdanj in še mnogo bolj varovale uničujoče burje, toda dandanes so večinoma gole, in burja briše prek njih kakor po gladkem golem licu. Črez te gore je imela Vipavska dolina že od davna cestno zvezo mimo Črnega vrha v Idrijo.

Ob tej cesti stoji poldrugo uro nad Vipavo vas Plano. Komaj da šteje dvajset in še to raztrganih hiš. Tako so raztresene ob cestnih straneh, kakor da so padale komu po cesti gredočemu iz torbe. Pred kakimi petdesetimi leti je bila na Planem ob cesti gostilnica, kateri so rekali „Pri vdovi“, brz-kone zaraditega, ker je dolgo časa tu gospodinjala priletna vdova. Vsakemu je rada postregla, in popotniki, vozeči ali tovoreči blago iz doline v „Rovte“, ustavljali so se čisto pri njej. Ker ji je zgodaj umrl mož, urejevala je sama precejšnje imetje, odebelila se z leti, a tudi njen mošnjiček je bil rejen. Znatno si je povečala premoženje. Imela je jedinega sina Andreja, ki je bil o njeni smrti, žalibog, še mladolet. Skrb zanj je prevzela gosposka, in posestvo ga je čakalo. Deček je pri sorodnikih doraščal v polnoletnost. Štiri in dvajsetim letom je prevzel gospodarstvo. Ker je bil precej imovit, ni se ga branila med se niti gospoda. Oženivši se, pripeljal je na dom bogato, a na pol gosposko nevesto. Imovito posestvo je bilo torej z vsem preskrbljeno. Lahko bi bila mlada zaročenca „Pri vdovi“ nadaljevala delo prejšnje gospodinje, a drugi ljudje, druge navade. Gospodinja se je znala po gosposko šemiti in lišpati, drugega nič; ker je bil gospodar bogataš, tolažila sta se s tem, da jima ne bo krivice, če tudi ne delata.

Bilo je prijazno pomladansko popoldne v nedeljo po litanijah, ko se pripelje mnogo gospode iz bližnjega trga k našemu gostilničarju „Pri vdovi“. Andrej se jih ni toliko veselil zastran morebitnega dobička, kolikor zaradi zabave in družbe. Andrej sam ni bil mnogo po šolah, vedel je le toliko, kolikor vsak priprosti človek, ki vé, kaj je svet. V gospodo pa se je zato rad mešal, ker je bil med njimi tudi on „gospod“. Koga niso že zvalili s sladkimi besedami, z namananimi jeziki? Vsakemu se tako godi, kdor išče tam svoje časti, kjer je ni. Priimek „gospod“ mu je neznansko dobro del; gospódi: malim in nižjim uradnikom pa je bila njegova prisotnost tudi všeč, ker jim ni bilo treba šteti denarcev za pijačo. „Gospod“ je obično vse plačeval. Andrej se je zato veselil tržanske gospode, da bode zopet med gospodo gospod, in žena njegova, ki je jednake priimke tudi rada in za dobro sprejemala, pa zato, da bode kmalu zopet „gospa“. Saj vemo, da, če je človek še tako bogat, časti mu nikdar ni preveč. Že Eva v rajju je rada slišala vabljive besede: „Potem bosta kakor Bog“, in — utrgala je prepovedani sad, jedla in dala Adamu, da „bosta kakor Bog“.

Domačinov nista skoro marala v gostilno, pa jih tudi ni bilo, ker jima niso znali prav kaditi. Kedar gre Planec v gostilno — redki so sicer časi — ne pride zato, da bi se drugim prikupoval, marveč da je za svoj denar dobro in kolikor mogoče cenó postrežen. Za dobro in ceno postrežbo dá pa tudi dobro besedo, ko se mu malo jezik razveže.

Gostilničar „Pri vdovi“ pozdravi došle goste in znance tržanske, kolikor je le mogel, uljudno in pristrčno. Odkáže jim sobo za „ekstra“-pivce ter prisede tudi sam k mizi zeleno pogrnjeni. Dekla in gospodinja sta stregli imenitnim gostom. Kmalu so bili vsi prav židane volje, hvalili Andreja, kolikor se je najbolj dalo, napivali mu, in mnogi, s kojimi se do danes še ni tikal, sprejeli so ga med „bratce“ svoje. Tudi „gospa“ gostilničarka je prisedla h gostom ter zvesto poslušala njih pogovore, včasih tudi sama kakošno rekla ter se z nekim ponosom ozirala na moža svojega v tako izborni družbi.

Dogodi se pa, da na mizi pred Andrejem ni bilo žveplenk, da bi prižgal smodko. Seže v žep, privleče iz njega petak, prižge ga na luči ter zapali smodko z njim. Prijatelji se spogledajo, potem se pa vzdigne brkati sodnijski sluga, rekoč:

„Bog živi našega gospodarja!“

„Živio, živio!“ odgovarjajo drugi prijemaje za kupice, hoteč trčiti z njim, a brkač nadaljuje:

„On je najbogatejši mož naše dežele! Se pri vojakihi nisem videl tako imovitih in tako moških gospodov. Bog ga torej živi!“

Vsa družba je pritrjevala. Pozno v noči še le so se ločili, vsi polni vinskih duhov, slabih in dobrih. Vsi so vedeli mnogo povedati, samo da se je nekterim že jezik zapletal. Ker pa bi bilo za tako gospodo sramota, če bi hodili peš, dal jim je Andrej še voz in konje ter jih potegnil domú.

To smo povedali, da vsakdo spozna, kako je bil Andrej začel svoj tek. Na tak način je tudi nadaljeval gospodarstvo in bahanje svoje.

Ko je prišel v bližnji trg, obsuli so ga takoj „prijatelji“ ter ga hvalili. Posledica vsemu je bila, da so popivali in igrali po cele noči. Andrej se ni dal prekašati nikomur, tudi če je plačal za vse. Drugi dan zjutraj ga je navadno glava bolela in mošnjica je bila v „slabem zdravju“. Splahnili in izželi so jo prejšnji večer do cela. On se pa za to ni zmenil mnogo; če so ga baš obhajale hude misli ter

nadlegovale sitne muhe, mahnil je z roko od sebe, kakor bi hotel nekaj odpoditi, rekoč: „Ej, kaj bo to!“

Gospodar po jedni, gospodinja po drugi strani, obadva sta gospodarila zlo za hišo, da nikdar tega.

Sosedje so kmalu uvideli, da so „Pri vdovi“ preveč „gosposki“, kar kmetski hiši nikakor ne hasni, nikakor ne more dolgo biti tako. O priložnosti mu je rekel ta in oni sosed, da ta kupčija, to podjetje ne kaže dobička, da z gospodo ni dobro črešenj zobati. A to se mu je zdelo za malo, in zavrnil je soseda tako osorno, da si ni upal več govoriti kaj takega, češ jaz sem gospod, ti pa kmet, beba, ki nič ne veš.

Minila so tako nektera leta. Andrej se je bil že skoro postaral, a poboljšal se ni. Takemu človeku pamet pride, ko premoženje odide, ali pa še tedaj ne. Ženske so se večkrat pogovarjale pri pranju na studencu, kako dolgo spi in poležava Andrejeva gospodinja. Dekle in posli imajo vse v rokah, imajo neki „sukno in škarje“. Nekdanje premoženje stare „vdove“, ki je bilo tako močno in trdno, da ni blizu takega, šlo je vedno bolj rakovo pot. V tej jednakomernosti ne moremo zamolčati dogodka, ki nam jasno priča, kam pripravi človeka napuh. Andrej je pokazal s tem, da, če se priprosti človek meša med na pol gospodo, izgubi rad tudi vero svojo. Visoki gospodje, v besede pravem pomenu: gospoda vedó vsi dobro ceniti moč prave vere. Le taki, ki so kar čez noč izlezli iz bukove suknje v gosposki frak, pozabijo Boga in narod svoj. Taki ljudje so se obično zelo malo učili, torej zelo malo vedó; kaka posebna sreča, kak srečen slučaj jih je spravil h kruhu. Iz revščine prišedši, mislijo nekteri, da se jim mora vedno boljše goditi; iz puščave na rodovitnem polju, zdi se jim kmalu vse preveč „po domače“, vse premalo „gosposko“, preobjedó se kruha, nezadovoljni z vsem, celó z Bogom. To so potem oni kričači, ki pravijo, da nimajo nobene vere? Zakaj ne? Zato ker je ne poznajo. V tako družbo se je bil zapletel tudi Andrej.

Nekoliko ljudij je bilo pri njem v gostilni, ko vstopi cerkovnik, zahtevajoč nekoliko plačila za pogreb nekega ubožca.

„Zvonil sem mu kakor komu drugemu, stregel sem gospodu pri pogrebu, kakor da pokopavamo kakega bogatina“, moledoval je cerkovnik.

„Ne dam nič!“ zarohni Andrej župan.

„Prosim, vsaj polovico, bodi že drugo Bogu v čast.“

„Kedar bom jaz umrl, zvonite mi ali ne. Vi slamorezci morate drug drugemu pomagati v jamo. Mi lahko plačamo!“

Andrej je še dalje zabavljajal cerkvenim obredom, cerkvi in verskim navadam. Cerkovnik je žalosten odšel, morda ne toliko zastran plačila, kakor zaraditega, ker ga je tako robato zavrnil, posmehujoč se njegovemu nabožnemu čutu.

Na Planem so nato mnogokaj govorili o tem dogodku. Govorili so o Andreju županu, njegovi ošabnosti in bogastvu. Trdili so, da ne hodi k maši, ne k izpovedi, da ne veruje ničesar, ter da je neki še bolj bogat, kakor je bila pokojna mati njegova. Hvali se baje sam, da mu ne bode krivice, tudi če z žlico je denarje, toliko jih ima.

* * *

Ni preteklo potem leto in dan, ko se je razglasila pri farni cerkvi Andreju, gostilničarju „Pri vdovi“ in posestniku na Planem, prva javna dražba. Kakor blisk se je razširila ta novica po okolici. Premoženje je bilo toliko zadolženo, da ni bilo več možno izhajati.

Zadnje dražbe boben odpoje, in neki sorodnik Andrejev je kupil hišo njegovo. Zemljišče so razkosali. Nekdanji znanci in prijatelji so ga zapustili, „gospoda“ Andreja ni več. Otroci so se razšli po službah. Kupec mu je hišo velikodušno prepustil v stanovanje. Žena njegova se je morala lotiti hišnih opravil in gledati, da tu in tam ujame kak krajcar za sol.

Andrej se je lotil posredovanja pri raznih kupcijah, hodil po semnjih, obupno se udajal pijači in preklinjal v družbi kakor nobeden njegovih tovarišev, koder je sam krevsal, pa še bolj. Ljudje so se ga bali srečavati na samoti. Glas je bil, da se mu meša . . .

Ker si je z mešetarstvom pridobival le malo krajcarjev, zagazila je revščina v njegovo hišo. Staral se je vidno bolj dan za dnevom. Sedel je na ognjišču za pepelom, pušil tobak, v sili pa tudi listje.

Zima se bliža. Ljudje se oskrbujejo z živežem, drvi in drugimi potrebnostmi, ker namete toč burja veliko snega. „Pri vdovi“ pa vlada največja revščina in nevolja. Slanega zrna nimajo pod streho, ne polena drv na tnalu. Vreme se obrača na slabo.

Nekdanja na pol gosposka gospodinja „Pri vdovi“ tiči zdaj v dve gubi pri ognju, kjer prasketa in tli še zadnji del stare omare. Oba sta tako pričakovala najhujšega. On že ves siv, bolj rumenkastega obraza, gleda nepremično v ogenj, kakor da izgine s staro omaro poslednji utrinek njegove slave.

Kedar je sila največja, pravijo, tedaj je pomoč božja najbližja. Revnima starcema je prišla ta v podobi lastne hčerke iz mesta. Ta jima je toliko pomagala, da sta preživela trdo zimo. Približal se je veliki teden in velika noč.

Mirno in resnih obrazov stopajo ljudje veliki četrtek dopoldne iz cerkve. Vsakemu je brati raz lice vidno izpremembo v hiši božji. Srce pretresujoči obredi so ganili slehernno dušo krščansko. In tisti vsemogočni Bog, ki je pred toliko leti umrl za nas, živi še dandanašnji in pravično sodi. Med odhajajočo množico se takoj raznese novost, da je med svetim opravilom umrl nekdanji gostilničar „Pri vdovi“ in bivši župan na Planem. V največji revščini je šla duša njegova na oni svet.

Zagrebli so ga veliko soboto zjutraj. Cerkovniku so igrale solze v očeh. Izvestno mu je bil v mislih oni prizor, ko ga je bil pokojnik tako odpravil. Daljni občani pa še niso vedeli, da je v vasi mrlič, ker mu ni nič zvonilo. Mnogi so se še dobro spominjali, kakšen je bil pokojnik, in da je tu očitna roka božja. Pisec te žalostne dogodbe je slišal še dolgo potem, ko je bila že žena pokojnikova umrla pri hčeri v mestu, da so ljudje govorili in svarili drug drugega, če se je norčeval kdo s takimi stvarmi: „Glej, da se ti ne zgodi kakor Andrejcu „vdovcu“: Bog ne plačuje vsake sobote.“

Kakšno bôdi naše stanovanje?

(Spisal dr. Jož. Rakež.)

„Moja hiša je moj grad.“
Angleški pregovor.

Vsak človek, bodisi kralj ali prosjak (berač), potrebuje nekega prostora, kamor se zateče po vročem dnevnem delu in naporu, kjer polaga trudno glavo svojo na izpočitek; vsak človek potrebuje prostora, kjer nahaja varno zavetje pred sleherno izpremembo vremena, pred burno nevihto, silnim mrazom in neznosno vročino — s kratka: nihče izmed nas ne more dalje časa izhajati brez stanovanja, da ne bi njegovo zdravje trpelo težke kvare.

Človek prebije v svojem stanovanju dobro tretjino, da ne rečem polovico svojega življenja. Da, v krajih, kjer so zime jako dolge, kakor na pr. tudi pri nas Slovencih, mudimo se ta čas skoro vedno v hiši. Moralo bi nam torej mnogo biti do tega, kakšno da je naše stanovanje. A kako bore malo gledamo na to!

Vzrok temu je dostikrat nemarnost, a še večkrat nevednost. Pač pravo govoré oni možje, ki trdijo, da se napredek vsakega naroda more spoznati po stanovanjih njegovih. Divji in surovi narodi stanujejo v podzemeljskih luknjah in skalnih brlogih, v šatorih in kočah zgrajenih iz luba, slame itd. Čim bolj narod napreduje, tem lepša, prijaznejša, trdnejša in ugodnejša je tudi hiša njegova.

Tudi naše slovensko ljudstvo je v tem oziru še dosti zaostalo, posebno proti angleškemu in nemškemu kmetu, ki ima jako pametno sezidane, zdrave hiše. A niso samo naše kmetijske hiše in kočé večinoma nezdrave, dokaj jih je tudi po velikih mestih. V vsakem velikem mestu so kraji, v katerih so stanovanja nezdrava. V krajih, kjer so hiše zdrave, umrè čez leto dnij od 1000 prebivalcev komaj 15, v onih nezdravih krajih pa 60—70 ljudij. Takisto se tudi opazuje, da v takih mestnih oddelkih, kjer so stanovanja nezdrava, kolera, mačúh (tifus) in ostale kužne bolezni mnogo več žrtev zahtevajo nego drugod.

Vsega našega uvaževanja je torej vredno vprašanje: Kakšna bodi hiša, ki je zdrava; kakšno stanovanje je našemu zdravju ugodno?

Preiskujemočim, ktera hiša je zdrava, nam je na prvo roko jemati v poštev — tla, na katerih hiša stoji.

Kako utegnejo tla škodovati našemu zdravju? — Na dva načina. Kedar stoji hiša na zemlji, v kateri je dosti rastlinskih in živalskih snovij, ki trohné in gnijejo, prihaja le-ta gniloba, ki se ondi razvija, z deževnico v vodnjake (šterne) ter nam zastrupi vodo, ki jo pijemo. Že v starih časih so ugibali ljudje, kedar se je pojavila kuga ali kaka druga nalezljiva bolezen, da to zlo izvira iz vode. V takih slučajih so navadno dolžili žide, da so oni vodnjake zastrupili ter so jih zaraditega neusmiljeno preganjali in ubijali. Ljudje so sicer pravo slutili, da se take smrtonosne bolezni razširjajo z vodo; kriva je bila le misel, da je kdo kako posebno mišnico (strup) vrgel v vodnjak. — Baš v zadnjih letih se je dokazalo, da so na nekterih boleznih oboleli ponajveč ljudje, ki so pili vodo iz jednega in istega vodnjaka,

drugi pa ne. V take šterne pa je prihajala nečistoba iz zahodov (stranišč), kamor so devali nesnago od bolnikov itd.

Iz gnijočih tvarin izpuhti tudi strupeni vzduh ali zrak, kateri je ravno tako nevaren našemu zdravju. Kajti bolezní se ne prenašajo samo po vodi, nego tudi po zraku. Da to boljše razumemo, treba opomniti, da so gnilobi vzrok klice drobnih plesnij ali glivic, ki plavajo po zraku. Take klice se razvijajo iz vsake gnilobe. Zaraditega se kolera, davica (difteritis), mačúh in slične bolezní največ širijo po hišah zgrajenih na mestu, kjer je polno trhlobe in gnilobe v zemlji. Iz nje se razvijajo nečisti plini, ki prodirajo v stanovanje in ondi kvarijo zrak, kterega vdihamo.

Tla morajo torej biti čista in suha, a ne vlažna (mokra), kajti vlažnost in toplota pospešujeta gnilobo. Kedar se mora hiša zgraditi na vlažnem mestu, treba skrbeti, da se vsa vlažnost odvaja na kak način, na pr. s kanalom.

Da so vlažna tla res nezdrava, potrjuje nam tudi okolnost, da se v velikih mestih kužne bolezní bolj razširjajo v nizini, nego po vzvišenih mestnih oddelkih, kjer so tla suha. To slutijo tudi naši kmetje, zato zidajo svoje hiše ponajveč na kolikor mogoče vzvišenem prostoru.

Kakor v tleh, takisto je tudi v zidovih vlažnost nevarna za naše zdravje. Hiše s predebelimi zidovi so večinoma nezdrave, takisto tudi one sobe, katerih zidovi so obrnjeni proti temnemu in zatohlemu hodniku ali proti ozkemu in smrdljivemu dvorišču. Zrak v takih sobah je zmirom vlažen, zatohel in zaudarja po plesni; zidovi so hladni. Posledice, ki se javljajo na stanovnikih, so različne bolezní, kakor revmatizem (trganje po udih), škrofuli ali bramori, kašelj, sušica ali jetika.

Tudi najbolje zidana nova hiša je sprva jako vlažna. To prihaja od vode, s katero gasimo vapno ter napravljamo mort ali malto. V novo hišo bi se torej ne smeli seliti, dokler ta voda iz zidov ne izgine. Temu treba mnogo več časa, nego se misli navadno. Tudi male hiše potrebujejo včasih leto dnij, dokler se povsem ne posušé. No pri nas se selijo ljudjé v novo hišo včasih še prej, nego je izgotovljena. Nasledki takemu nespametnemu ravnanju so raznovrstne bolezní na deci in odrastlih ljudeh, in Boga naj hvali oni, ki iznese zdravo glavo iz take hiše.

Po čem se spozna, da je nova hiša še vlažna? — Kedar stopiš v sobo, ki je bila nekoliko dnij zatvorjena (zaprta), in če zrak v njej zaudarja po vapnu — ta soba ni

suha. Kedar opaziš na zidovih nove hiše maroge, ki so hladnejše od ostalega zida, kedar je perilo v njej zatohlo in kožnate stvari plesnijo — to so znaki, da je hiša vlažna.

Kako se posušé take hiše? — Najnaravnejši pripomoček je prepah. Treba imeti okna in vrata kolikor mogoče odprta.

Zaraditega je posebno slabo za naše zdravje, ako se selimo v novo vlažno hišo po zimi; kajti ob zimskem času ni mogoče, oken in vrat imeti vedno odprtih; a brez tega se hiša ne posuši. Mnogi mislijo, da to zlo odpravijo s tem, da pridno kurijo peč, a baš nasprotno, s takim ravnanjem stvar le pohujšujejo ter tem bolj škodujejo svojemu zdravju.

V zakurjeni sobi se segreje zrak in vodna para v njem. Le-tá se še pomnožuje s paro, ki izhlapeva iz vlažnega (mokega) zidovja. Ta topli in vlažni zrak omehkuži naše telo, osobito grlo in pljuča. Ako izidemo potem iz take vroče in vlažne sobe na plano v hladen in suh zrak, moramo se prehladiti, takisto kakor oni, ki iz tople kopeli ali s potom oblit gre na plano ob zimskem času.

Kedar se soba kuri, a vrata in okna so zaprta, tedaj se zidovje nikakor ne suši; kajti zrak v sobi more samo nekaj vlažnosti izsrkati iz zidovja. Kedar je z vodno paro napojen, treba ga izpremeniti z novim, suhim zrakom. — S kurjenjem je torej možno samo tedaj vlažnost iztirati iz sobe, ako odpreš okna in vrata ter veter neprestano tira topli in vlažni zrak iz sobe ter ga zopet nadomešča z novim, suhim zrakom. Le-tó sušenje pa nikakor ni po ceni; a žal, drugega pripomočka nimamo na razpolago.

Recimo, da je hiša, v katero se selimo, povsem suha — no to ni še vse. Treba se nam je ozirati še na mnoge druge stvari, ako želimo, da bode stanovanje zdravo.

V prvi vrsti moramo zahtevati, da je stanovanje dovolj prostorno; ináče ni v njem zdravega vzduha ali zraka. Zrak, ki ga vdihamo v naša pljuča, nam je potreben, ker nam čisti kri. Kri hrani vse naše telo. Ako torej zrak ni dober in čist, izpridi se kri, in vsled tega hira in slabi naše telo. O slabem zraku izpregovorimo še pozneje.

Zidovi v sobah se ali pobelijo ali pobarvajo (slikajo). Najzdravejši so pobeljeni zidovi, kajti zidov se prijema mnogo nesnage in nečistobe, ki se raztvorja in uniči, ako jih pobelimo z jedkim živim vapnom. Zato bi trebalo, da se tudi slikani zidovi včasih pobelijo. A pobeljene zidove treba znova slikati, in to stane mnogo. Zaraditega stanujejo

ljudje rajši leta in leta v slikani, a nečisti sobi, ker se nesnaga ne vidi tako očito, kakor na belem zidu. Iz istega razloga so prišle v navado barvane srajce, ker se na njih nečistoba ne vidi tako, kakor na belih; a nesnaga je vendarle nesnaga.

Slikanje sob zaradi tega ni brez nevarnosti, ker je dosti barv, zlasti zelenih, ki so otrovne (strupene).

Dozdaj smo govorili o stenah in stropu, zdaj pa obrnimo pogled na pod. V nekterih kmetijskih hišah se gradi pod iz nabite ilovice; tak pod ne velja — on je moker, nečist in nezdrav. Pod iz cementa, trde opeke ali kamena je za nas prehladen po zimi.

No naravno se napravlja naš pod iz mehkega ali trdega lesa. Obé vrsti poda imata reže ali razpoke, v katerih se vlaga različna nesnaga, na pr. jajca od muh, bolh itd. — Pod se obično riba ali opira z vodo, da se očisti. A ta voda prodira skoz razpoke v pod. Nesnaga ondi nakopičena gnije ter kuži zrak. — O tem nočemo niti govoriti, kako neprilичno je to ribanje za onega, ki stanuje v sobi, kako lahko si pod vplivom mokrega poda pridobi náhod in vse razne vrste prehlada.

Da bi se te nedostatnosti zaprečile, priporočajo nekteri pôkost ali firnež od lanenega olja, s katerim se naj pod namaže in napoji. V to svrhu se naj pod sprva dobro očisti, posuši in pomete, da ni ne prahu, ne peska na njem. Potem ga maži s pokostom, in sicer trikrat, a vsakokrat še le tedaj, kedar se je že posušil prvotni povlak (ali namaža). Takega poda se voda ne prime; on se zlahka čisti, mete in oplakuje.

Okna so sobi to, kar so pljuča našemu telesu. Zaradi tega treba, da so primerno velika in na pravem mestu. Kedar se odpró, mora v sobo prihajati dovolj svetlobe in čistega vzduha. Vsekako bi trebalo, da so naša okna vsaj za polovico večja nego ona, ki jih obično nahajamo na naših kmetijskih hišah.

* * *

Kedar stopiš v kako izbo, želeč zvedeti, kakšna ji je gospodinja, ozri se samo okoli sebe. Najdeš li, da je vse pohištvo čisto, snažno in v lepem redu, bodi osvedočen, da v tej hiši vlada dobra gospodinja. — Snažnosti in čistobe v hiši ni treba samo zaradi tega, ker to ugaja našemu očesu, temveč še bolj zaradi ljubega zbravja.

V kmetijski hiši seveda ni moči zaprečiti, da se vsak čas tu in tam kaj zamaže ali onečisti. Ako se pa čiščenje pušča v nemar, poraja se v vsakem kotu polno ostudnega

mrčesa, nastaje povsod gniloba in vsakovrstni smradovi, ki zaprečijo ozdravljenje bolniku, in po katerih se v prej zdravo hišo zavržejo razne bolezni. To se najočitneje kaže za kake kužne bolezni, ktera se v čistih in zdravih hišah nikdar ne vgnezdí in širi v toliki meri, kakor v nečistih in vsled tega nezdravih. Zlasti pa je treba paziti na snažnost in čistobo v sobi, kjer leži kak bolnik, in sicer ne samo za časa bolezni, ampak tudi tedaj, kedar že okreva. Da se bolezen ne razširi, treba vse osnažiti in razkužiti; vse pohištvo, vsak kos perila treba oprati in očistiti kolikor mogoče.

Vsakdo je že izkusil sam, kako hudo deje prah našim očem in takisto tudi pljučem osobito slabih in bolehavih ljudij. Zaraditega bodi tudi vsaki gospodinji skrb in briga, da odpravi prah v izbah. — Ako pustimo sobo dalje časa zanemarjeno, zastre prah vse pohištvo ter se pri najmanjšem prepahu ali vetriču dvigne kvišku in kvari zrak. Baš to se obično pozablja, in zastonj je ves trud, ako se soba čisti na tak način, kakor je navada pri nas. — Kjer se soba mete s suho metlo ter pohištvo briše z ometalom ali s suho cunjjo, ondi se prah dvigne samo kvišku ter pozneje zopet vleže kam drugam. Zastonj odpiraš okna in vrata; kajti veter odnaša samo jeden del prahú; ostali del pa ti vedno ostaje v sobi.

Ako se hočeš do cela iznebiti prahú, moraš pohištvo brisati ne baš z mokro, a vsaj z vlažno krpo, tako da se ves prah ujame v njo, a ne izpuhti po zraku. Iz istega vzroka ne meti poda s suho metlo; po tem takem se prah spravlja samo do vrat, a ondukaj se zopet dvigne kvišku. Vzemi torej mokro ali v vlažno krpo zavito metlo; še bolje storiš, ako raztrosiš mokrega peska ali žaganice in potem pometeš.

* * *

Vsak izmed nas vé in zna, da mora človek piti zdravo vodo, ako hoče, da ostane zdrav. A še mnogo bolj nego zdrave vode treba nam zdravega vzduha ali zraka. Brez vode utegneš za silo tudi nekaj dnij izhajati, a brez zraka niti četrť ure ne. Mislil bi torej človek, da se naše ljudstvo Bog vé kako pobrine, da uživa čist zrak. Pod milim nebom ga je seveda dosti, a v naših sobah? Ondi je baš narobe. In vendar prebijemo največji del svojega življenja v sobah; in vendar nam zdravniki vedno in vedno zabičujejo: „Naužij se čistega zraka“, ter pošiljajo mestne bolnike na kmete, da se ondi napajajo s čistim, zdravim vzduhom.

Je li slab in nečist zrak res nevaren našemu zdravju?

Mnogokterim se bode, ko čitajo te vrste, dozdevalo, da nečist zrak našemu zdravju baš dosti ne škoduje. Oni se morebiti sklicujejo na tega in onega znanca, ki se svoje žive dni ni brigal za čist zrak, a vendar je bil zdrav in krepek ter živel dolgo let.

Kdor tako misli in modruje, ne sodi prav temeljito. Stvar se ne tiče samo tega ali onega pojedinca, ampak nas vseh v obče. — So pijanci na svetu, ki so silo vina in žgane pijače spravili pod kapo, a vendar dolgo živeli. Kdo hoče iz tega sklepati, da pijančevanje ne škoduje? Kdo hoče zaradi tega dvomiti, da bi morebiti še dalje časa živeli, ako se ne bi bili zapili? — So ljudje, ki so padli z visoke strehe na tla in vendar ostali živi in zdravi. Kdo hoče iz tega izvajati, da ni baš nevarno skakati s strehe? — So ljudje, ki so težke bolezni, na pr. kolero, mačuh itd., srečno preboleli. Kdo bode vsled tega trdil, da te bolezni niso nevarne?

Isto velja za nečisti in nezdravi zrak. Nečisti zrak navadno ne pokonča človeka takoj na mestu, a on ga zastrupe po tihem in polagoma. Da, večkrat se prikaže še le na deci kal onih boleznij, katerim so roditelji še srečno ušli.

Mnogi, osobito močni, krepki in žilavi ljudje se utegnejo čestokrat jako dolgo časa ustavljati hudim nasledkom nečistega zraka; a ipak zmirom bolj hirajo in slabijo. Saj se nabajajo tudi ljudje, ki použijejo raznovrsten strup in so navidezno zdravi; a strup je vendarle strup.

Zdravniki so že davno dokazali, da nečisti zrak v stanovanjih povzroča raznovrstne bolezni. Vsled njega se razvijajo na deci brámori ali škrofuli, na odrastlih ljudeh sušica ali jetika. Nečisti zrak je glavni vzrok, zakaj v velikih mestih toliko ljudij umre na sušici.

Dokazana je žalostna resnica, da je tudi pri našem kmetu v tem oziru jako na slabem. Tudi pri nas na kmetih umre neprimerno veliko število otrok. Kdo se bode čudil tej prikazni, ako pomisli, da utegne že dvojica ljudij v precej prostorni sobi črez noč pokvariti zrak s svojim dihanjem? No v naših majhnih kmetskih izbah in čumnatah pa prezimuje včasih po deset do dvajset duš. Groza te obhaja, ko stopiš zjutraj v tako sobo — tolik smrad ti veje naproti. Priznamo sicer, da je v nekterih naših krajih temu nenavadnemu umiranju otrok tudi še nekaj drugega krivo; a da nečisti zrak človeka in zlasti deco ubija, to se je tudi že drugod očividno dognalo.

V Dublinu na Irskem je veliko sirotišče za ubogo deco. V njem je malone vsak otrok obolel na škrofulih. Zdravniki so iskali vzroka tej bolezni ter našli, da izvira od nečistega zraka; kajti v nekterih sobah je spavalo skupaj nad 100 otrok. Umevno je, da je moral zrak v taki sobi biti uprav strašen, zlasti ako je bila ves dan zaprta. Ko se je to odpravilo, ozdravela je deca, in škrofuli so izginili.

V Plessenbergu na Bavarskem je posilna delavnica za ujetnike. Od 1000 delavcev, ki delajo na polju, oboli na leto 40, od onih pa, ki delajo v zaprtih sobah, 470!

Vsakdo bode po tem takem razumel, zakaj marsikterega obhaja omotica, kedar je dolgo časa v zaprti sobi ali v cerkvi napolnjeni z ljudmi. — Ljudjé, kateri zmirom živé v pokvarjenem zraku, bledijo in slabé, jed jim ne hodi v tek, telo se jim suši, a kedar jih napade najmanjša bolezen, ne morejo je preboleti ter poginejo. To se opaža na pr. na delavcih v marsikterih tovarnah ali fužinah.

Taki so nasledki nezdravega zraka. Ti nasledki se javljajo često le polagoma, rekel bi nevidoma. Človek sam niti ne vé, od česa strada in hira; kajti on užije nekaj zraka, a ne zadosti. — Mnogo hitreje se opaža potreba čistega vzduha, ako se nam povsem odtegne. V sobi, samo 2 metra dolgi, široki in visoki, a popolnoma zaprti, človek ne more niti 24 ur dihati brez težke muke; ako ostane še dalje, mora oboleti in naposled umre.

V naših stanovanjih se zrak zmirom kvari in sicer z dihanjem iz naših pljuč. A poleg tega treba poudarjati, da človek ne diha samo s pljuči, ampak tudi s kožo. Iz naše kože izhlapi mnogo smrdljivega znoja ali pota. Takisto se kvari zrak z vsako svečavo in kurjavo. Tudi iz sosednih sob, iz kuhinje in zlasti od stranišča (ako se dotika naše sobe) prodira skoz steno mnogo nečistega zraka. K temu pride nimo še prah, ki se nahaja v sobi, in ki z vsakim vzdihom prodira v naša pljuča, ondi obvisi ter jim škoduje.

V našem stanovanju torej zrak nikoli ni povsem čist. Čist zrak se nahaja samo na planem, na polju in v gozdu. V naši sobi bi bil zrak čist samo tedaj, ako bi bila okna in vrata noč in dan odprta. No to ni mogoče; ker ne bi mogli prestatati od prepaha, in kako še le od mraza po zimi.

Vprašajmo torej: Doklej je zrak v sobi še primeroma zdrav, a kdaj počenja že škodovati našemu zdravju?

Na to vprašanje nam najjasneje odgovarjajo naša čutila, v prvi vrsti — nos. Čist zrak ne zaudarja po ničemur,

ni zopern našemu vonju in se lahko diha. Kedar stopiš v sobo, v kateri zrak zaudarja ali je zatohel ali naravnost smrdi — ta zrak ne velja. Zrak, ki je bil že v naših pljučih, zmirom smrdi in se težko diha; o tem se lahko prepričaš, ako obiščeš gostilno, ki je natlačena z ljudmi, ali pa kako plesišče.

So nekatere izbe na kmetih, ki se zlasti po zimi skoro nikoli ne prezračijo. In vendar se nam zdi, da je zrak v njih še precej čist. Odkod torej prihaja ta zrak? — Skoz reže in razpoke v vratih in oknih in tudi skoz stene same. A naše sobe imajo zlasti v starih hišah dostikrat predebele zidove, skoz ktere zrak slabo prodira; v trgih in mestih, kjer se hiša hiše dotika, so navadno samo z jedno stranjo obrnjene na ulico, odkoder čist zrak prihaja, a skoz ostale zidove prodira nečist, slab vzduh.

S tem naravnim prezračanjem se torej nikakor ne smemo zadovoljevati. Treba je našemu stanovanju tudi umetnega prevetrenja; treba nam je vsak dan za nekoliko časa odpreti okna in vrata. Kedar je samo jedno okno odprto, prodira sveži zrak le polagoma v sobo; a kedar odpreš okno in vrata, tedaj nastane prepah, t. j. veter, ki s toliko silo tira čisti zrak navznoter, da s tem sobo v teku jedne minute boljše prezračimo, nego če imamo samo okno skoz jedno uro odprto.

Čemu nam tolika množina zraka? — Da prevetri, osuši in očisti vsak kot naše sobe in pohištva, kjer se zmirom, če tudi nevidoma kopičita nesnaga in prah; saj tudi ta pripomaga, da se kvari vzduh v sobi. Zato treba tudi večkrat vse omare in skrinje odpreti, da jih zrak prevetri. Le primakni nos omari, ki je bila dolgo časa zaprta; takoj zapaziš, kako je vse zatohlo, kako zaudarja po plesni ali celó smrdi iz nje. — Omare treba odpreti tudi zaradi tega, da se iz njih iztira vlažnost, ki se je morebiti zavlekla v nje.

Obično mislijo ljudje, da je dosti, ako se soba enkrat na dan prevetri in sicer zjutraj. No zdravniki so dokazali, da to nikakor ne zadostuje. Trebalo bi sobo, v kateri biva po več oseb, prezračiti vsako uro, ali kar je isto, imeti okno odprto noč in dan. Po dnevu bi se to še dalo storiti, a noči se ljudje strašno bojé. Pa baš v noči treba nam dosti čistega zraka, da mirno in sladko spimo ter nas v jutru ne boli glava, kakor se to čestokrat godi v sobah, v katerih spava po več ljudij.

Kdor vse to uvaža, mogoče, da se ujunači ter pusti svoje okno odprto — noč in dan, seveda samo po letu, v topli pomladi in jeseni, dokler ne nastane prevelik mraz. Mnogi zdravniki sicer trdijo, da je tudi po zimi treba okna imeti odprta, a težko da so jih mnogo pregovorili k temu. K sreči nam pomaga ob zimskem času tudi peč prevetriti sobo. Od vroče peči se zrak v sobi razpuhti ter dvigne kvišku, a zrak od zunaj prodira skoz peč v sobo.

Seveda je to prezračenje samo tedaj nekoliko izdatno, ako se peč kuri v sobi, ako ima v sobi vratica, skoz ktera more vroči, pokvarjeni zrak (ki je tudi lažji) zleteti v dimnik in na plano. To se godi samo v tem slučaju, ako vratica od peči niso povsem zaprta, in ako cev, po kateri izhaja dim na plano, ni zaklopljena. Zadnje je tudi zaraditega škodljivo, da, celó smrtonosno, ker prihaja strupeni plin od žrjavice v sobo, ko ne more v dimnik. S takim ravnanjem se je že mnogo ljudij čez noč zadušilo v sobi.

Kjer stanuje po več ljudij v jedni sobi, tam je najbolj umesten za kurjavo kamin ali ognjišče, kakor ga imajo Francozi, Angleži in Italijani. Skoz kamin prihaja vedno dosti čistega zraka v sobo.

Tu in tam, zlasti v gostilnah imajo pri nas v zidu pri stropu majhne luknjice v ta namen, da bi se soba zračila; te luknjice niso dosti vredne — po zimi prihaja čisto mrzel zrak v sobo, da se vsa razhladi, po letu pa ni pravega prepaha, ker je toplota zunaj in znotraj skoro jednaka.

Peči stavljamo v sobi ne samo zato, ker nam topla soba po zimi ugaja, temveč tudi zaraditega, ker jo zahteva naše zdravje. Naša pljuča tvarjajo v nas toploto; a kedar se nahajamo v mrazu, izhlapi več toplote iz našega telesa, nego jo morejo nadomeščati naša pljuča — človek zmrzuje in naposled pogine, ako mraz izredno hudo pritiska. Da to nekoliko zaprečimo, nosimo toplo obleko, ki ne izpušča toplote; zaraditega tudi stavljamo peči v sobe. Gladni siromak strada po zimi na dvojen način, prvič, ker nima hrane, ki bi mu stvarjala notranjo toploto v pljučih, in ker nima tople obleke, ki bi vsaj zadrževala ono malo toplote, ki jo ima v sebi. — Isto velja za bolnike, ki ne morejo prebavljati hrane, a poleg tega še leže v hladni sobi.

A tudi prevroča soba kvari zdravje, osobito deci; kajti ona suši zrak. — V tak suh zrak pa izklapi iz naših dihal preveč vodne pare; grlo in pljuča se mehkužijo. Ako greš potem na plano, prehladiš se zlahka.

Zaraditega niso umestne železne peči; kajti kedar se zakurijo, so prevroče; one zrak preveč razgrejejo in tudi kvarijo — a za kratka zopet ohladé. Baš taka hitra izprememba topline utegne človeku najprej škodovati.

Slabotni in bolehavei ljudje potrebujejo večje toplote nego zdravi. Toploto sobe treba torej primerjati naravi onih, ki stanujejo v sobi.

* * *

Prvi in glavni smoter, ki vodi človeka omikanca pri zgrajenju svojega stanovanja, bodi skrb za ljubo zdravje. Vsi narodje, kateri so se vzpeli na višjo stopinjo omike, hočejo v svojih stanovanjih živeti, a ne samo životariti. Vsak Anglež misli, da je revež, ako nima hiše, če tudi priproste, a vsaj čedne in zdrave hišice, v kateri stanuje in kraljuje sam s svojo družino. — „Moja hiša je moj grad,“ pravi njegov ponosni pregovor.

Slovenski narod je kmetski narod. Ne „v palač moččnih jasnem sevu“, v nizkih, a čednih hišicah prebiva naš rod. — A kakor vsakemu omikancu, tako bodi tudi našemu kmetu skrb, da si zgradi zdravo, ugodno in prostorno hišo; v njej se raduj mož pri ženi, stariši pri deci svoji, v tem rekel bi „malem svetu“ se porajaj in razvijaj ljubezen do obitelji — jedino iz nje utegne vzkliti nežna cvetlica vijolica, ljubezen do lepe in mile naše domovine!“

Pravljice.

(Slovenski mladini spisal *J. Fr. Rádinski.*)

1. Vile.

Blizu gozda, v katerem še danes rastejo goste bukve, stala je hišica, narejena prav priprosto iz lesa in s slamnato streho pokrita. V tej hišici je živela mati z dvema otrokoma, kterima je bil umrl oče že pred dvema letoma. Deček, Branko, bil je dvanajst, a njegova sestra Milica še le devet let stara. Oba sta bila pridna in ljubezniva otroka; mati ju je neiz-

merno ljubila. Malone vsak dan sta hodila v les nabirat suhljádi.

Bilo je nekega lepega popoldne. Solnce je vroče pripekalo, in dan je bil tako lep, da bi ga ne bil mogel lepšega izprositi od Boga. Milica je šla v gozd, da bi si poiskala hladne sence. Počasi je stopala tja po hladnem lesovju proti viru, okoli kterege so rastle vitke jelše. Naproti ji prileti lep, bel golobček. Okoli glave ji začne frčati, a ona se niti ne zmeni zanj. Šla je dalje proti žuborečemu virčku, vedno gledajoč v tla. Tu in tam si je utrgala kako cvetlico. Nekaj stopinj pred virom postoji ter pogleda pred se.

Osupnila je.

Okoli vira so stale prekrasne devičice, držeč druga drugo za roke. Bile so to gozdne vile. Oblečene so bile v tanke haljine, in dolgi lasje so jim padali prek ram daleč po hrbtu. Plavale so nad zemljo v zraku ter se vrtele okoli vira, pevajoč s tankim glasom najmilejše pesmice. Igrale so ples, ki se imenuje „kolo“.

Kako je vse to gledala Milica! Saj tako lepih deklic še nikoli videla ni in nikoli še ni slišala tako milega petja.

Nekaj korakov je pristopila k viru. Zdajci je zašumelo listje pod njenimi nogami. Vile se ozró ter zagledajo Milico. Ustrašile so se dekleta. Najlepša izmed njih prihiti k njej ter ji reče jezno: „Zakaj nas motiš, dekletce, pri naši zabavi? Ali ne veš, da je to zeló nevarno za tebe?“

Milica pa ni razumela njenih svarečih besed, temveč še z večjim veseljem je poslušala njen mili glas ter ji zrla v prekrasno lice.

„Kako ste vendar lepe!“ vzkliknila je deklica.

„Nas ne sme gledati človeško oko!“ dejala je vila z osornim glasom, prijela deklico za roko ter jo vedla k viru. Pokropila jo je z vodo, rekoč: „Odslej mi bodi jelša, vitka jelša!“

Čudno se je zdelo v tem hipu deklici. Njeno telo se je raztegovalo kvišku, in roke so se ji razprostirale. Noge so se ji vrinile v zemljo. Rada bi bila pohitela iz gozda domú, a niti stopinje ni mogla narediti. Zdaj je sirota spoznala, da je pretvorjena v jelšo. Strepetala je od groze in strahú.

Med tem pa sta bila mati in Branko v velikem strahu zaradi nje. Vso hišo sta preiskala, klicala jo, ali nikjer je ni bilo.

„Morda je v gozdu!“ reče Branko ter se napoti z materjo iskat je. Milica ju je slišala in tudi videla, kako sta se ji približevala.

„Ondi, mati, ondi pri onem viru je večkrat posedala“, in k viru sta hitela mati in sin.

„Milica, Milica! detice moje!“ klicala je mati v veliki bridkosti, da se je razlegalo daleč tja po gozdu; ptički so zleteli iz svojih gnezd, kakor bi hoteli vprašati ubogo mater, kaj se je zgodilo z njeno hčerko.

„Milica, Milica!“ klicala je mati, in debele solze so ji tekle po bledem licu. In vse to je videla in slišala Milica. Rada bi skočila k materi ter jo objela; rada bi glasno vzkliknila: „Mati zlata, tukaj sem! Ali me ne poznate več?“ Toda ko je odprla usta, da bi se oglasila, slišal se je samo tihoten šepet, kakor da bi zašumelo listje po drevesih. Hotela je roke razprostreti k materi, a samo veje so se zgibale. Neizrečeno žalost je občutila Milica, videč, da se mati in Branko vračata domú.

Zdaj je ostala sama v gozdu. Tudi vil ni bilo več videti. Mračiti se je začelo. Strah je bilo deklice v temnem gozdu. Kako so trepetale njene veje, in solze so ji stopile iz očíj ter lile po deblu.

Po gozdu je zapihljajal vetrič; okoli Milice je pihljaj tako nežno.

„Danes si prišla sem, danes!“ šepetal ji je. „Jaz vem, da te včeraj še ni bilo tukaj. A ne žaluj; jaz vem, da ne boš dolgo ostala tukaj.“ Takó je govoril vetrič ter božal deklici nežno lice.

Pod njo je žuborel virček: „Jaz vem, kako si prišla semkaj. Kaj ne, vile so hudobne? Ne boj se, ne! Nekega dne te jaz poljubim, in prosta bodeš svoje nesreče.“

Nad njo so blestele svetle zvezdice; zrle so na njo. Čemu bi se bala? Razgovarjale se bomo s teboj ter ti delale kratek čas. A predno bo prišla bela žena na zemljo, zapustila boš gozd.“

Tako je Milico vse po noči tolažilo in ji lajšalo srce, dokler ni zatisnila očíj v sladko spanje. O kako lepe sanje je imela! Bila je domá pri materi in bratcu. Po dnevu so prileteli ptički na njene veje. Kosi, liščeki in drugi ptički so ji žgoleli sladke pesmice ter ji pripovedovali lepe pripovedke o tujih gorkih krajih. Večkrat je priletel k njej lep, kakor sneg bel golobček.

„Nikar se ne boj, Milica“, šepetal je deklici in takoj odletel.

Kedar je solnce zatonilo za gorami, vselej so se ji prikazale vile. O kako so bile lepe! Dasi so jo začarale, vendar jih ni mogla sovražiti. Vzdignile so se kvišku ter zrle proti zahajajočemu solncu. K njemu so stegovalle svoje bele roke, kakor bi ga hotele pridržati. In pele so tako milo, tako sladko, da jih je Milica vsa očarana poslušala ter pozabila na svojo žalost. Pele so:

O solnčice zlató,
Kaj jemlješ že slovó!
Pri nas ostani še,
Ne hódí za goré.

Ko skriješ se nam ti,
Povsód se nam zmračí,
In pride noč temná,
Odíde rádosť vsá.

O malo še postój,
Mi bomo tí nocój
Zapele pésmico,
Oj pésmico sladkó!

Tako so prosile vile zlato solnčice, ali zamán. Ni jih uslišalo, ampak zašlo je za sinje goré. Milica si je mislila: Ako bi bila jaz zlato solnce, ne bila bi še utonila, nego poslušala bi rajši to rajsko petje vil.

In vse to se je ponavljalo dan za dnem, in Milica se vsega tega vendar ni naveličala. Bil ji je kratek čas. Skoro bi bila že pozabila matere in bratca.

Tako je preteklo več mesecev. Prišla je hladna jesen. Listje je rumenelo, ptice so se zbirale in odpotovale na topli jug. Hladni jesenski vetrovi so prepihavali po tihem gozdu, igrajoč se z ovenelim listjem. Bridko je bilo Milici pri srcu. — Žalostna premišljuje nekega dne svojo usodo. Zdajci je zašumelo listje, nekdo se je približeval. Milica pogleda in vidi — svojo mater.

Kako se je izpremenila uboga žena v tem kratkem času! Lice ji je upadlo in obledelo, lasje so ji osiveli. Prišla je k viru, zrla vanj in plakala.

„Ni je več, ni!“ vzdihnila je mati in povzdignila oči k nebesom. „Modri vladar, povej mi, kaj se je zgodilo z mojim detetom?“

Pokleknila je ter se naslonila ob vitko jelšo, ne vedoč, da je to njena lastna hčerka. Kdo popiše občutke uboge Milice? Njeno srce se je krčilo od žalosti, videč plakajočo mater, kateri pa vendar ni mogla pomagati.

Nekaj trenutkov je klečala mati.

„Ni je več, ni, moje Milice!“ vzdihnila je zopet in odšla. Tudi Branko je jokal po sestrici. — Nekaj dnij pozneje, ko je bila mati v gozdu, šel je tudi on tja. Počasi je korakal po gozdu. Zdajci sfrči nekaj nad njim. Ozre se kvišku in vidi, kako podi jastreb belega goloba. Dečku se je golob zeló usmilil.

„Vzleti k meni, golobček!“ zakliče mu deček iz vsega grla, in res mu golobček takoj vzleti na roko. Branko ga hitro skrije pod suknjo. Jastreb, videč, da mu je golobček ušel, leti dalje. Deček pritisne lepega golobčka k sebi in ga rahlo gladi z roko.

Golobček pa mu reče: „Otel si mi življenje, blagi deček. Jastreb, ki me je preganjal, je moj najhujši sovražnik. Hočem ti biti hvaležen. Jaz vem za tvojo sestrico.“

Osupel ga pogleda deček.

„Saj veš za hladni virček v tem gozdu, ondi je začarana tvoja sestrica. Poslušaj me, hočem ti povedati, kako jo moreš rešiti. Ravno zdaj je najpripravnejši čas zato, ker soluce zahaja. Vil se nama sedaj ni bati, ker so v zraku ter se poslavljajo od zahajajočega solnca. Zatorej hitiva k virčku. Jaz vzletim na jelšo, ki stoji poleg vira, a ti pojdi k viru in pokropi jelšo, na kateri bodem sedel, ter reci na glas: „Vitka jelša, vitka jelša, bôdi mi zopet Milica!“ Ne zabi teh besed. Nad seboj boš slišal petje, a Bog ne daj, da bi pogledal kvišku ter poslušal!“ Tako mu je govoril golobček.

Hitela sta k viru. Golobček vzleti na vitko jelšo, stoječo poleg vira. Komaj prihiti deček k vodici, že sliši nad seboj petje, kakoršnega še nikoli ni slišal. Pogledati je že hotel kvišku, toda v skrajnem trenutju se spomni golobčkovih besed. Hitro pokropi jelšo, rekoč: „Vitka jelša, vitka jelša, bôdi mi zopet Milica!“

In glej! v tem trenutku se je začela jelša gibati in postajati manjša in manjša. Njena skorja se je izpremenila v obleko, dve veliki veji v človeški roki, manjše vejice pa v lepe lasé. Črez nekoliko je stala pred Brankom veselega obličja njegova sestrica Milica. Zdaj prileti k njima golobček ter pravi: „Bodita tiho ter bežita, bežita, da še o pravem času prideta iz gozda. In bežala sta molčé, držeč se za roke. Skoro brez vse sape sta prihitela domú. Na domačem pragu zavpije Branko: „Mati! Milica je tukaj!“

Mati je bila ravno v hiši. O, kako so ji te besede pretresle srce; pa Milica je bila že v njenem naročju.

To vam je bilo veselje brez konca in kraja. Milica je morala vse na drobno povedati, kako se ji je godilo v gozdu.

Mesec dnij so še ostali v tej hišici, potem so jo prodali in se preselili daleč od rečenega gozda. Dobro se jim je godilo. Mati je čakala še mnogo let v sreči in veselju. Milica, ki je zdaj že odrastla, pa še vselej rada pripoveduje otrokom, kako se ji je godilo v gozdu pri vilah.

2. Cvetlica življenja.

V nekem hribovitem kraju je živela uboga vdova, ki je imela jedinega otroka, hčerko devetih let. Oče je že davno počival v hladni zemlji, in vdova si je z delom komaj toliko prislužila, da sta mogli živeti. Drugega premoženja nista imeli razun siromašne koče; dve kozici sta jima dajali mleka.

Nekega dne zboli vdova. Ležala je in že delj časa ni mogla vstati. Kozje mleko je bilo za njiju jedina hrana. Skrbno je hčerka stregla ljubi materi ter prosila milostljivega Boga, da bi jo kmalu ozdravil. Bilo je nekega popoldne, ko dekletce zopet žene kozi v hribe na pašo. Bil je lep, vroč dan. Kozi sta veselo skakali s skale na skalo in dekletce za njima. Ali čudno! danes se kozi nista ondi ustavili kakor drugekrat, nego sta šli dalje v hribovje. Dekletce tega ni zapazilo, ker je bilo v mislih domá pri ljubi materi. Kozi sta skakljali vedno dalje in dalje, kakor bi znali, da je ondi v hribih boljša paša.

Zdajci se vzdrami ubogo dekletce ter si mane oči. Gleda okoli sebe, vendar koz ni nikjer. „Kam sem vendar prišla?“ pravi sama sebi čudeč se. „V tem kraju še nisem bila nikoli.“

In tako je tudi bilo. Po teh hribih ni hodila še nikoli njena noga. Z vitkimi smrekami in hojami so bili ti kraji gosto zarasteni. Glej, ondi stoji skala; na njej ni nobenega drevesa, samo tu in tam se vidi kak grmiček. In ravno tja sta bežali njeni kozi. Deklica pohiti za njima, da bi ju vrnila, a bilo je že prepozno. Spretni živalici sta skakali od kamena na kamen, kakor bi imeli peroti. Deklica postoji pod skalo pri grmu ter gleda skakajoči kozi.

V tem hipu zasliši poleg sebe tanek glas, da bi človek mislil slišati kakega ptička. Obrne svoje oko v isto stran, odkoder je prišel glas, ter čuje: „Joj, joj! deklica, reši me, reši me! Da bi ti znala, kake bolečine trpim! O joj, joj meni!“ Deklica še vedno zre tja, odkoder prihaja ta klic, a ne vidi ničesar.

„O joj, joj!“ zopet zakliče nekdo, „ali me ne vidiš?“
 „Kje si? kdo si?“ vpraša dekletce. „Jaz ne vidim nikogar.“

„Glej, tukaj sem; tukaj na tem grmu visim“, odgovori tanek glas.

Deklica ugleda, da se res nekaj giblje na veji bližnjega grma. Pripogne glavo, da bi bolje videla. Ali kako se začudi! Na veji vidi viseti zeló majhnega človeka. Ni bil večji od palca na človeški roki. Imel pa je v primeri s svojo postavo prav dolgo brado, s katero se je bil zamotal v veje ondotnega grma, ter je z nožicami otepal po zraku sem ter tja. Deklica ga oprostí njegovih zank, postavi ga pred se na zemljo in se mu na ves glas zasméje.

„Takšnega človeka še gotovo nisi videla, kakoršen sem jaz“, reče ji ta prečudni pritlikavec. „Glej, jaz sem tudi človek, ali vi veliki ljudje nas imenujete palčke, ker smo komaj tako veliki kakor palci vaših rok.“

„In kako si prišel tu sem na ta grm?“ vpraša deklica tikajoč ga. Vikati ga ni hotela; „saj je manjši od mene“, mislila si je.

„Stal sem ondi na skali“, odgovori palček. „Pritekli pa sta tvoji kozici ravno proti meni. Teh sem se tako ustrašil, da sem skočil s skale. Priletel sem na ta grm, in brada se mi je zapletla v veje. Hvala ti lepa, deklica ljuba, da si me otela hudih bolečin. Ti nisi še bila nikoli v tem kraju in tudi ne bodeš nikoli več; ali jaz, če tudi še te niti videl nisem nikdar, vedel sem dobro, da ti prideš. Zatorej sem te pričakoval na oni skali. Znano mi je tudi, da so tvoja mati nevarno oboleli.“

Osuplo ga gleda dekletce ter ga naposled vpraša: „Kdo ti je povedal vse to?“

Palček se ji nasmeje in reče: „Palčkom je daleč na okrog vse znano. Vendar čemu bi ti vse to pravil, idi z menoj v mojo palačo, kraljevski te hočem obdarovati. Samo toliko ti povem, da je na tebi, ali si hočeš za svoje življenje dobro ali slabo izbrati.“

In šla sta k skali. Pri zeló majhni razpoklini sta nekoliko postala. Palček stopi v razpoklino ter tanko zažvižga. In glej! v tem hipu se je začela razpoklina širiti in raztezati.

„Idi za menoj!“ reče palček, in deklica stopi za njim v veliko votlino, ki je bila vsa razsvetljena. Tu in tam ugleda palčke, ki so se njenemu vodniku globoko priklanjali

ter ga pozdravljali, rekoč: „Da si nam zdrav, o kralj naš dobri in ljubeznivi!“

Deklica spozna, da je palček, ktereга je ona rešila, kralj vseh palčkov. Iz prve votline prideta v drugo, ki je bila še prostornejša od prve. Pri vходу pogleda palček deklico in ji reče: „Prosim te, pazi tukaj dobro, da mi ne pohodiš ktereга mojih ljudij.“

Jedva stopita v drugo votlino, začuje se iz sto in sto grl tanek glas: „Da si nam zdrav, o kralj!“ in brez števila palčkov se vsuje svojemu kralju naproti, poljubljajoč mu roki in ga izprašujoč, kje je bil, in zakaj je to dekletce privedel s seboj. — „Vse bodete zvedeli“, reče jim prijazno kralj. „Glej, tukaj je moje stanovanje“, reče zdaj palček, obrnivši se k deklici, „in ondi je moj sedež.“

Vsa zavzeta je gledala deklica lepoto in krasoto tega kraljevskega stanovanja. Vse se je blestelo samega zlata in srebra. Stene so bile prekrите s prekrasnim temnorudečim žametom. Posebno lep je bil kraljevski stol. Luči ni bilo videti nikjer nobene; svetili so sami kameni, ki so se, v žamet všiti, tako blesteli, da so kakor solnce razsvetljevali vso votlino.

„Idiva zdaj dalje“, reče kralj. In šla sta v tretjo votlino. Noben palček ni šel za njima. Ta votlina je bila najmanjša od vseh. V njej ni bilo palčkov, samo neka prečudna vonjava je duhtela po njej. Po tleh je bilo vse polno cvetlic. Ali čudno! vse cvetlice so bile pokrite s steklenimi pokrivali.

Palček odvede deklico v sredo te obširne votline. Ondi so stale tri cvetlice. Pred temi se ustavi.

„Glej, tukaj vidiš množino cvetlic“, reče palček s povzdignjenim glasom. „Vsaka cvetlica nekaj pomeni; ali najlepše in najznamenitejše izmed vseh so samo te tri cvetlice. Jedno teh hočem tebi podariti. Glej, prva je rumena kakor čisto zlato. Ako si njo izvoliš, dobila boš neizmerno bogastvo. Zlata in srebra boš imela, kolikorkoli ga poželi tvoje srce. — Glej, druga cvetlica je rudeča kakor roža, kraljica vseh cvetlic; nežna je kakor tvoja mlada lica. Ako si njo izbereš, dobila boš z njo telesno lepoto. Tvoje lice bode lepše od jutranje zore, in cvetlice te bodo zavidale zaradi čarobne krasote. Ljudje te bodo občudovali. — A tretja cvetlica, kakor sama vidiš, ni lepa. Od nje prihaja vonjava, ki je v tej votlini. Podobna je pohlevni vijolici po vašem grmovju. In dasi ni lepa, vendar je mnogo vredna, ker

njena vonjava ozdravi vsakega bolnika. To so najlepše cvetlice, kar jih imam. Ako si želiš bogastva, vzemi prvo; ako si želiš telesne lepote, vzemi drugo, in ako želiš bolniku povrniti ljubo zdravje, vzemi tretjo cvetlico!“

To rekši, molčal je palček.

Deklica je gledala cvetlice. Taka zapeljiva sreča se ji še ni pripetila nikoli, zatorej ni vedela, kaj bi storila. Zdajci pa se vzdrami in zavpije: „Zlata moja mati so bolni! O, daj mi tretjo cvetlico, da mi zopet ozdravijo!“ Tako je rekla deklica. Ljubezen do ljube matere je premagala poželenje po bogastvu in telesni lepoti.

„Pravo cvetlico si si izbrala“, odgovori ji palček. „Bal sem se že za tebe. Ako bi si bila izbrala prvo ali drugo, res bi bila bogata ali lepa, toda srečna — bi ne bila nikoli! Bog te blagoslovi za ljubezen, ki jo imaš do svoje dobre, bolne matere. Na, vzemi cvetlico in nesi jo s seboj! Ali povem ti, da, kakor hitro bodo mati zdravi, izginila bo tudi cvetlica.“

Deklica je vzela cvetlico življenja in se vrnila s palčkom v drugo votlino. Jedva pa stopi vanjo, zadoni ji od vseh strani na ušesa: „Živela, živela, dobra, vrla deklica!“

Palčki so bili namreč utihnili, ko sta kralj in deklica stopila v tretjo votlino, ter so poslušali pri vratih, ktero cvetlico si bode izbrala. Tudi njim se je dopadla otročja ljubezen do matere, in zato so jo zdaj tako veselo pozdravili.

Kralj palčkov jo je zdaj vedel iz svojih podzemeljskih votlin. Pri izhodu iz zadnje jame se mu deklica lepo zahvali za prečudno cvetlico. In zdaj se je razpoklina zopet stisnila, da ni bilo več poznati vhoda.

Deklica, videč, da je solnce že nizko, spomni se koz. Vsa prestrašena se ozre na skalo, in glej! ondi gori sta mirno stali kozi, kakor bi čakali dekletca. Ko ju k sebi pokliče, pritekli sta k njej in se ji dobrikali. Potem se pa spustita proti domu, in deklica hiti za njima.

Sedaj ni pazila na pot, nego mislila je, kako veseli bodo mati, kedar zopet ozdravijo. Solnce se je ravno skrilo za gore, ko ugleda deklica domačo hišo pred seboj. S kakim veseljem je hitela v hišo k bolni materi!

„Danes pa te dolgo ni domú, dete moje“, reče mati s slabotnim glasom.

„O mati, mati! kaj sem vam prinesla!“ vzklikne hčerka ter položi cvetlico na materino vzglavje. Zdajci se je po

vsej sobi razširjala neka čudna, prijetna vonjava. Mati je takoj čutila nekaj krepčalnega ter je z veliko slastjo uživala prijetni duh zdravilne cvetlice. Kri se ji je začela urneje prelivati po žilah, in njeno poprej obledelo lice se je začelo rudečiti.

„Ali razširja ta cvetlica tako vonjavo?“ vpraša začudjeno mati. „Glej, nekako čudno mi prihaja po vsem telesu. Zdaj že lahko diham, nobene bolečine ne čutim več. Zdi se mi, da sem zopet zdrava.“

„Glejte, mati, kako moč ima cvetlica življenja“, pravi hčerka ter objema in poljubuje mater, ki se je čutila z vsakim trenutkom boljše in krepkejše. Še ni minila dobra ura, kar se je vrnila hčerka, in — mati je zdrava in krepka vstala iz postelje.

Mati in hčerka sta sedeli za mizo, na kateri je stala cvetlica. Hčerka je pripovedovala vso dogodbo s palčkom, in pozneje kakor po navadi sta šli ta večer spat.

Ko se drugo jutro vzbudita, bil je njiju prvi pogled na cvetlico. In res, kakor je palček rekel, tako se je zgodilo. Cvetlica je izginila. Ali prt na mizi vendar ni bil prazen. Mati je stopila k mizi in ostrmela. Prt je bil poln — svetlih cekinov. Prešteli sta jih, in bilo jih je trideset. Ta svota jima je odvrnila siromaštvo od hiše, in od sih dob se jima je dobro godilo ves čas njunega življenja.

3. Povodni mož.

Bil sem še otrok. Imel sem dobro babico, ki mi je večkrat kaj lepega pripovedovala. Kedarkoli se je zmračilo, niso moji roditelji takoj prižgali luči, ampak še le tedaj, kedar je odzvonilo „zdravo Marijo“. A midva z babico sva v tem sedela na klopi pri peči. Malone vsak večer so mi pripovedovali kako novo pripovedko, katero sem jaz z odprtimi ušesi poslušal. Mnogo teh pripovedek hranim še zdaj v spominu, in tu podam tudi tebi, predraga mi mladina, jedno tako o „povodnem možu“.

Kakih deset minut od bistre Save leži prijetna vas Poljane. Tu so živeli roditelji, ki so imeli sina jedinca, po imenu Blažka. Bil je v najstarejšem letu svoje dobe. Dasi je bil Blažek drugače priden deček, imel je vendar to slabost, da se je hodil po letu vsak dan kopat. Kedar se je popoldne končala šola, takoj je šel s svojimi tovariši proti Savi. Naj bi bili njegovi roditelji še tako ostro ravnali z njim, domá bi ga ne bili mogli obdržati.

Otroci so imeli že odločeno mesto, kjer so se smeli kupati; tu je bila Sava zelo plitva. Ali Blažek se je na tem kraju vselej z nevoljo kopal. Vsakokrat je norčujoč se dejal: „Tu se naj kopljejo žabe, a ne mi; idimo rajši tja gor k oni jelši, kjer je Sava bistrejša in bolj deroča.“ Ali otroci so mu vselej z grozo in s strahom dejali: „Bog nas varuj tja blizu iti, kjer šumi vrtinec, ki ga suče — povodni mož.“ Blažek jim na te besede ni nikoli odgovoril ter je vselej ostal pri njih.

Bilo je jako vročega poletnega dne. Solnce je pripekalo s tako silo, kakor bi hotelo izsušiti vse studence in potoke. Nebo je bilo jasno kakor ribje oko. Ali glej! ondi izza modrih gorá se vzdigujejo polagoma temnosivi oblaki. Bilo je popoldne; ura v cerkvenem stolpu je odbila ravno tri. Šola se je končala. Kakor bučelni roj so se spustili otroci vsak na svoj dom. Danes ni bilo niti jednega nazaj na vaški prostor, da bi se zbrali in šli k Savi. Roditelji so jim prepovedali ter jih opomnili, da se bliža huda ura. Tudi Blažku so rekli oče, da pride kmalu blisk in grom. Ali kaj je bilo danes z Blažkom? Ves dan je bil nekako nemiren, in zdaj ga je neka skrivna moč vlekla k Savi.

Bridko mu je bilo, ko je slišal očetove ostre besede, in debele solze se mu vlijó po lepem rudečem licu. In ravno danes mora iti. Oče odidejo iz sobe, in Blažek je bil sam v sobi.

Tiho se bliža k durim, počasi jih odpre ter se ozira okrog; a nikogar ni bilo blizu. Zdaj smukne tiho iz hiše in teče skoz vas naravnost k Savi.

Kaj ga je vendar tako gnalo, tega niti sam ni znal; ali nekak skriven strah in neznano hrepenenje je čutil v svojem srcu.

Vedno je še tekel.

Zdajci mu na uho počí zamolklo šumenje deroče Save. Kako je to šumelo, da mu je pretresalo mlado telo. In pribežal je zopet v les, ki se vije ob reki Savi. Skoz ta gozd žubori bister potok, izlivajoč se v Savo.

Danes se ni brigal Blažek za vse te stvari, ampak hitel je neprestano. Listje nad njim je čudno zašumevalo, kakor bi ga hotelo svariti: „Vrni se, vrni se k ljubim roditeljem!“ Potok mu je žuborel: „Teci po tem potu nazaj, da ne bo prepozno!“

Ali njegovo uho je bilo gluho. Blažek ni videl, da so se nad gozdom zbirali sivi oblaki, iz katerih je švigal blisk za

bliskom. Močnejše mu je bilo šumenje Save na uho. Še nekaj korakov, in videl je pred seboj znani vrtinec. Sava je imela kalno vodo ter je bila danes mnogo večja.

Blažek je obstal pri jelši ter zrl v kalno vodo; gledal je v grozno šumeči vrtinec ter poslušal to zamolklo šumenje. Vlekel je na uho, in zdelo se mu je, da sliši besede: „Skoči, skoči, deček ljubi! prijetno je bivati v vodi.“

Ko bi znali, kako so mu pretresle te besede ubogo srce! To je bila tedaj ona neznana moč, ki ga je vlekla k Savi.

Kakor bi trenil, vrgel je raz sebe svojo suknjico ter stopil k deroči reki. V tem trenutku se je zablisnilo na otemnelem nebu in zagrmelo je, da se je stresla zemlja. — Toda bilo je zaman! — Blažek ni slišal svarečega grmenja — tudi ni videl, da ga opazuje nekdo iz vode.

Malo še je postal na bregu in — skočil je v deročo reko. Oči so se mu zaprle, in kakor v sivem mraku je videl, da se mu bliža mož prijaznega lica in milih očíj; čutil je, kako ga je mož z rokama objel ter ga nesel s seboj, Bog si ga znaj, kam. Črna noč je nastala pred njegovimi očmi; ničesar ni več videl niti slišal.

* * *

V mehki, kakor steklo prozorni postelji se je vzbudil Blažek. Pred seboj je videl zopet onega moža s prijaznim licem. In ta neznani mož se je nagnil k njemu ter mu ljubeznivo rekel na uho: „Ne boj se me, deček, ne! Jaz te ljubim!“ To rekši, prijel je Blažka za roko ter ga lahno vzdignil iz postelje. Čudeč se je gledal deček okoli sebe, kajti vse, kar je videl, bilo je prozorno kakor steklo. Sredi sobe je stala miza, ondi ob steni visoka omara in malo dalje zopet čedna skrinjica, a vse se mu je zdelo stekleno.

Tiho je dejal Blažek samemu sebi: „Kje sem vendar?“

Zdajci ga mož zopet k sebi pritisne, govoreč mu: „Je li se ne spominjaš več, kako si skočil v silni vrtinec? Duša bi bila zapustila tvoje telo, ako bi te jaz ne bil že poprej ugledal ter bi te ne bil odnesel v svojo kristalno palačo. Poglej malo ven“, in peljal ga je k oknu, „kako okoli te hiše buči Sava, a tukaj v hiši je vendar vse lepo mirno in tiho. Jaz vladam pod vodo in sem gospodar te lepe palače. Ljudje, hodeči po zemlji, imenujejo me povodnega moža.“

Pri zadnjih besedah se je Blažek stresel po vsem telesu, kajti slišal je pripovedovati, da je povodni mož zeló neusmiljen in hudoben.

„Ne boj se me, jaz te ljubim, zelo te ljubim“, dejal mu je zopet povodni mož. Blažek se je zdaj nekoliko ohrabril ter je vprašal povodnega moža: „Ali ste sami tukaj?“

„Da, da! sam sem, sam!“ odgovori mu mož. „Tebe sem že večkrat videl, kedar si stal ob reki in gledal v vrtimec; vedno sem si želel tebe imeti pri sebi. Dobro sem vedel, da bodeš danes prišel k meni, in zato sem tako vesel.“

„In če me res tako zelo ljubite, ostanem pri vas“, reče veselo Blažek; „samo to bi rad znal, ali nimate več sob kakor samo to jedino? Moji roditelji domá imajo dve; jedno večjo, drugo manjšo.“

Povodni mož se mu nasmehne, rekoč: „Pojdi z menoj!“ in vedel je dečka po dolgem hodu v drugo sobo.

„Glej, to je moja srebrna soba“, reče mož dečku, ki se je ves osupel oziral okoli; kajti v tej sobi je bilo vse od čistega srebra. Rad bi bil Blažek v tej sobi ostal, ali povodni mož mu reče: „Idiva dalje!“ in prišla sta v sobo, kjer je bilo vse od samega čistega zlata ter se je tako blestelo, kakor bi človek gledal v solnce. „To je moja zlata soba!“ reče povodni mož.

„Tu naj ostanem“, prosi Blažek, „tu se mi zelo dopade.“

„Lahko ostaneš“, odgovori povodni mož; „ali poprej si moraš vse moje stanovanje ogledati.“ To rekši, vedel je Blažka dalje iz te sobe.

Duri v tretjo sobo se odpró, in Blažek bi se bil malone zgrudil od prevelikega začudjenja, ako bi ga ne bil povodni mož držal za roko.

„Glej, to je moja zadnja, demantna soba.“ Kako je Blažek vse to gledal! Sredi sobe je visela velika zala svetilnica, na kateri ni bilo sveč; namesto njih so bili sami veliki demanti, ki so razsvetljevali sobo kakor najsvetlejša luč.

Med tem ko je Blažek vse te lepote gledal, šel je povodni mož po sobi na nasprotno stran od durij. Ondi je pritisnil neko čudno pero, in zagrinjalo, ktereга Blažek poprej opazil ni bil, ker je mislil, da je to stena, vzdigne se kvišku.

„Pristopi bliže k meni!“ reče Blažku povodni mož. Blažek pristopi in vidi, da še ni konec demantne sobe. A v tem drugem oddelku demantne sobe je bilo zopet nekaj še bolj čudnega. Skoz sobo je žuborel potoček, čist kakor najčistejši kristali.

„Umij se s to vodo, in slišal bodeš, česar še nisi nikoli slišal!“ Takoj se Blažek umije.

Ali glej čuda! Na uho mu je zdaj zadonelo neko nerazumno žuborenje potoka. In to tihotno žuborenje se je izpremenilo polagoma v tanko šumljanje in šepetanje dreves.

Bolj in bolj je Blažek vlekel na uho. Ta skrivnostni šepet dreves je postajal tem močnejši in se izpremenil v lepo doneč glas slavčev. A Blažek je slišal že tolikokrat slavca gostoleti, in vendar je bilo to gostolenje stokrat lepše!

Toda čuj! čuj! To otožno gostolenje se je prelilo v glasove, v mile človeške glasove! Kako krasna je ta pesen! Pa saj to ni ono šumenje potoka, ni lahni šepet dreves niti gostolenje slavčevo, nego to so razumljivi človeški glasovi! Kako čudno je bilo Blažku pri srcu; on ni vedel, da v tem, ko posluša te čarobne glasove, minévajo ure, dnevi, meseci; on vsega tega niti občutil ni!

In ti človeški glasovi so se polagoma zopet izpremenili v tiho žuborenje potoka. Blažek se pri vsem tem skoro ganil ni. Povodni mož ga vzdrami, rekoč: „Idiva zdaj, da si malo počineš; ti si truden.“

Jedva se je deček splazil za možem, tako tesno mu je bilo pri srcu. Pred očmi se mu je naredila tema, da ni opazil niti zlate niti srebrne sobe; samo oni čarodejni glasovi so mu zveneli po ušesih.

V prvo sobo prišedši, spravi se Blažek takoj v posteljo. Sladki spanec ga obide. Povodni mož se tiho približa k dečkovi postelji. Ondi postoji ter otožno zre na spečega otroka; tiho reče sám v sebi: „Kako te ljubim! ali kaj! ti si pozemsko dete, in jaz te ne morem imeti vedno pri sebi. O, že zdaj čutim, da se ti kmalu domotožje oglasi v tvojih mladih prsih, in ostaviti me moraš, jaz pa bodem potlej zopet sam, sam, kakor sem bil do sih dob.“

Kakor demant se mu je zablestela solza v očesu, in počasi je odšel iz sobe. Blažek pa je sanjal. Bil je zopet v demantni sobi. Zagrinjalo se je vzdignilo samo ob sebi, in on je stopil k potoku. Tu je zopet poslušal ono čarobno izpreminjavo milih glasov.

Sedaj pa se mu je zdelo vse drugače, še vse lepše in krasnejše je bilo. Zdelo se mu je, da čuje domače glasove. V njegovi duši se vzdigne spomin na ljubi domači dom. Presladko šumljanje ga je spominjalo na oni mali potok, ki se vije skoz gozd ter se izliva v Savo. Ta šepet se mu je dozdeval šepet domačega gozda, po katerem je tolikrat tekal; in to žgolenje je bilo žgolenje milih ptičic v domačem logu.

In kaj pa ti glasovi? — Blažek je poslušal. Ali ni to oni ljubeznivi glas, kterega je največkrat slišal v življenju? Ali ni to glas premile matere? — — Da, da! to je materin glas! — Blažek še bolj vleče na uho. Čul je besede:

Dete moje, dete milo,
Jaz te kličem, a zaman!
Kam si vendar se zgubilo?
Da te iščem noč in dan.

Ali vsak mi tiho pravi:
Ni mi znano, mati, ne!
Pojdi, pojdi, tjakaj k Savi,
Nikdo drug, le ona vé.

Izprašujem gozd šumeči,
Ali on ne vé za te,
Vprašam potok žuboreči,
Vprašam ljube ptičice.

Sava mi je zašumela:
O ne jokaj več bridkó,
Dolgo več ne boš trpela,
Skoro sin objel te bo.

Po teh besedah se Blažek vzbudi ter gleda okoli sebe. „Skoro sin objel te bo!“ zvenelo mu je še vedno po ušesih. A globoko v svojem srcu je čutil nekaj, kar je še malo poprej spalo. Vsi blagi spomini na domovino so mu bili pred očmi. Žalosten in kako žalosten je bil zdaj Blažek. Še le v tem trenutku je spoznal, koliko bridkosti je napravil svojim roditeljem, ker je tako na tihem pobegnil od njih.

Da! ta pesmica ga je ganila; v njej je slišal mili glas svoje žalujoče matere. Solze so mu pritekale iz očíj, in globoko je vzdihnil: „Mati, mati!“ Vendar matere ni bilo k njemu. Med vrati se je prikazal povodni mož. Hitro je skočil Blažek iz postelje ter se oblekel.

„Čudne sanje sem imel“, reče deček. „Svojo mater sem slišal, kako milo so me klicali ter me povsod iskali.“ Črez nekoliko še pristavi: „Uboga mati!“ in solze mu zalijó oči.

„Uboga mati!“ ponavlja z zamolklim glasom povodni mož. „Vedel sem, da pride to hrepenenje, kterega ti jaz nisem mogel zamoriti.“ Blažek pogleda moža ter vidi, da mož žaluje; potem vzdihne, rekoč: „Domú bi rad k svojim ljubim roditeljem.“

„Da, da,“ odgovori povodni mož, „jaz vem že to; zakaj li jih nisi pozabil? Saj sem ti vse storil, da bi ostal pri meni; še celó kristalni potok, kterega še nobeno človeško oko ni videlo niti slišalo njegovih glasov, še celó ta potok bil sem ti pokazal.“

Sedaj pa je še tem močnejše zvenela Blažku otožna pesen po ušesih, in s solzami v očeh prosi: „K materi bi rad, ki po meni tako bridko jočejo!“

„Ne joči se ne, deček mój ljubi“, reče z mehkim glasom povodni mož, „še danes bodeš pri svoji ljubi materi.“

Toda kaj naj jaz počnem brez tebe?" pristavil je mož tiho ter objel dečka, poljubivši ga na nežno lice. „Počakaj me malo, skoro pridem!“ To rekši, odide.

Črez nekoliko se odpró duri, in povodni mož stopi v sobo ter reče: „Vem, da so tvoji roditelji ubogi; kedar prideš k njim, reci, da jih povodni mož pozdravlja ter jim pošlje ta demant za to, da so mu pustili samo nekoliko trenutkov uživati tako veliko srečo; kedar jim drago, naj ga prodadó, da bode te živel srečno.“ S temi besedami dá povodni mož dečku jednega onih kamenov, ki so tako lepo blesteli v demantni sobi. Nato stopi k skrinjici ter odpre ozek predalček. Po vsej sobi se je v tem hipu razlila prijetna omamljiva vonjava, ki je storila Blažka trudnega. Omamljen sede na stol ter kmalu prav sladko zaspi. Povodni mož se mu približa, poljubi ga ter lahno vzdigne na svoje roke. — —

Ko Blažek oči odpre, bil je že na obali Save. Plaho se ozira okoli sebe, da si mu je bilo vse znano. Naglo plane kvišku ter teče po poti skoz gozd. Veselo ga je pozdravljalo drevje s svojim šepetom in potok z žuborenjem.

Sedaj zagleda pred seboj domačo vas. Vse je ondi ostalo, kakor je bilo poprej. Kako je hitel po vasi proti hiši! Glasno mu je srce bilo od velikega veselja. Naglo je skočil prek domačega praga ter odprl sobine duri. Ondi pri veliki mizi je sedela njegova mati. Ni se ozrla, ko je Blažek odprl duri, misleč, da je dekla, a ko je Blažek vzkliknil: „Mati, moja mati!“ ter ji padel na prsi, oj! takrat ji je strepetalo telo, in hitro se je ozrla nanj.

„O Blažek, Blažek! je li res?“ in povzdignila je njegovo glavico ter mu zrla v solzno oko. „Moj Bog! Blažek, ti si in nihče drug!“ ihtela je od veselja. Z gorečo ljubeznijo ga je pritiskala na svoje materino srce in ga poljubovala z nebeško sladkostjo.

In jokala je solze čistega veselja. „O, kako dolgo te ni bilo; danes je ravno leto in dan, odkar si se izgubil iz materinega naročja!“

Ves osupel pogleda Blažek mater ter reče: „Zdaj še le umejem, kaj so pomenile moževe besede: „Idiva sedaj, da si malo počineš, ker si zeló truden.“ In kako bi ne bil truden!“

Še le zdaj ga je mati vprašala, kje je bil tako dolgo; v svojem prevelikem veselju ga poprej ni utegnila vprašati, niti ji je kaj takega prišlo na um, saj se je njeno dete

vrnilo, in to je bilo materinemu srcu dovolj. V mraku so prišli tudi Blažkov oče domú. Tudi očetu je moral vse povedati, kako se mu je godilo pri povodnem možu.

Zopet so bili veséli Blažkovi roditelji; samo Blažek ni bil prav vesel. Šumeča Sava ga je vedno spominjala na povodnega moža. Nekega dne se odpravijo Blažkov oče v bližnje mesto ter prodajo ondi za drag denar demant, kterege je Blažek prinesel s seboj. Kmalu potem so prodali svojo staro hišo ter zapustili Poljane. Preselivši se dalje od Save v vas, živeli so vsi do sive starosti veseli in zadovoljni.

4. Potočnica.

Na zelenem travniku blizu vasi je rastla potočnica. Saj jo tako poznate! Njeno cvetje je sinje kakor nebo, in njeni listi so podolgasto suličasti. Veselo je dvigala svojo lepo glavico kvišku. Mimo nje je žuborel bister potočič, v katerem so plavale sem ter tja hitre ribice. Dobro se je godilo potočnici. Ves dan ji je sijalo ljubo solnčice, in suše tudi nikdar ni trpela, saj jo je mimo nje žuboreči potok vedno napajal s svojo krepilno vodico.

Po travniku so letale lastovice. Potočnica je rada gledala te urne ptičice. Dvigale so se kvišku proti belim oblačkom, potem pa se spuščale dol ter švigale nad cveticami, iskaje muh, metuljčkov in drugih mrčesov.

Jedna lastovica pa je kaj rada letala okoli potočnice. Skoro vsak dan je priletela k njej. Tako sta se seznanili in postali prijateljici.

„Lastovica, lahkokrila ptičica“, dejala je dostikrat potočnica, „kako urno ti švigaš po zraku. Kako si ti srečna! Jaz pa moram tukaj stati zmirom na enem in istem mestu, niti za jeden korak se ne morem oddaljiti odtod.“

„Rés je, kar praviš“, odgovori ptica. „Jaz moram letati ves dan, da nalovim živeža sebi in svojim mladičem. Glej, tebi pa ni treba skrbeti za živež, ti ga najdeš vedno v zemlji.“

„A rajši bi vendar bila ptica kakor cvetlica“, pravi zopet nezadovoljna potočnica. „Kaka radost mora biti, če se dvigaš visoko v sinji zrak ter pod seboj vidiš vso zemljo.“

„V tem si pravo zadela. A ne žaluj mi, potočnica. Ker tebi ni mogoče gledati zemeljske lepote, hočem ti jo popisati, da se boš tudi ti veselila z menoj.“

Lastovica je letala dan za dnem k svoji prijateljici na travnik ter ji pripovedovala o lepoti zemlje; pripovedovala ji je o toplejših južnih krajih, kjer nikdar ne pade sneg, kjer je zmirom pomlad in leto. Pravila ji je o ondotnih cvetlicah in o rastlinah sploh, ki so mnogo večje od tukajšnjih; pravila ji je o globokem morju, čez katero morajo leteti tja v gorko Afriko.

Tako je lastovica ves dan kratkočasila potočnico. Kedar pa se je zmračilo, poslovila se je ptica ter šla v svoje gnezdo počivat. Tiho je postalo in mirno. Potočnica pa še ni spala; takrat se je oglasil bister potok ter ji pripovedoval marsiktero mično pravljico. Prinašal ji je tudi vsak večer srčne pozdrave od njenih sestric, mimo katerih je hitel. Ob sladkem žuborenju potoka je zadremala cvetka. Obdajale so jo prelepe sanje. Sanjala je, da je lastovica in ne več cvetlica, in da leti v južne kraje. O, kako se je vsemu čudila. Vse lepše in krasnejše je bilo ondi. Videla je sinje morje, po katerem jadrajo hitre ladije; govorila je z ondotnimi cvetlicami, ki imajo lepšo obleko od naših; videla je bistranogo gazelo in urnega znoja, kako sta hitela po peščeni puščavi, ki se imenuje Sahara.

Videla je tudi ondotne ljudi, kateri se zovejo zamorci ter imajo tako črno kožo kakor oglje.

Drugo jutro so jo vzbudili solnčni žarki. In ko je k njej priletela lastovica, pravila ji je o svojih lepih sanjah. Dva meseca sta minila v veselju. Poletje je teklo k svojemu koncu. Solnce ni več pripekalo tako gorko, in vetrovi so postajali hladnejši.

„Ljuba potočnica!“ rekla je nekega dne lastovica. „Jesen je tu. Doba ločitve je prišla. Toliko časa sva živeli veseli, a zmirom ne more to biti. Jutri se zberemo na vaškem zvoniku ter se odpravimo na daljno pot.“

Prestrašila se je teh besed uboga potočnica. Na jesen in ločitev niti mislila ni.

„O, jaz vem, lastovica, da ti srce hrepeni na jug. Kako srečna si vendar ti! Jaz pa ostanem tukaj; izginem kakor rumeno listje v gozdu.“ Tako je rekla cvetka ter od žalosti povесila svoje lepo cvetje.

„Predno odletimo, prišla bom še k tebi“, reče ptica ter odleti. Težko ji je bilo pri srcu. Tudi potočnica ni bila več vesela. Spoznala je, da bo skoro vsemu veselju konec. Ko je temna noč zakrila zemljo, cvetlica od nepokoja ni mogla zaspati. Tožila je potoku svojo bridkost.

„Tudi jaz žalujem“, odgovoril ji je potok. Kmalu pride doba, ko se čez me razprostre ledena odeja. Stokal bom pod njo, a zaman!“

Do polnoči sta se pogovarjala. Potém pa je potočnica zadremala od samega truda. Samo dve uri je spala. Zdajci jo vzbudé človeški glasovi. Ko izpregleda, vidi v sivem jutranjem mraku pet ljudij. Bili so možje. Na rami so nosili nekaj čudnega, česar še potočnica videla ni. Imelo je dolg lesen ročaj, na koncu pa dolg zakrivljen nož. — Bila je kosa, in možje so bili kosci.

„Pri potoku bomo začeli“, pravi jeden. Nato se postavijo v jedno vrsto, drug od drugega nekaj korakov, ter začno kositi. Sedaj še le je potočnica spoznala, kaj to pomeni. Strepetala je po vsem životu smrtnega strahu. Črez nekoliko je bil že kosec pri njej. „Šk!“ naredila je njegova smrtonosna kosa, in potočnica je ležala na zemlji. Izgubila je zavest; še le blagodejni solnčni žarki jo vzbudé iz nezavesti. Svojega nežnega cvetja ni mogla več povzdigniti; moči so ji ginile. Spomnila se je lastovice. Bila je ravno proti zvoniku obrnjena. Videla je, kako so se zbirale ter veselo letale okrog zvonika. Ni dolgo čakala, ko prileti njena prijateljica.

Kako se je prestrašila lastovica, videč ves travnik poražen. Zletela je tja k potoku, a potočnice ni bilo nikjer. Sedla je na obrežje potoka ter klicala cvetlico, rekoč: „Cvetka moja, kje si vendar?“

„Tu ležim, tu, lastovica!“ odgovorila je s slabim glasom cvetka. Kako je že bila izpremenjena! Cvetje je obledelo in perje ovenelo.

„Cvetka, cvetka!“ vzkliknila je ptičica ter nagnila glavico k umirajoči cvetlici.

„Moje življenje je končano, lastovica!“ šepetala je potočnica. „Spominjaj se včasi mene, ko boš letala in gostolela po južnih, toplih krajih.“

„Ne bom te pozabila, potočnica!“ odgovori žalostno lastovica ter poljubi cvetko na velo cvetje; potém pa sfrči proti zvoniku. Kmalu nato čuje potočnica glasen vrisk drobnih ptičic. Lastovice so se dvignile, obletele zvonik, potém pa pohitele proti jugu. Vse to je videla potočnica.

Zadnjikrat je strepetala, in ležala je mrtva.

5. Sinica.

Nekoliko let je že minilo od tega. — Bilo je v drugi polovici malega travna. Vesela pomlad se je vrnila z vso svojo krasoto. Drevje je zopet dobilo svoje zelenje; po zemlji so rastle duhteče cvetlice, in po gozdih so prepevale ptice. Mlado in staro je hitelo iz zaduhlih sob pod milo nebo dihat svežega pomladanskega zraka. Tudi jaz sem se šel izprehajati po vasi. Pridem do hiše, ki je bila obdana z gostim sadnim drevjem. Čuden glas mi poči na uho. Ustavim se ter pogledam na bližnjo črešnjo. Na njej zagledam tri sinice. Živahno so se razgovarjale. Radoveden stopim bliže ter se skrijem za debel oreh. Vlekel sem na uho.

„Hvala Bogu, da je minila zima“, rekla je sinica, ki je bila bolj rejena od drugih dveh, in kateri se je poznalo, da že dolgo ni trpela gladú.

„Trda zima je bila“, reče druga. „Mnogo naših sester je moralo mrázú umreti.“

„Meni bi se bilo tudi tako zgodilo“, odgovori na to prva. „Toda ljubi stvarnik me je čudežno obvaroval smrti. Saj vesta, bilo je tistega groznega dne, ko smo mi ptičice jokale in stokale. Ledena burja je sikala okoli hiš in po gozdih, kakor da bi morale vse stvari na svetu otrpuiti. Ravno takrat sem sedela v svoji luknjici. Mislila sem, da sem varna pred mrazom. Toda kmalu je jelo tudi mene tako zebsti, da sem zletela iz luknjice v gozd, ki se razprostira zunaj te vasi. Hujše in hujše je brila burja. Ubogo drevje je vzdihovalo. Po gozdu sem se ozirala, a nijedne tovaršice nisem zazrla. Zeblo me je tako, da nisem več mogla sedeti na veji. Vzletela sem proti boru, nadejajoč se pri njem boljšega zavetja. Vsedla sem se na njegovo vejo. Bor pa je ječal: „O siničica! tišči se, tišči se k meni ter mi daj nekoliko svoje toplote; moji sokovi so že zmrznili. Hu, hu!“ — Res sem se tiščala k revnemu drevesu, a čutila sem tak mraz, da sem plaho odskočila, boječ se, da tudi meni ne bi kri obstala od prevelikega mrázú.

Globoko v srce se mi je usmilit bor, a jaz mu vendar nisem mogla pomagati. Zapustila sem ga ter letela iz stokajočega gozda. Sedaj zagledam potok. K njemu sem hitela, proseč ga zavetja. Toda potok mi žalostno odgovori: „Tičica revna, glej! Ledeni prt me odeva, in jaz stokam pod njim brez vsake pomoči. V mojih očeh je kalno. Ta

grozna odeja mi ne pušča gledati bliščečih zvezdic, ne blede lune, in solnce ne more otaliti tega oklepa. Joj, joj!"

Zopet se vzdignivši, letela sem po širokem polju. Pred seboj sem zagledala grmiček; hitela sem k njemu, a besneči vihar mi je pihal ravno naproti. Jedva sem dospela tja. S trepetajočim glasom sem govorila nizkemu grmu, kterega je veter že tudi upognil na stran: „Grmič, daj mi zavetja pred ledeno burjo, sicer me bode konec!“ — Grm pa mi odgovori: „Revica! že tri tvoje sestrice so priletele k meni z isto prošnjo; glej jih tukaj!“ Tja sem se ozrla ter sem videla tri zmrzle siničice. Groza me je spreletela, in kri mi je zopet švignila po trdih udih, ko sem mislila na smrt, na smrt!“ — —

Žalostno je vzdihnila sinica ter po kratkem premolku nadaljevala:

„Zapustila sem tudi ta grmič. Zaprla sem oči ter letela, letela Bog vé kam. Divja burja mi je pevala svojo zamolklo pesen; zdelo se mi je, da je to moja mrtvaška pesen!

Dolgo časa sem se v zraku bojevala z neusmiljeno burjo za svoje življenje. Zdajci zaslišim močen glas zvoná. Ura je bila. Odprla sem oči ter sem videla pred sabo cerkev te vasi. Tukaj sem se nadejala rešitve; vzletela sem v bližnji sadni vrt ondi na koncu te vasi. Na drevesu zagledam nekaj čudnega. Bilo je kakor majhen zaboj, v njem na navpični palčici bučno semenje. Vanj sem hotela. Jedva pa zletim na zaboj, začujem iz bližnje hiše veseli otročji krik. Poslušam.

„Glej, sinico, Tonec, glej! Sedaj bo zletela v kletko ter se ujela. Potém jo zapreva v tesno ptičnico.“

Tako je pravil deček svojemu bratu, in jaz sem vse vedela. Vzdihujé sem sfrčala iz tega kraja, kjer bi bila skoro izgubila svojo zlato svobodo. Po vasi sem letela ter dospela do te hiše. Sedla sem na tá-le hlev, ki je, kakor vidita, hišnim vratom ravno nasproti. Tožno sem gledala proti nebu, s kterega so padale mrzle snežinke.

Nekaj časa sedim na hlevu, ko se odpró vrata. Videla sem med vrati gospodinjo in njenega sinka, kteremu je bilo še le kakih deset let.

„Glej, Miroslav!“ pravi mu mati. „Kako buči zunaj vihar! Vsak je revež, ki sedaj ni v topli sobici.“

„Kje pa so sedaj ptički, ki vendar nimajo take tople sobe kakor mi?“ vpraša sinek.

„Nekteri so se poskrili v svoje luknjice, drugi v gnezda, ako jih burja še ni vrgla z vej. Danes so ptički velike sirote.“

Ko sem njiju slišala tako govoriti, bilo mi je lažje pri srcu. „Ti ljudje bodo gotovo imeli usmiljenje z menoj“, mislila sem si ter zletevši na podstenje čivkala njima naproti. Deček me prvi zagleda ter reče materi: „Glejte, mati, ondi siničico! Kako jo vendar zebe, revico. Ko bi jo le mogel ujeti, da bi jo nesel v toplo sobo, da bi se ogrela.“

Šel je počasi proti meni ter mi prijazno govoril, rekoč: „Oj ptičica, ne boj se me ne! Ničesar žalega ti ne bom storil; ne bom te dejal v ptičnico, kakor drugi dečki delajo. Miroslav ima ptičke rad. Po sobi lahko letaš, kolikor ti je drago, in kedar bo najtrša zima minila, izpustil te bom zopet pod milo nebo.“

Prišel je do mene, in jaz sem stala pri miru. Lahno me je prijel s svojo roko, rekoč: „Kako je krotka, pa tako mrzla!“ in tiščal me je k svojemu toplemu vratu. V sobo me je nesel ter me je dolgo časa nosil sem ter tja, govoreč mi prijazne besede. Potem me je dejal na mizo; mislil je, da bom plašno vzletela. Toda jaz sem hvaležno sfrfolela okoli njega ter mu sedla na ramo. To ga je jako razveselilo.

Nato stopi dečkov oče v sobo. Sinek mu pokaže mene. „Sinico imaš?“ pravi. „Res, krotka je. Vendar v tej zakurjeni sobi ne bo ti dolgo živela, kajti ta toplota ji ne dě dobro. Nesi jo v drugo nezakurjeno sobo, ako ji hočeš oteti življenje.“

Oče je imel prav. V isti topli sobi mi je prihajalo vedno slabeje, in po očetovih besedah je hitel deček z menoj v drugo sobo. Tukaj je bil čisto drug, svež in čvrst zrak, ktereга sem dihala s slastjo v se. Prinesel mi je tudi hrane in vode.

Od tega dne sem ostala v tej hiši. Deček je skrbel za me. Vsak dan me je izpustil, da sem poletavala, kolikor sem sama hotela. Vselej pa sem se vrnila k dečku, ki je meni rešil življenje, a mi vendar ni vzel svobode. Pri njem hočem vedno ostati.

Glejta, ondi nam gre Miroslav naproti. Kako ljubko in prijazno me kliče. Pridita večkrat semkaj, vsak dan se lahko tukaj pogovarjamo. Na svidenje tedaj! . . .

Po teh besedah je vzletela sinica Miroslavu na ramo.

Otroci! tudi vi bodite tako usmiljenega srca, kakor je bil Miroslav.

Herbart Turjaški,

kranjski deželni glavar in glasovit junak.
(1528—1575.)

(Spisal Ivan Steklasa.)

Med kranjskimi plemenitaši se posebno odlikujejo Turjaški, ki so se v desetem veku naselili na Kranjskem. Moč njihova je naraščala počasi, vendar pa so si že precej rano pridobili večjidel po ženitbah veliko bogastvo, ki so ga pa kot dobrotniki cerkev, samostanov in ubožcev dobro obračali. Posebno bogato so obdarjali zatiški samostan, kjer so imeli tudi svojo grobnico.

V 15. veku naraste še posebno njihova moč ter so se slavno izkazali pri vsakem podvzetju, kar nam dokazuje domača zgodovina, pa tudi avstrijska. V domovini svoji zavzemajo visoka dostojanstva do časti deželnih glavarjev, pa tudi posestva njihova so se znatno povečala ter so mogli celó vladarjem pomagati v denarnih zadregah. Njihova posestva so bila raztresena po vsem Kranjskem, vendar pa je bil med njimi najvažnejši današnji grad Turjak zraven potoka Želimlje kot prvotna dedina Turjaških, a od l. 1467., ko se je rodovina razdelila na dve betvi, tudi Šumberg zraven Temenice na Dolenjskem.

Ko so začeli v 15. veku Turki napadati slovenske zemlje, bili so Turjaški v vseh bojih do zvršetka te borbe prvi v obrambi ne samo domovine svoje, nego tudi sosedne Hrvatske, kjer so bili postavljeni za poveljnike na hrvatski krajin. V teh težkih in žalostnih časih so se držali verno svojega gesla: „Vselej verni“, kar so pokazali tudi s svojimi deli.

Najznamenitejša pa sta vendar med vsemi Turjaškimi Herbart in Andrej, prvi po svoji junaški smrti pri Budaškem l. 1575., drugi pa po sijajni zmagi pri Sisku l. 1593. Za zdaj si oglejmo Herbarta.

Herbart se je narodil l. 1528. Bil je najstarejši sin Trojana I., ki je stanoval od l. 1511. na Dunaju, ker je bil hud potres razdejal dedni grad Turjaški, vendar pa je dohajal večkrat tudi v Ljubljano zaradi opravkov. Že on se je proslavil v borbi proti Turkom, kar nam je dokaz pohvalno pismo papeža Aleksandra VI. Leta 1519. se je podal Trojan na Špansko s poslanstvom, katero je vodil Žiga Herberstein, da se poklonijo cesarju Karolu V. po smrti Maksimilijana I. ter ga poprosijo, da jim potrdi vse deželne svoboščine in predpravice. Za velike zasluge, ki jih je zadobil Trojan pri obsedanju Dunaja (l. 1529.), podelil mu je cesar baronstvo, ki je prešlo tudi na njegove potomce. Za svojo mnogobrojno rodovino je skrbel po očetovsko ne samo v gmotnem, ampak tudi v duševnem oziru. Tako je Herbart kot deček hodil v šolo na Dunaju ter se je po svoji bistrosti in marljivosti pred vsemi odlikoval. Ker se je pa takrat gojila prava viteška krepost le na kneževskih dvorih, poslali so ga stariši zato v Kleve na Nemškem. Prišel je na ta dvor v 13. letu ter ostal tamkaj do konca otročjih let — do 18. leta po tedanji navadi. Bil je v veliki milosti pri knezu in drugih, ki so ga poznali, kar se vidi po sijajnem slovesu, ko je odhajal. Kar se je na tem dvoru naučil, tega se je tudi čvrsto držal. Čast in marljivost je cenil vedno visoko ter se proslavil ne po prirojenem plemstvu, temveč po lastnih krepostih. Nemarno življenje, igre in zabave je preziral, smelost in podvzetnost pa čislal.

Herbart je stopil še le 18 let star v vrsto kranjskih mejnih brambovcev, ki so takrat stali na slovenski meji pod poveljništvom glasovitega junaka Ivana Lenkoviča, četrtega glavnega poveljnika in tretjega generala v hrvaški krajini. Pod vodstvom tega v popolnem smislu viteškega moža je izvedel naš Herbart prve poskuse svoje spretnosti v vojaštvu ter je bil od zdaj njegov drug in veren pomagač v vseh nevarnih podvzetjih in bitkah na turški meji. Bil je to začetek njegove poznejše sreče in slave, pa on se je tudi zares trudil, da nasleduje prednike v vseh viteških krepostih. Spočetka mu je izročil Lenkovič poveljništvo nad četo 50 mož; ko so pa kasneje vojaki videli njegovo spretnost in sposobnost, služili so prav radi pod njim ter se hrabro borili proti

Turkom. Lenkovič mu je zaraditega izročil 100 konjikov, s katerimi je imel sovražnika napadati v lastni njegovi zemlji.

Herbart je dolgo razmišljal, kako bi se nad Turki maščeval za njihovo ropanje in požiganje po slovenskih zemljah, končno je pa sklenil poiskati jih na njihovem domu. In ko mu je to osnovo odobril glavni poveljnik Lenkovič, razgovarjal se je in razpravljajal o tem s svojimi ljudmi, zbral večjo četo pešcev in konjikov ter čisto na tihem napadel vas Srb, katero je osvojil, in Turkom silno škodo povzročil. Njegovi vojaki so ga od tega časa spoštovali, sovražniki pa se ga silno bali. Odkar je napadel vas Srb, ni več miroval naš junak, ampak se je vse svoje življenje boril proti zakletemu sovražniku krščanstva. Zdajci je navalil čez mejo na tem kraju, kjer so se ga najmanj nadejali, potem pa jih je pustil nekaj let pri miru, da jim je mogel zopet pri dobri priložnosti popravljene vasi in obdelana polja pokončati. In to je sledilo leto za letom. Njegov najvažnejši čin iz te dobe je bilo osvojenje dobro utrjenega razbojniškega gnezda Udbine, kjer je Turke pobil in pregnal, kulo (grad) pa zažgal. Plen je bil velik, in njegovi ljudje so mogli konje in živino odgnati, kar se je potem domá razdelilo med same vojake. Tako se je boril neprenehoma proti Turkom, pa se ni bal nikdar svojega življenja žrtvovati na korist domovini svoji. Zvedeli so pa tudi na cesarskem dvoru o njegovi hrabrosti, in on je bil zato imenovan za stotnika Senjskega. To mesto so v tem času vedno Turki napadali, in prebivalcem je bilo prav milo in drago, da je prišlo poveljništvo v njegove roke, kajti znali so dobro, da jih boče Herbart branil po svoji navadi.

Dokler je bil Herbart v Senju stotnik, napadli so ga Turki dvakrat. Prvič prihrumé sovražniki na mesto l. 1552., ali se zopet hitro povrnejo, ko zvedó, da je poveljnik v trdnjavi Herbart. Leta 1557. pa je prišlo do hude borbe, kajti Turki so obsedli Senj. Herbart je pri tej priložnosti kot stotnik Senjski in poveljnik v trdnjavi nahrupil iz mesta na Turke s 400 vojaki ter z njimi premagal 4200 sovražnikov. Vsled te zmage je bil povzdignjen na čast „lajtnanta na hrvatski krajini“, t. j. namestnika glavnega poveljnika. S tem imenovanjem se začne najsijajnejša doba v življenju našega viteza.

Že leta 1549. se je oženil kot stotnik Senjski z Marijo Kristino, baronovko Spanersko in Valersko, s hčerjo tirolskega barona Ulriha Spanerskega, ki mu je prinesla precejšnjo doto, s katero se je še povečalo njegovo bogastvo.

Izvrstna svojstva, posebno pa njegova nesebičnost in odvažnost so ga povzdignila do časti poveljniškega namestnika na meji. Pa to je tudi v popolni meri zaslužil. Njegov životopisec Kisl pripoveduje, kako je Herbart spremljal njegovega očeta Ivana, ko je le-tá kot blagajnik peljal pomoč krščanskim četam v Bihač. Zvedelo se je bilo namreč, da so Turki napadli Sluin, požgali grad in vasi v okolici, pokončali polja ter polovili in pobili mnogo kristjanov. Precej potem, ko je mesto Senj preskrbel z dobro posadko, vzdignil se je naš Herbart s svojo četo proti Sluinu ter zadel na sovražnika pri Drežniku na reki Korani (2½ ure od Sluina), odvezel mu plen, osvobodil ujetnike ter ulovil sam do 200 Turkov, a od vseh svojih pa je izgubil samo dva moža. Ko je hotel dalje spremljati Kisla, sprijel se je zopet s Turki, ki so prežali na blago in denar, ter jih zapodil v beg. Komaj pa se je pri Korenici utaboril, da se malo odpočije s svojimi vojaki, raznesel se je glas po taboru, da so Turki napadli grad Pernjo ter mislili potem moriti in požigati po vsej okolici; ali naš junak oboroži hitro svoje ljudi, nagovori jih in ohrabri ter napade z njimi sovražnika. Trideset konjиков pošlje naprej za predstražo, sam pa se z ostalo četo počasi in oprezno pomiče za njimi. Kar zadene predstraža na 800 turških konjиков, in slabo bi bilo za njo, da ji ni Herbart prišel hitro na pomoč ter razbil Turke, katerih je 150 ujel s stotnikom Porturnelijem vred. Na ta način si je odprl pot v Bihač. Ker je pa dobro vedel, da Turki še vedno prežé na Kisla in njegovo spremstvo, spremljal je blagajnika v društvu s stotnikom Ivanom Lenkovičem, ki je šel bržkone Bihač pregledovat. Temu poslednjemu je bil Herbart, kakor poroča Kisl, pravi sin, svetnik v nevarnosti in sodrug.

Kako prav je imel Herbart, da je bil tako oprezen, pokazalo se je v kratkem. Grof Franjo Frankopan Šluinski poprosi namreč stotnika Lenkoviča, da bi smel napasti s svojimi konjiki sovražnika, ki je razsajal po bližnji okolici. Lenkovič mu to dovoli; ali ob jednom dobi tudi Herbart naročilo, da se odpravi za njim s 300 konjiki ter mu v sili pomore, ko bi bilo morda preveč Turkov. In to se je tudi pri tej priložnosti zgodilo. Grofovi konjiki so neoprezno napadli sovražnika, ki je bil mnogo močnejši, pa jih je zatorej tudi hitro premagal, nekaj polovil, nekaj pa pobil. Kar se zaletí iz zasede Herbart na brezskrbnega sovražnika ter ga popolnoma razbije, osvobodi do 60 hrvatskih plemičev ter mnogo žen in otrok. Turki se razpršijo na vse strani, ali brzi

konjiki jih vendar mnogo pobijejo, med ostalimi tudi poveljnika Ali Dumlija, ktereга so Turki posebno čislali zaradi njegove velike smelosti. Lenković je tudi sam prišel na bojišče, kjer so imeli čez sto povezanih Turkov, nad katerimi so se naši po navadi znosili.

Turki so navzlic miru, ki je bil sklenjen med cesarjem Ferdinandom I. in sultanom, napadali Hrvatsko in Kranjsko po svoji stari navadi. Da se pa vendar Herbart za te napade maščuje, plane s svojo četo meseca junija l. 1560. čez mejo na Turško, popali mnogo vasij, odžene 20.000 ovac kot plen ter se zopet lepo povrne v svoje kraje. Ali že čez dve leti zatem se Turki vzdignejo, prihrumé na Kranjsko ter plenijo in požigajo vse do Novega mesta. Ali od tukaj jih zapodi Herbart proti Kostanjevici, kjer jih požene v Krko, da so se mnogi utopili. Zgodovinar Valvazor pripoveduje, da jih je Herbart silil v vodi plavati, vojaki pa so jih streljali kakor race, tako da jih je čez sto ostalo v vodi, in da so le štiri take race pobegnile.

To vse pa so bile le bolj neznatne borbe in praske večjidel na mejah. Od l. 1565. pa se začnó pohodi Turjaškega v večji meri, in čete iz vse Kranjske so se udeleževale teh borb.

Ko je l. 1565. napal namestnik Bosne, Mustafa Sokolović, Krupo na Uni, pisal je poveljnik te trdnjave, Matija Bakić, kranjskemu zboru za hitro pomoč, kajti v posadki je imel samo 23 mož, s katerimi se je branil že 16 dnij proti 20.000 Turkom. Končno pride vendar krščanska vojska na pomoč pod vodstvom Jošta Gallenberškega. Kranjcev je bilo 3000 s tremi topovi in 14 čolni. Herbart sam pa je dopeljal 7000 vojakov. Postavili so se na drugi strani Une nasproti Turkom ter začeli drug na drugega streljati. Frankopan in Farkašić, voditelja hrvatskih čet, poprosita Herbarta, naj njima dá 1000 mož za prehod čez Uno, ali on ni v to privolil, ampak je zadržal svoje čete v taboru zaradi opreznosti, a gotovo ne zaradi bojazljivosti, kakor so Hrvatje trdili in oponašali našemu junaku. Herbart je bržkone videl, da se ne dá tukaj nič storiti, pa ni hotel zastonj žrtvovati ljudij; saj drugega razloga gotovo ni moglo biti, da bi se bil vzdržal boja sicer tako hrabri poveljnik slovenskih čet. Turki so na ta način trdnjavo osvojili ter jo spalili popolnoma, branitelje pa skupaj z ženami in otroki posekali. Bakić sam se je hotel rešiti čez Uno, ali utopil se je revež. Kranjski stanovi pa so zastonj žrtvovali za ta pohod 10.000 gold.

Ko je l. 1566. Soliman oblegal Siget ter ga končno osvojil, bal se je Herbart tudi za Kranjsko, pa je zatorej vse poveljnike na mejah k sebi poklical ter jim naročil, da pazijo na gibanje Turkov ter precej prijavijo, ko bi opazili kakšno nevarnost. Tudi kranjskim stanovom piše, naj imajo vse v pripravi, in da naj so na mejah straže dobro preskrbljene s potrebnimi stvarmi, kajti če Turki nadvladajo Hrvatsko, potem je tudi Kranjska izgubljena. Herbart sam se ni bal pri vsem tem nobenega truda, niti mu ni bilo žal denarjev, ki jih je kot poveljnik večkrat potrosil, saj je šlo vse za sveto stvar, za obrambo krščanstva in domovine. On je bil vedno pripravljen povsod pomagati, kjer je bila stiska. Na njegov poziv prihitel v tabor najodličnejši možje njegove dobe, s katerimi se je posvetoval ter jim obljubil, da prevzame rad sam obrambo dežele, samo da mu oni vojsko zberó in oskrbé, mesta po deželi utrdijo, s hrano preskrbé ter se potem odpravijo na mejo proti sovražniku. Vsi mu obljubijo, da bodo po svoji moči preskrbeli vse in po mogočosti uredili.

Med tem je hotel Herbart osvojiti trdnjavo Udbino, ker mu je neki turški pribežnik trdil, da bi se dalo to lahko izvesti. Vendar pa se mu to ni posrečilo zaradi težavnega pota čez gorovje, kjer bi bila morala njegova vojska gaziti blato in sneg. Da se ne povrne praznih rok v Bihač, spusti se v Bosno, kjer je razsajal okoli Lušca, požgal do 300 hiš, pobil in ulovil mnogo Turkov ter se povrnil z velikim plenom nazaj v trdnjavo.

Kmalu zatem pa se je pripravljala Herbart na drugi napad na trdnjavo Novi ob reki Uni. Ker so se med tem čete štajerske in koroške odpravile na Ogersko proti Solimanu, hotel je naš junak, da ima vsaj Kranjce v svojem taboru, pa jim je zatorej zapovedal, da ostanejo doma zaradi obrambe mej, ter sporočil vsem poveljnikom, da se zberó s konjico na Šentjernejem polju. Zares se hitro zberó, ostanejo tukaj tri dni, potem pa se napotijo v Križ, da počakajo tukaj na daljno zapoved Herbarta, ki je bil takrat na turški meji. Med tem se je posvetoval zaradi napada na Novi z Erdedijem, banom hrvatskim, in z Jožefom Turnom v Topuskem, kjer so se bili vsi trije sešli. Pošljejo se ogleduhi na vse strani, in tudi vojska se vzdigne proti omenjenemu mestu. Izenada se sprimejo naši s Turki, ki so čakali v zasedi. Nekoliko vasij so zažgali, in po kratki borbi zbežé Turki. V mestu so se vsled tega naglega napada preplašili, in poveljnik trdnjave je prihitel sam pred mestna vrata, da se dogovori

z zmagalci zavoljo miru. On jim je precej predal trdnjavo, samo da ostane živ. To se je našim čudno zdelo, pa so se posvetovali, kaj jim je storiti, in ali ni morda tukaj kako izdajstvo našim namenjeno, da jih Turki zvbijjo v trdnjavo ter potem z večjo četo napadejo. Naši sklenejo med tem trdnjavo s silo vzeti. Kar se začuje glas, da se približuje Usraim beg, paša bosenski, iz Hlivna z 800 janičarji in ravno toliko konjiki, pa da gre na pomoč Solimanu pod Siget. Turki v trdnjavi se vsled tega ohrabrijjo, Herbart pa je komaj čakal, da napade trdnjavo, čeravno so mu njegovi svetovalci odgovarjali zaradi nevarnosti, ki jim je pretela od druge strani. On dá navzlic temu Novi zapaliti ter udariti z razvitimi zastavami na došlega sovražnika, ki se ni niti najmanj tega napada nadejal ter bil tudi zaradi neopreznosti popolnoma premagan. Herbart je ujel do 200 Turkov, med njimi tudi samega Usraim bega, ktereга je poslal z vsemi dragocenostmi (zastavami, z zlatom in srebrom vezenimi sedli in mnogim drugim plenom) v Ljubljano, kjer je živel več mesecev kot gost Herbartov, a ne kot sovražnikov ujetnik. Kasneje ga je pustil domú za 30.000 cekinov odkupnine. Od Kranjcev pa je bil pri tej priliki ujet jedini Krištof Abfaltern ter v Carigrad odpeljan. Herbart in Turn sta dobila za to zmago od cesarja pohvalna pisma, kajti čeravno je Siget padel, vendar ta zmaga ni bila brez koristi. Cesar pa je odlikoval še posebno Herbartu, imenujoč ga za deželnega glavarja kranjskega po smrti Jakoba Lamberga (l. 1566.). Le-tá služba pa je bila v tedanjih časih jako težka, kajti z jedne strani so vznemirjali deželo Turki, z druge strani pa domači nemiri zaradi nove vere ter borba med velikaši in podaniki. Sicer pa je cesar s tem imenovanjem gotovo našel pravega moža, saj je bil Herbart na svojem mestu v vsakem oziru: hraber in vztrajen proti sovražniku, miren v svetu, požrtvovalen in goreč za domovino, in kar ga pred vsem diči, udan v voljo božjo. Njegovo geslo je bilo: „V božjih rokah je moja usoda“, in pa: „Vselej verni in zvesti“. Vrh tega si je tudi znal pridobiti s svojim obnašanjem zaupanje vseh podložnikov ter si ga tudi vedel vzdržati. In mož s takimi svojstvi je bil gotovo sposoben za tako visoko čast, on je bil zares pravi „deželni glavar“. Škoda je bila velika, da so ravno takrat Turki najhuje pritiskali na meje hrvatske, in da je Herbart moral biti večjidel na bojišču. Pri vsem tem pa je dohajal vendar na posvetovanja, če so mu le okolnosti dopuščale, ter ni nikdar popustil, da ne bi prišel v seje,

kedar se je razpravljalo o važnih zadevah. Če pa to ni bilo mogoče, obravnaval je s stanovi važna vprašanja pismeno. Tako je bil leta 1567. in 1568. na meji proti Turkom, kar je v sejnih zapisnikih omenjeno, kjer prosi stanove pomoči in denarja, ki ga potrebuje slovenska in hrvatska vojska. Ravno tako prosi tudi za Šenjsko posadko, kateri je pomajnikovalo vsega potrebnega. L. 1568. so ga stanovi podpirali s precejšnjimi svotami za vojake, ki so se pritoževali zaradi neizplačanih denarjev, ter jih je na ta način pomiril. Najbolje se vidi, kako so ga stanovi cenili, ko so se obrnili do nadvojvode Karola, proseč ga, naj dovoli Herbartu opravljati ob enem dve službi, namreč službo deželnega glavarja kranjskega in poveljnika na meji hrvatski. Za velike zasluge za deželo in neutrudno njegovo delovanje so mu odločili kranjski stanovi 200 cekinov, katere so mu podelili v svečani seji, ko se je povrnil z granice. To je bila takrat navada, da so deželnim glavarjem za zasluge njihove dajali taka darila.

Leta 1567. nahajamo Herbart kot poslanca kranjskih stanov na Dunaju, kjer se je udeležil posvetovanja o novem preustroju pri vojaštvu na turških mejah. On je imel nalogo, razjasniti vojaškim svetovalcem vse žalostne razmere v teh krajih ter jih opozoriti, kako velika nevarnost preti državi od juga, ako se ne pošlje pomoč v zgodnjem času. Še med tem posvetovanjem je dobil pismo od kranjskih stanov, ki ga prosijo hitre pomoči za Bihač in Ostrožec, ker drugače si bodo Turki osvojili obe trdnjavi. Hitro se mora odpraviti Herbart z Dunaja na turško mejo, kajti Bihač je bila kaj važna trdnjava. Ko bi jo bili Turki osvojili, izgubljen bi bil ves predel med Uno in Kolpo, in Kranjska bi bila potem prva na udarcu. Z 800 vojaki prihiti naš junak na pomoč posadki, napade iznenada Turke ter jih popolnoma razbije in razkropi. Oni pobegnejo v bližnje trdnjave, ali kmalu se zopet prikažejo pri Bihaču, kjer jih pa naša vojska zopet popolnoma potolče. Med tem pa je cesar Maksimilijan II. želel s Turki skleniti mir ter je vsled tega glavnemu poveljniku na mejah, Herbartu, prav strogo zapovedal, da imajo prenehati vsa neprijateljstva, ter da se posebno pazi na hajduke, ki Turke iznenada napadajo in tako zdražbe povzročujejo. Ali Turčin ni bil tega mnenja niti je mislil na mir, ampak le na vedno napadanje krščanskih dežel, kar mu je bilo zopet tem laže mogoče, ker je bila uredba granice tako slaba, da ni bilo treba dražiti Turka, da pride na našo stran, temveč on je mogel to izvesti, kedar je hotel. Vendar pa

je bil Herbart vsled cesarske zapovedi za nekaj časa popolnoma na mir obsojen, dokler ni zapretila leta 1572. zopet večja nevarnost slovenskim zemljam, odkar so Turki tako hučo napadali Bihač. Kranjski stanovni so poslali precej po Herbarta v Gradec, kjer je bival takrat. Lamberg mu je imel sporočiti o nevarnosti, ali storil je to precej nespretno, ker se je pred njim izjavil, da naj ostane on glavar, ali pa da se drug izbere. To precej osorno obnašanje proti glasovitemu vojskovodji se dá razlagati iz tega, da se je tako skušalo od cesarja, pri katerem je bil zopet Herbart zaradi pomoči, sploh kaj dobiti, ker je on tako rad odlašal take potrebne stvari. Da so bile tukaj tudi spletke proti deželnemu glavarju, videti je iz tega, ker mu nadvojvoda Karol dovoljuje ostati na dvoru, da izprosi kaj podpore proti Turkom, ki so se pripravljali za nov napad na naše zemlje, kamor sicer niso prišli, ali tem hujše so razsajali po sosednem Hrvatskem.

Prišlo je usodepolno leto 1575. Vedno hujše je pritiškala turška sila na krščanske zemlje, in stanovni slovenskih dežel so bili v velikih skrbeh, kako naj branijo domovino svojo; kajti denar, ki se je pobiral v ime brambe, plačeval se je le težko in neredno, od mej pa so dohajale vedno večje zahteve, in tožbe so se vrstile za tožbami, da je vse v neredu in slabo oskrbljeno. Zatorej je sklical nadvojvoda Karol velik zbor stanov kranjskih, štajerskih in koroških v Brucku na Štajerskem, da se posvetujejo o brambi slovenskih dežel. Med tem pa je Herbart obhodil vso granico od Senja dalje s cesarskimi komisarji od 13. maja do 7. avgusta, na kateri dan je prišel v Ljubljano. Po kratkem počitku se je odpravil že 10. avgusta zopet v Bruck, kjer je bil že 13. avgusta v seji. V tej seji se je razpravljalo o žalostnem stanju na krajini, in nekateri članovi tega zbora so se potožili na Herbarta, češ, da ne izpolnjuje svojih dolžnostij kot glavni poveljnik. Zdajci poprime besedo Herbart, ki je poznal gotovo najbolje te kraje in upravo v njih. On se je sijajno opravičil, da ni nikjer nič zanemarljivo, ampak se povsod verno ravnal po ukazih in vse strogo nadziral, v kolikor mu je to bilo mogoče zaradi velike oddaljenosti od granice. Kar je propadlo, ne dá se sicer več rešiti; toda on hoče vse storiti, če prav bi moral s smrtno nevarnostjo braniti zemljo, ker to zahteva njegova domovinska in vojaška čast, katero že brani čez 30 let.

Še med posvetovanjem v zboru se je zvedelo, da je nevarnost za slovenske zemlje prav velika. Pet turških paš

(poveljnikov) se je združilo ter sklenilo, osvojiti si trdnjave po krajini. Posebno Bihač bi bili radi dobili v roke, ali to se jim ni posrečilo zaradi hrabrosti naše posadke. Zato so pa nemilosrdno ropali in požigali vse predele med Mrežnico, Dobro in Kolpo, kjer so udarili na Dobovec (pri današnjem Karlovcu, takrat ga še ni bilo) ter ga požgali. Na ta način je bila pot v slovenske zemlje tem divjim četam odprta in Metlika v največji nevarnosti. Zatorej so sklenili zastopniki na zboru, da se Herbart odpravi precej v te kraje, in da potuje noč in dan; kajti le njegova navzočnost bode obudila zopet hrabrost med vojaki. Herbart je sicer dobro vedel, da zdaj ni mogoče hitro vojske zbrati ter slabe trdnjave vzdržati, kajti v tem oziru se do sedaj navzlic vsem opominom ni storilo nič za brambo. „Vendar pa“, pravi on zastopnikom na zboru, „zavoljo tega nočem popustiti borbe, čeravno me bode to stalo zdaj glavo!“ Siromak, kakor da je slutil svojo usodo!

Vsled tega sklepa stanov se je odpravil Herbart precej na svoje določeno mesto, ker je bil navajen že od mladosti, biti pokoren zapovedim svojih višjih. Na svojem domu, kjer je uredil domače zadeve, bival je samo dva dni; potem pa je šel nepretegoma na svoje mesto ter se je četrty dan po svojem dohodu v deželo nahajal že v Podbrežju na Kolpi, kjer je imel svoje konje in vse potrebno za vojsko. Od tukaj je naročil vsem častnikom na meji, da se imajo v štirih dneh vsi zbrati v Budačkem na Hrvatskem, kamor bode prispel tudi sam. Tako je storil vse, kar je mogel, čeravno je bil prepričan, da se tukaj ne more nič pomagati. Tem bolj ga pa tudi čislamo v zgodovini.

Drugi dan se je vzdignil sam s svojim sinom, Vukom Engelbertom, z vsem svojim spremstvom in s kakimi petdesetimi konji iz Podbrežja z namenom, da ubrani zemljo turškega napada in reši prebivalce vseh nadlog, pa tudi, če ni drugače, da se žrtvuje za domovino. Da pa moremo pravo njegovo dušno stanje v tem trenutku razumeti, treba je vedeti, da je imel Herbart mnogo nasprotnikov, kar dokazujejo ona krivična obrekovanja nekih poslancev na zboru v Brucku. Tako je bilo, da je prišel Herbart prav žalosten dne 21. septembra l. 1575. v Budački, kjer se je nastanil pri gostoljubnem plemiču Tušiloviću. (Budački leži na rečici Radonji, ki izvira na gorah Petrinjskih, pa se izliva v Korano in z njo pri Karlovcu v Kolpo). Tukaj dá postaviti šatore ter pošlje ob jednom nekoliko straž na bližnja brda pazit,

da jih sovražnik iznenada ne napade. Ko bi se sovražnik približal, naj dadó znamenje, da bode pripravljena vsa vojska. Ker je pa tisti večer bilo vse tiho, vlegel se je brez večerje spat. Med tem pa je bil Ferhat paša zvedel po vohunih, da se je Herbart utaboril pri Budačkem, kjer zbira svoje čete, da napade Turke. Zdajci pokliče vse bege na posvetovanje, in tukaj je bilo odločeno, da se preneha ropati in pleniti, in da se čim prej napade Turjaški, dokler ne zbere vseh bojnih čet. Ferhat paša zapové zatorej precej svojim stražam, da se čim prej odpotijo proti rečici Radonji. Herbart pa med tem ni mogel zaspati, kajti skrb ga je trla zaradi tako majhne čete svoje, ki ni mogla biti večja od 1000 konjikov in pešcev; Turkov pa, katerih je bilo na početku te vojske komaj do 3000, zbere se končno pri Budačkem do 12.000 mož. Vrh tega pa je trpel Herbart že dalje časa na neki hudi bolezní, ki mu je kratila pogostoma spanje. Valvazor ima Herbart naslikanega, kako leži v postelji, ki je z nebom pokrita, glavo z desnico podprto, razmišljujoč usodo svojo in nesrečne domovine. On je molil ter izročil svojo stvar v božje roke. Da njegovo vojsko ne napade sovražnik iznenada, začne jo zgodaj buditi, dá konje sedlati ter zapové ljudem, da se oborožijo, in tudi sam je vstal pred dnem. Zdajci sliši puško spaliti, kar mu je bilo znamenje, da so sovražniki blizu. V trenutku je bil na konju. Ali čudno, da se je njegov konj splašil, kakor da bi bil slutil gospodarjevo nesrečo. Tudi konj njegovega sina Vuka Engelberta se je stresel, ko ga je zajahal. To je storilo mladeniča plašljivega in bojazljivega. Ali oče ga je bodril, naj bode brez strahú in skrbi, in naj se tudi preveč ne boji Turkov. Tudi smrti se ni treba izogibati, nego z veselím srcem hiteti v boj za krščansko vero in domovino. Ravno tako je tudi tolažil svojo ostalo družbo, namreč Friderika Višnjanskega, Julija Zadranina, Danijela Tetavskega, vse ugledne viteze in izvežbane vojake. Ohrabrivši tako svoje spremstvo in vojsko, odpravi nekoliko hrvatskih mladeničev, na čelu jim Ivana Vojkovića, ki so poznali okolico, da razvidijo, kje je sovražnik, a sam se odpoti s šestdesetimi konjiki k stražam, ktere je bil prejšnjo noč poslal v sosedne gore, da zvé od njih, so li že Turki blizu ali ne.

V tem trenutku ga upozorijo neki, sicer nepoznani turški konjiki na turško četo, ki se bode kmalu prikazala. Herbart je precej slutil, da je prišel v zasedo, zatorej se obrne in napade sovražnika v nadi, da mu bode njegova

vojska v stiski prišla v pomoč. Trikrat je pregnal sovražne prednje straže v beg ter je s streljanjem v daljini, z mečem pa v bližini povzročil velik nered v sovražnikovi vojski.

Ferhat paša je bil namreč, ko je zvedel, da se naši gibljejo, postavil vso vojsko v bojni red, ali poslal je 1000 pešcev naprej, da se precej sprimejo s Herbartom. To je bila ona četa, s katero se je pobil Herbart. Ali zdajci se pokaže glavna sila turška od 10—12.000 mož, da pomorejo prednji četi. Le-tá turška vojska se je skrivala do zdaj po šumah in soteskah ter se tako počasi približevala krščanski četi, da je ni nikdo videl, pa se potem iznenada navalila na naše. S takšnim krikom napadejo Turki našo četo, kakor da bi se rušila zemlja in nebo. Ali Herbart se ni nič preplašil. Njegova četa jih napade neustrašljivo; ko se polomijo sulice, potegnejo meče. Ali zastonj jim je bila vsa hrabrost, kajti bili so obdani na vseh straneh od Turkov. Herbart je uvidel, da se mu ni mogoče rešiti, ter zato napadel sam sovražnika, ker mu je bil Vojković ves obdan od sovražnih čet. On skoči v sredino čete. Rudeča, s podobo Jezusovo okrašena zastava se vije v njegovi levi roki, z desno pa ubija sovražnika. „Jezus, Jezus“, razlega se glas iz njegovih ust ter ohrabruje vojake. Dva turška častnika je že pobil, kar mu ustrelji konja oproda nekega bosenskega paše. Herbart ga ustrelji, ali sluga oprodov prebode Herbarta s sulico ter truplo grdo izmrevari, glavo pa odseka. To se je dogodilo nedaleč od Budačkega dne 22. septembra l. 1575.

Tako je skončal naš glasoviti junak. Z njim so padli tudi drugi njegovi prijatelji: Friderik Višnjanski, stotnik strelcem, in Danijel Tetavski, njegov telesni častnik; mnogi drugi pa so prišli v sužnost: sin Herbartov, Vuk Engelbert, Vid Klekovič, Jurij Jankovič, Peter Sarkovič, Baltazar Gušič, Tomaž Čadež, poveljnik mesta Zrinja, Julij Zadrinan, poveljnik Hrastovice, Vuk Ensthaler in Krištof Purgstaller. Samo štirje možje, namreč: Oton in Henrik Losensteinski, Martin Volbenk Mordaks in pisar Herbartov so pobegnili ter prinesli žalostni glas o tej izgubi v Podbrežje. Turki pa so hiteli z glavo Herbartovo v šator Ferhatov, odkoder so jo kasneje poslali v Carigrad.

Še le pozno po tem dogodjaju je prišla krajiška vojska na bojišče, toda tudi ona se je pokončala. Dve sto ljudij je padlo, a 2000 jih je bilo ujetih. Oni, ki so se rešili, pokopali so trupla ubitih, ko se je oddaljil Turek, truplo Herbartovo pa so prinesli v Podbrežje. Glavo njegovo je dal

paša v platno zaviti ter nositi pred seboj na vseh potih. Kmalu za tem pa se je obrnil Ivan Turjaški, ki je prevzel poveljništvo na meji po smrti Herbartovi, v imenu vdove na pašo, da mu izroči glavo. Zato je poslal k njemu dva hrvatska plemiča, ki sta ga imela spomniti na nestalnost sreče ter ga prositi, da z ujetim Vukom Engelbertom tako lepo ravna, kakor se je godilo pred nekimi leti Usraim begu v Ljubljani. Tudi sta ga imela nagovoriti, da povrne glavo, ki bi jo radi pokopali s truplom. Paša je obljubil obema poslancema, kar sta ga prosila, ali le za veliko odkupnino, ki se je kasneje plačala. Da pa vendar za veliko zmago, zaradi ktere se je nadejal pri sultanu velikega plačila, ostane nekaj potomcem njegovim za večni spomin, zahteval je, da sme glavo odreti ter jo, napolnjeno s slamo, poslati v Carigrad, da bi tako tem laže zadobil milost sultanovo. Odrto glavo pa prodá poslancema ter pohvali mrtvega junaka. Tudi sin Herbartov, Vuk Engelbert, bil je kasneje odkupljen za veliko svoto denarjev, vendar pa ni dolgo živel. Umril je že leta 1590. na jetiki vsled strupa, ki ga je dobil v turški ječi. Z veliko odkupnino, katero je dobil Ferhart paša za krščanske ujetnike, sezidal je v Banjaluki krasno džamijo (turško cerkev), ki je še dandanes najlepša v vsej Bosni.

Žalosten je bil prizor za cesarskega poslanca Ungnada v Carigradu, ko se je Ferhat paša dne 9. decembra tistega leta slovesno povrnil z bojišča bosenskega. V slovesnem izprevodu so jahali prvi Turki z meje v svojih rudečih kapah z dolgimi šopi. Potem sta nesla dva Turka dve osvojeni zastavi. Za njima sta prišla zopet dva Turka, ki sta nosila vsak na svojem drogu človeško glavo. Jedna je bila Herbartova, druga pa Friderika Višnjanskega. Ravno ta dva, ki sta ji nosila, bila sta ji tudi odsekala. Za njima so se nesle zopet štiri zastave, in za njimi je korakal stotnik Lovrenc Petričević, oskrbnik Jošta Jožefa Turna v Žumberku. Potem je šlo 20 mladih ujetnikov z verigami okoli vratú. In zadnji med njimi je korakal mladi Purgstaller. Vse te ujetnike so vodili po carigrajskih ulicah z godbo in vpitjem, da je Turkom kar od veselja srce trepetalo, dokler jih končno ne pripeljejo k sultanu, ki je sprejel obe glavi, ujetnike pa zapovedal zapreti v temnice. Cesarski poslanec Ungnad se je precej nato potrudil, da dobi napolnjeni glavi obeh junakov v svoje roke. Veliki vezir mu je obljubil, da mu ji hoče izročiti. Rabelj pa je zahteval s početka preveč za nji, končno mu ji je vendar prepustil za 100 cekinov. Precej

po izročitvi sta se poslali rodovinom njihovim, in še dandanes se čuvata v orožnici dednega grada Turjaških ter se tujcem pokazujeta. Počivata pa v omarici iz deščic od cipresnega lesa. Na Herbartovi glavi je videti brada, in lasje so se popolnoma ohranili.

Mrtvo truplo Herbartovo se je najpoprej preneslo v Podbrežje, potem pa v Ljubljano, kjer so ga pokopali v sedanji protestantski cerkvi (poprejšnji cerkvi sv. Elizabete). Le-tá pogreb je bila žalostna svečanost ne samo za mesto Ljubljano, ampak za vso deželo. Plemenitaši in vsi drugi so se udeležili pogreba v žalni obleki. Dne 25. septembra ob 8. uri zjutraj je čakala velika množica ljudij, stanovi domači in tuji pri Karlovških vratih na mrtvo truplo, katero je nosilo deset izvoljenih plemenitih mladeničev v omenjeno cerkev, kjer je bilo tako dolgo izpostavljeno, dokler ni prispela iz Bosne tudi odsekana glava. Še le potem so ga pokopali. V pogrebem govoru, ki je bil l. 1575. tiskan v Ljubljani in razširjen po vsem Kranjskem, proslavljal je govornik velikega junaka ter ga primerjal z junaškimi Makabejci, omenjajoč vse njegove čednosti kot kristjana in junaka.

Nad grobom Herbartovim so kasneje postavili lep mramornat spomenik s podobo njegovo. Valvazor ga je še videl; dandanes pa ga ni več, a napis se je ohranil le v popisu starih napisov. Na ohranjeni podobi nam kaže lice junakovo resnoba in močatost; veliko, odprto oko je lastnost vse rodovine ter kaže prijaznost in velikodušje; sicer pa se vidi na licu prestano burno vojaško življenje. Brada in lasje so sivkasti. Oklop je temnosiv in črn, z zlatimi gumbi okovan in ovit z verižico.

Narodne šege.

(Popisal Josip Karba.)

Kjer mladine krasno cvetje
 Žalša grla milo petje,
 Kjer nedolžnost je domá,
 Spake sveta ne pozna —
 Rad bi tamkaj bil!
 Valentin Orožen.

Prjazni mi Ljutomer, zeleno Mursko polje, ki obsegaš mnogo lepih občin in vesnic s snažnimi poslopji! Zraven pa tudi ob jugu in zapadu prekrasne „Slovenske gorice“,

kjer nam dozoreva sladka vinska kapljica! Tukaj, v tej okrajini prebiva obilno ljudij, ki se marljivo pečajo s poljedelstvom, z vino-, sadje- in živinorejo. Večinoma živijo drug od drugega, viničarji in obrtniki od posestnikov, a toti od onih, ker jedna roka mora umivati drugo.

Kar se tiče trgovine, kupuje in prevažata se semkaj prtenina za pripravljanje oblačila, železnina, sol in potrebno dišeče (špecerijsko) blago; prodaje se pa od tod vino, žito, živina in nekoliko sadja.

Gledé na zunanjo odejo opaziš pri moških klobuke srednje velikosti, precej dolge suknje in (ob zimski dobi) dolge črne kožuhe, ozke hlače „za sare“, črevlje „na biks“ z visokimi do kolena segajočimi sarami; mlajši svet je začel na noge natezati nabrane, naguzane ali takozvane madjarske čizme (posebno ob svetkih). O poletju ob vročih dnevih imajo pri opravi na polju obleko od domačega platna lahko in zelo prostrano sešito. — Ženske nosijo robce razne barve in vrednosti, za prsno obleko jope ali madžure, janke ne predolge in ne prekratke, malo kračji predpasnik; za obutel so jim „šolnji“ (in „štunfi“ ali nogavice), po zimi nekatere obuvajo čizme, t. j. lahke „črevlje“ ali škornje. — Pri moškem in ženskem spolu sploh je skoro popolnoma preobladala noša mestnega prebivalstva; v prvotno narodno oblačilo se ovijajo le pri vsakdanjem delu, izjemoma tudi pri redkih, posebno imenitnih in slovesnih priložnostih. Za gizdost malo skrbijo, pač pa veliko držijo do snažne obleke, krščanske ljubezni in medsebojne jedinosti. Zatorej

„Prepevaj le duša in prosi Boga,
Da b' zmirom prijatla si dobra bitá;
Naj zemlja razpade, naj svet se zdrobí,
Resnična ljubezen na večno živí!“

Med ljudstvom se je začelo jako daniti tudi v duševnem oziru; rado prebira razne knjige, ki jih med svet pošilja „Družba sv. Mohorja“ ali „Matica slovenska“; um si bistri tudi s pomočjo veliko drugih spisov in časnikov. Majhno število je onih ljudij, ki bi bili trgali sad na „drevesu spoznanja“; cerkev ima zveste sinove, a cesar vrle državljane. — Izmed jezikov se na prvem mestu odlikuje materinščina; na to smo ponosni ter jo radi in lepo govorimo.

Mati Slava pa si med svojimi otroki tukaj ogleduje tudi vsakojake šege in navade, ki jih drugje iščeš brez uspeha. Že na pr. naši bratje po Ogerskem in po Medjimurju veliko tega ne poznajo in nimajo, akoravno smo v najbližjem so-

sedstvu; le reka Mura, dolina Preseka in nekteri veliki kameni-mejniki nas ločijo. To je povod sledečim vrsticam. Morda bi marsikoga zanimalo, seznaniti se z našimi navadami in razvadami; sklenil sem jih zbrati in priobčiti zato, da se ohranijo vsaj v zgodovini izobraževanja, ako bi med narodom izmrle. Opisal bom po svoji moči tu le tiste šege, ki se redno ponavljajo v moji rojstni občini, v Babincih pri Ljutomeru.

odšod!

* * *

pošolica Ljutomer

Novo leto. — Ta dan si prizadeva vsakdo, da bi od božje službe prvi prišel domú. Komur se to posreči, pravi, da bode najhitrejši pri vsakem opravilu.

Trije kralji. — Zvečer pred praznikom se napravijo po dverih znamenja v spomin oznanjevanja rojstva Gospodovega. Nekdo vzame posodo z blagoslovljeno vodo, v kateri se moči rožmarin ali kakšna druga vejica; po tem škropi po hramu, a po vratih zapisuje letnico, začetne črke imen vzhodnih modrijanov in križe vmes, na pr. 18 C † M † B † 91, ali pa † † †, če dotičnik pisanju ni vešč.

Pavlovo. — Dne 25. prosinca zgodaj kadijo po hramih z borovico (brinjem). Mali otroci gredó iz hiše na dvorišče, kjer veselo huškajo in glasno prepevajo: „Beži, beži, Pavel, da te megla ne dojde!“

Svečnica. — Stariši kupijo dorastlim otrokom in poslom sveče, da jih nesejo v cerkev v blagoslovljenje. Sveče so razne barve, dela in cene; one se shranjujejo, da jih ob priliki bližajoče se smrti dajejo umirajočim v roke.

Blaževo. — Navada je, da se na svečnico blagoslovljene sveče pravovernikom devajo pod vrat med molitvijo: „Po priprošnji sv. Blaža, škofa in mučenca, obvaruj te Bog pred boleznijo na vratu in v grlu, kakor sploh vsakega drugega zla.“ Čita se namreč v življenju tega svetnika, da je med ostalimi bolniki, ki so pri njem iskali pomoči, bil tudi jedinec sin neke vdove. Istemu se je bila poprečila v grlu ribja kost tako, da mu je vrat silno otekel, a bila je že blizu nevarnost, da se zaduši. Vsa človeška pomoč je bila brez uspeha. Naposled prinesejo mladeniča k sv. Blažu. Ta povzdigne svoje oči proti nebu, pomoli ter po vratu napravi znamenje sv. križa, in glej — moč molitve iz pobožnega srca! V trenutku deček izvrže kost ter kmalu ozdravi popolnoma.

Pust. — Sredi ravne in prijazne babinske vasi se vzdiguje proti nebu mogočna lipa, ki že na stotine let

spominja mimogredoče, da je tukaj že od nekdanj bilo slovensko srce, da so prebivali tu slovanski sinovi, kjer še danes stoluje verni in iskreni Slovenec. Pod to lipo so ob pustnih torkih napravljali mize, nameščali stole in klopi; pripeljali so po polovnjak „dobrega“, ženice so pa spekle kruha, pogač in krapov. Tukaj se je zbirala maškarada. Na lipi je vihrala narodna zastava ter klicala sosedom dobrodošlico. Ljudje — ker so pred kakimi štiridesetimi leti bili še redki, ki so znali pisati — ljudje, pravim, imeli so po cele gosje peroti v rokah, pak „mačke“ mazali po papirju, kedar so s svojimi grbi prišli ali prijezdili prijatelji od blizu in daleč, da z maškari pozdravijo slavnoznano „ruso“ ter se zabavljajo pri jedi in pijači. Tako pripovedujejo stari ljudje. Sedaj se to popolnoma opušča vsled splošnih nadlog in posebno vsled pomanjkanja za to potrebnega cvenka.

Vendar pa dandanašnji pustni torek ne mine brez zabave, če le vreme ne prečrta računa. „Korajžni“ ljudje namreč, bodisi mož ali fant, dogovorijo se o načrtu, kako bodo gonili ruso na izprehod. V ta namen naredijo od lesa glavo z vratom (ali pa je že k redu, ker tega imajo po občini več); to ovijejo z zajčjimi kožami, napravijo „ušesa“ in „oči“ — vse pač tako, da naredbe ne moreš razločiti od žive stvari. Na glavi ima uzdo, a okoli vrata ji obesijo prav glasne zvonce. Dalje priredijo kola (voz) s sedežem za dva moška; pred tem je prostor za ruso — neki moški, v gunjovino ali ruhovino ovit, drži z rokama napravljeno „glavo“ ter jo premika sem ter tja. Ako vidiš to napravo, a ne veš, kaj je, mislil boš, da se kaka žival valja na vozu. Na sedežih se bahato drži dvoje mož v šeme opravljenih; vsak ima puško kraj sebe in bridko sabljo, v roki pa so jima vajeti, da krotita nemirno ruso, ki je huda posebno takrat, kedar ima okoli sebe veliko radovednih gledalcev. Rusa ima pač to posebno lastnost, da se z glavo obrača vedno na ono stran, od ktere se ji kdo približuje, kakor da bi ji dišalo človeško meso; hlastno seže za človekom, ali da svojega namena ne doseže, za to skrbita „kočijaša“. — Rečeno „živinče“ se torej vozi. Pa še kako! K vozu vprežena sta dva konja, na enem sedi jahač, da brzda svoje „macke“; da je prilično oblečen, razume se samo ob sebi. Na vsaki strani opaziš jezdeca, tudi v šeme opravljenega; zarujavela puška črez rame in gola sablja v roki ti razodeva službo dotičnikov. Spređi in od zadi je še več „pustnih norcev“ na konjih. Da ne manjkajo narodne zastave, tega ni treba omenjati. Ruso z njenim

spremljivostjo ali prav za prav vozijo iz vasi v vas; skoro bi bil greh, ko bi je ne kazali v Ljutomeru. Povsod so sprejeti z največjim veseljem. Da radovedneži laže vidijo rusi, zato njene spremljevalce obdarujejo z jedjo in pijačo tako, da se zvečer prav židane volje vračajo domú. Kdor le more, hiti gledat te „zveri“; sramota za onega, ki je ni videl! Če je na ta dan svet tudi poln „pustnih norcev“, vendar je naša zabava čedna in poštena.

V posebni podobi se rusa prikazuje pri gostijah. Rusa je upodobljena v občinskem grbu.

Pepelnica. — Ker je puš vsako leto v torek, a pepelnica dan pozneje, t. j. v sredo, zato se imenuje pepelnična sreda. Ta dan po stari cerkveni šegi duhovniki pepelijo vernike, izgovarjaje pomenljive besede: „Spomni se, človek, da si prah in v prah se boš izpremenil!“

S pepelnično sredo se začenja čas žalosti. Spomin na razuzdani pust se mora zatreti. Ni se več zanašati na nobeno telesno veselico v vsem postnem času, zato se mora „fašenk“ popolnoma odpraviti in zakopati. To se pa opravlja sledečim načinom. Pusta naredijo od slame, ogrnejo ga v kakšno staro, razcapano, ničvredno sukunjo, na glavo mu denejo kako klobuku podobno cunjo ali pa potrtr pisker. Tako „obrihtanega“ deda položijo na nosila, potem ga vzdignejo in nesejo štirje fantje; jeden koraka naprej z motiko na rami, a zadi stopata dva z nabitima puškama, za temi pa še cepeta jeden „jokajoč“. Ko s slamnjakom prilomastijo na odprt prostor, kam na travnik ali pašnik, pripravijo mu ondi grob v pričo željnih gledalcev — otrok. Oblastnik motike izkoplje s svojim orodjem primerno jamo, kamor postavijo „fašenka“; strelca napneta svoje smrtonosnike ter s smodnikovo močjo slamnatemu možu puščata žile. Če se vsled strele ne vname „truplo“, zaščegečejo mu z žveplenkami, da se zažge in zgori. Pustivši pepel pustovega „telesa“ v jami, vrnejo se „pogrebci“ domú. S tem je konec pustnemu veselju na pragu žalobne dobe!

Sredpostna sreda. — Neki pratikar je ta dan enkrat v koledarju postavil — v nedeljo. Na to sredo pri nas „babo“ žagajo. To opravilo se godi navadno kje na mostu, vendar tako, da tisti, ki pride prezgodaj gledat, ne vidi nič; kdor pa malo pozneje prikobaca, že zamudi ter nič ne najde. Gospodinje so namreč s postnimi kuharijami že prišle na sredino. Zato se „babe“ žagajo, pa nikdo tega ne vidi.

Cvetnica. — Pred nedeljo, ko obhajamo spomin slovesnega vhoda Kristusovega v mesto Jeruzalem, nareže mladi

svet veje za „presmece“ (les, puške). Navadno jemljejo za ta namen šibe od čremse, dreva in ibe; povežejo jih pa s škrobotinjem. Na koncu za vršiček natikajo „fišpanj“ in „žegipanj“; oni pa, ki so bolj po goricah, kjer borovica raste, borovico (brinje). Napravi si jih vsak, kakor najlepše more, debele ali dolge, drobne in kratke, kakor mu se pač zljubi. Da presmeci do sledečega dne ostanejo sveži, zato skrbijo s hladnim krajem. V nedeljo jih vzamejo s seboj k sv. maši. Črez te moli duhovnik ter v imenu cerkve prosi, da Bog blagoslovi one hiše, v katerih se bodo te svržice čuvala, da si mi vedno prizadevamo popolni postajati z dobrimi deli, in da tako zaslužimo, enkrat z Jezusom slavno dospeti v nebeški Jeruzalem. Domú prišedši, pomečejo presmece po strehah; nekteri imajo babjeverno navado, da s tem lesom kurijo, kedar se bliža burja!

Vuzem. — Na veliko soboto se mašniki vozijo k občinskim kapelam po fari, da blagoslovijo velikonočna jedila. Tudi ta dar božji krstimo z imenom „presmec“; to ime ima še posebič beli kruh ali „bider“, ki ga gospodinje spečejo za vsako posamezno osebo. Presmec nas spominja, kakor znano, na presne ali nekvašene kruhe, ki so jih morali Izraelci uživati o „veliki noči“.

Pri nas ni navade, da bi ob nedeljah in praznikih skupno zajutrkovali ali sploh za zajutrak kaj kuhanega uživali; košček kruha ali pa celó nič — to je vse. Jedino na vuzem ali velikonočno nedeljo je izjema. Stariši hodijo navadno k rani službi božji; ko se ti vrnejo, zberejo se vsi domačini okoli mize, da uživajo jedila, prejšnji dan blagoslovljena. Po tem se ostali napatijo k poznemu opraviču ali k „veliki maši“. — Omenim še lahko, da te dni streljanju ni konca ne kraja. *Velikonočni kres!*

Kresi. — Vsakoletne pomladi, kedar se travniki, vrta in dvori snažijo od malovrednega smodja, nosijo ljudje to vkup in pripravljajo za kresno kurjavo. Nekteri bolj skrbni gospodarji pa obračajo to reč v gospodarsko korist; zmešajo namreč vse med zemljo ali med gnoj; delajo torej gnoj mešanec (kompost), a pozneje, ko strohni, porabijo ga za vrte, travnike, vinograde in njive, kar ni brez koristi.

Z nabranim in nakopičenim smodjem žgejo krese. Zavaljo pomanjkanja lesa, ki ga moramo kupovati še za domačo kurjavo, z drugimi drvi to pri nas ni mogoče.

Kresi razsvetlujejo naše polje in hribe prvič proti jutru velikonočne nedelje. Pri dotičnih kupih se zbirajo fantje,

Binkoštni kres!

dekleta in odrastli ljudje; ti fantje prihajajo iz jedne vasi v sosedno. Petje in streljanje se čuje od vseh strani. — Drugi kres je pred praznikom sv. Florijana, kakor bomo to razložili malo niže. — Tretjič se to godi v noči pred duhovim ali binkoštni. Sedaj se zbirajo le fantje, da napravijo ogenj ter kurijo do polnoči. Po tem se odpravijo v vas, kjer s svojim prepevanjem in igranjem vzbudijo pastirje, da ženejo na pašo; drugo polovico noči porabijo fantje za spanje. — Pred ivanjim zvečer, t. j. 23. junija se žge kres četrteč. Razun tega še večkrat pri kakšnih izrednih, posebno imenitnih priložnostih. (Kakor nas uči zgodovina, bil je Kres (Kresnik, Krs, Krsnik) solnčni bog; odtod ime ognju, ki so ga stari Slovani žgali na čast svojemu božanstvu.)

Jurijevo. — Na večer pred jurijevim, t. j. pri nas 22. aprila „odganjajo coprnice“. To se vrši takó-le: Najprej se ščipkove veje nadevajo po lesah (to so vrata, s kterimi se zapira vozna pot), po dvericah (to so vrata pri lesi, z njimi se zapira hodna pot) in pa na dveri pri blevih. Drugo opravilo je pokanje malih fantov ali pastirjev (to so navadno šolarji). Zberejo se namreč po vasi, na cestah pred hišami, pak „frackajo“ in pokajo z biči jeden bolje od drugega. Tudi občinski pastir ali „hertar“, ki že pred jurijevim na pašnik goni živino, sme še le ta večer zatrobiti prvokrat v svoj rog; pred tem večerom mu žene ne dovolijo. Doslej je le z bičem naznanjal, ko je zbiral živino. Sledeče jutro, ko pastirji krave dojnice pasejo po navadi med njivami, po mejah, vratéh in ulicah (t. j. ob cestah med poljem), opletejo svojo čredo posebno s čremševimi vejami, ki so ob tem času že razcvetle. Tako ovenčane spustijo na občinski pašnik; ko jih za poldne „hertar“ spusti domú, snamejo se jim venci izmed rogov ter se pomečejo po strehi. (Ko sem se neki predjurijev večer mudil blizu ogersko-štajerske meje, slišal sem, da so na Ogorskem trobili v rogove. Kaj je to pomenilo, ne vem; bržčas ravno to, kar pri nas.) — Tretje opravilo pa je najbolj v korist lončarjem. Nekatere gospodinje hitijo že včas po polnoči k piskrarjem, da si nakupijo „duklje“. Pravijo, da se v takih loncih mnogo vrhnja (smetane) naredi, in da je sir gostejši kakor v onih, ki so kupljeni prej ali pozneje. Po dnevu boš že težko dobil kakšen dukelj, t. j. dolg lonec za mleko. Domú pa ga nese v tisti rjuhi, v kateri nosi o poletju travo ali dračje za živino, t. j. v „travnjači“.

Florijanovo. — Ta svetek je za naše mladenice posebno prazničen. Na predvečer tega dneva se zberejo vsi

Vna veliki fotograf!

večji fantje in gredó na odločeni kraj, kjer se navadno shajajo, najrajši pod veličastno košato starodavno lipo; tam zapojejo slovenske pesni ter se pogovarjajo o raznih rečeh. Med pomenkovanjem se odpravijo vsi skupaj kres žgat. V ta namen so si že dalje časa privražali in znašali primernega smodja. Kup za to kurjavo napravijo navadno na takem kraju, kjer ni drevja blizu, to pa na vzvišenem prostoru, da se more šviganje plamena od daleč videti in opazovati. Da se veselo petje razlega na vse vetre, to je znano.

Tako traje do polnoči. Ko ura odbije dvanajst, vrnejo se v vas. Tukaj se razdelé na dvoje. Jedni odidejo spat, štirje pa hodijo kuriti od hiše do hiše, da se izpolni stara govornica, ki pravi, da mora na florijanovo pri vsakem hramu najprej moški zakuriti, češ, da bo nas sv. Florijan bolje varoval ognja! Kurilci dobijo za svoj trud jajec in zabeli; s seboj vzamejo le toliko, kolikor potrebujejo za sebe, da si pri poslednjem hramu sprazžijo cvrtje. S tem je služba za ta dan končana v slučaju, ako je dan delavnik.

Pravo svetkovanje varuha zoper dušni in telesni ogenj se vrši še le sledečo nedeljo. V soboto zvečer se fantje zopet snidejo na določenem kraju; tam se posvetujejo o delovanju zjutraj dne. Tu sklepajo, kje bodo dobili kola, kdo bo jim posodil konja, kateri se bodo peljali po vino, kje in kako bi ga kupili, kdo bode skrbel za igrača (godca) itd. V zadregi niso gledé ničesar; vse dobijo lahko in hitro od dobrotljivih starišev. Jeden se oglasi: „Naša kobilica je jalovica, pa še k temu počinjena“; drugi že ponuja voz. Na račun dobrote roditeljske ravnajo, kakor da bi vse bilo njihovo. Ravnatelj vsemu je navadno najstarejši samičnjak; tudi je ob jednem blagajnik. Končno še izbere ta četvero fantov in jim veli blizu takó-le: „Vi štirje pojdete zjutraj zgodaj k službi božji; ko pridete domú, vzemita si vidva košarice, pak hodita po prošnji, a jaz bom še pobral peneze pri onih, ki še niso dali svojega deleža. Vidva pa hitro po obedu priredita konja in voz, vse kakor najhitreje. Jaz pridem tja, da se odpe-ljemo po vino.“ Nato se razidejo.

V nedeljo gre ona četvorica, ki je odbrana za prošnjo, k rani maši; prišedši domú, previdijo se s potrebnimi posodami ter gredó od hiše do hiše; prosijo sira, vrhnja, jajec, moke, zabeli, mesa, klobas, sploh vsega, kar potrebuje kuharica. Saj jim je gospodinja obetala teh rečij takrat, ko so zakurili namesto nje. Če tudi so že kaj dobili, pa misleč, da je za to hišo premajhno plačilo, nagovarjajo nezadovoljneži

gospodinjo, da bi še enkrat posegla v tunjko in izvlekla tisto dolgo klobaso, ki se zvija do dna. Radodarna gospodinja jim ne zavrže prošnje. Zahvalivši se ji, poslovijo se in odidejo. Pri sosedni hiši zopet ravno tako storijo, in to gre do zadnjega hrama. Nabrane stvari spravljajo v hiši, kjer so druge roke že pripravile prostor za večerno veselico.

Ko je beračenja konec, gredó še prosit deklet, ktere so v kuhinjstvu bolje izurjene, da bi prišle pripravljat za večerjo — delat pogač, bidrov in ostalih jedil.

Vse to opravijo pred poldnevom. Od onih štirih gre vsak domu k obedu. Hitro po kosilu se določeni trije odpravijo po vino; navadno kupijo ogersko vino, ker je domače predrago, a fantje med seboj tudi nekoliko pazijo na mošnjo.

Ko so se dotičniki odpeljali po vino, tedaj je na mestu veselice vse živo. Kuharice se obračajo po kuhinjah in izbah, mlajši fantje pa pripravljajo mize in klopi. Godec je že tukaj. Deklice kinčajo sobo; priskrbijo nekoliko ščipka, da spletejo vencev za novince, t. j. za one mladeniče, ki so dovršili šestnajsto leto, pa jih zdaj odrastli fantje želijo vzeti v svoje kolo.

Ko se pripelja vino, skotajo ga fantje hitro z voza, postavijo kam v „priklet“ ali na drug primeren kraj, denejo ga na pipo, natočijo steklenko in čaše, pak zakrožijo: „Preljubo vinsko kapljico“ itd.

Že se je stisnil mrak. V kuhinji je že prirejeno za večerjo. Fantje in dekleta se zberejo. V sobi gori luč nad mizami, obloženimi z jedjo in pijačo. Sedaj navadno zapojejo zopet kako pesmico, in sicer najrajši: „Stoji, stoji tam lipica“ itd. Po tem se namestijo mladeniči pri jedni mizi skupaj, a pri drugi posedejo deklice. Sevéda brez molitve ne začnejo večerjati. Med seboj si želijo dober tek. Le dve kuharici še imata dovolj posla svojega; a natakarja si prizadevata, da nikomur ne zmanjka pijače.

Ko so se naužili raznih jedij in pijače, zahvalijo se zopet z molitvijo darovalcu vsega dobrega. Nato začnejo venčati novince. Imenitni posel opravlja jeden vpricho vseh. Dene namreč od ščipka spleteno krono na glavo „kandidatovo“ in precej močno pritisne; drugi napolni kupico z vinom. Kronanec vstane ter pije na zdravje vsem zbranim fantom in deklicam. Tu pa pojejo: „Prelepo ime (France), Bog te naj živi“ itd. To se zgodi zaporedoma pri vsakem novaku.

Vsi novinci si še pred venčanjem izvolijo kuma. Ta jih po končanem kronanju opominja, da morajo vsi biti pridni, zvesti tovariši in skrbni vaški branitelji. Kronanci obljubijo, da bodo in hočejo biti. K temu še enkrat pijejo vsi na dobro zdravje; godec zaigra in — brhke noge se vrtijo po plesišču! Deklice odidejo kmalu domú; fantje še ostanejo in se zabavljajo, dokler se ne naveličajo ter po malem vsi ne razidejo.

Sledeče jutro okoli devete ure prihajajo gledat in pokušat, ali še bi nemara pipa kaj „škrtala“; pri tem použijejo tudi snočkanje ostanke. Mlajši fantje raznosijo vsako reč na svoj kraj, in vsega veselja je — konec.

Majnik. — Kakor imajo fantje na florijanovo ali bolje rekoč ono nedeljo po tem prazniku „svoj dan“, tako si tudi deklice enkrat v letu priredijo veselico. Dekleta namreč hodijo ves mesec majnik opravljat pobožnosti v čast božji devici Mariji. Po končanem dnevnem delu se zberejo v vaški kapelici ali pa v kaki zasebni hiši. Ko so si tako nabirale dušne hrane tečajem vsega meseca, privoščijo si k sklepu še nekoliko telesnega živeža. To se godi obično prvo ali drugo nedeljo meseca junija. Za ta dan si vsaka deklica pri svoji materi izprosi rečij, s katerimi bi mogla veseliti kaj pripomoči, kakor sira, vrhnja, mesa itd. To si nanosijo k hramu, kjer so dobile kuhinjo in izbo. Naberejo med seboj tudi nekoliko denarja, da morejo kupiti vina. Skupljene peneze izročijo dvema mladeničema, ki prevzameta s tem skrb za pijačo. Da fante odškodujejo za „frjanovo“, ima svoboden pristop vsak mladenič iz domače vasi.

Popoldne se dotična pooblaščenca odpeljeta po vino. Deklicam so med tem roke polne opravila v kuhinji, druge lišpajo izbine prostore. Mladeniči jim pomagajo; tudi igrca jim ti oskrbijo.

Ko je že vse v redu — vino pripeljana, večerja pripravljena, soba razsvetljena, igrec v mladeniški sredini — zapojejo po kakšno pesmico, na pr.: „Vesela je hiš'ca na deželi“, itd. Po končanem petju se spravijo za mize, fantje skupaj, deklice za sebe, odmolijo ter začnejo uživati božje darove. Vmes prepevajo ter se pošteno zabavljajo. Večer konča s plesom, kakor na florijanovo. (Kar se tiče „frjanovega“, obslužava se vsako leto, deklice pa opustijo včasih svojo veselico.)

Duhovo. — Šega je, da na „finkišta“ ali na binkoštno nedeljo vsak pastir napase živino že pred solničnim vzhodom.

Tudi občinski pastir ali „hertar“ spravi jalovino nenavadno zarana na pašo. Domači pastirji so namreč le za krave dojnice; ko oni napasejo, potem izročijo svojo čredo „hertarju“ na občinskem pašniku ali „na tratah“. Kdor rečenega dne krave, ki jih je bil že napasel kje med njivami, na „trate“ (kjer se izprehajajo dopoldne) prižene še le za „hertarjem“, tistemu se posmehuje ta in drugi. Če je „hertar“ prav „sagúren“, tedaj takim počasnim ali poznim pastirjem napravi deda, ktereга prinese krava opoldne domú.

Ivanje. — Dan pred praznikom sv. Janeza Krstnika dekleta natrgajo „volčja jabelka“ in „dremoto“, potem zakurijo one same ali pa fantje; dremoto smodijo na ognju, a volčja jabelka posušijo ter jih rabijo za zdravilo, kedar kravo „volčec“ napne. Naberejo tudi rože „ivanjčice“ ter jih po oknih nadevajo v križ, kjer ostanejo, dokler se ne posušijo ter zavržejo.

Dušno. — Na vse svetce proti večeru gre procesija na grobišče, kjer obiščemo domovino telesnih ostankov svojih pokojnikov; zvečer se pa sliši mili glas donečih zvonov od bližnjih in daljnih cerkvá, iz zvonikov podružnic in vaških kapelic.

Na dušni dan v jutro gospodinje spečejo „krapce“, t. j. jednogibne tanke pogače, pomazane s sirom. Ko se jame daniti, nesejo k farni cerkvi nekoliko peciva in mošta; to porazdelijo ubogim revežem in beračem, ki teh darov že tam pričakujejo. — Na ta dan tudi „hertar“ opusti pašo in hodi s košarico, proseč pogače, zabeli, jajec, sira, a vzame pa sploh vse, kar mu kdo dá. Isto stori tudi zvonar ali mežnar pri občinski kapeli.

Barbara. — V jutro na dan tega svetka gresta po vasi od hiše do hiše po dva otroka ter ljudem sreče prosita. Zbere se jih tudi po več; nekteri gredó samo k sosedom, drugi k večjim hišam, kakor se komu spoljubi. „Polaziči“ — tako jim je ime — stopijo v sobo, poiščejo si hitro primerneга prostora pod klopjo ali pod mizo; tukaj sedé ali klecé glasno govorijo z otroškimi besedami: „Bog vam daj dosti cízik (konj), — Bog vam daj dosti ícik (krav), — Bog vam daj dosti gudik (svinj), — Bog vam daj dosti pícik (kokošij), — Bog vam daj dosti žita, pšenice, sadja itd. Vse želje navadno sklenejo s prošnjo prejšnjim nasprotno: „Bog vam daj plantavo kobilo, pa daleč k mlinu!“ Za tem vstanejo in sprejmejo v dar peneze, jabelka, orehe ali kaj drugega. S tem odmahajo dalje ali domú.

Nekteri gospodarji in gospodinje veliko držijo do tega, da moška oseba prva pride k hramu; posebno so radi, ako krepek in vesel mladenič ta dan prvi stopi v hišo. Če ženska pride prva, pravijo, da je prišla jemati sreče; na več krajih se je pripetilo, da so katero izpodili!

Miklavževo. — Zvečer pred praznikom sv. Miklavža se zbere nekoliko fantov v kaki hiši, kjer imajo že pripravljeno raznovrstno obleko, nalašč za ta dan. Jeden se obleče v škofa, drugi je župnik, tretji kaplan, četrti školnik, peti nosi koš na hrbtu, šesti je „hudič“, sedmi njegov gonjač. Vsak ima na obrazu šemo ali larvo, da jih otroci, za ktere so v službi, ne spoznajo. K temu nagovorijo fante včasih po največ očetje in matere, da ti „parkeljni“ otroke bolj k molitvi in ubogljivosti pripravijo, pak da bodo imeli koga „znanega“ poklicati, če so otroci nemarni.

Ko se je stisnila noč, odpravijo se „parkeljni“ ter hodijo od hiše do hiše. „Škof“ nosi veliko knjigo, ono o vseh svetnikih ali katero drugo, samo da je velika, „župnik“ ima evangelije, „kaplan“ pa škofovo palico; tudi „školnik“ ima svojo batico, papir in potrebne reči za pisanje, da si more zabeležiti one nemarneže, ki nočejo ali še ne znajo moliti, in ki ne ubogajo svojih skrbnih starišev. Kedar pridejo k hiši, gre „školnik“ naprej v sobo, pripravi tri stole za tiste, ki imajo priti za njim. Ko ti prikobacajo in se vsak posadi na svoj prostor, pokliče „škof“ k sebi po imenu otroke, ki se že veselijo (ali pa tudi bojijo), videti kaj takega. „Škof“ jim veli moliti. Po opravljeni molitvi „župnik“ prečita evangelije, in če roditelji prosijo, da še razloži kaj iz življenja svetega Nikolaja, pové jim to ali pa prečita. Potem razdeli „škof“ darove otrokom, na pr. krajcarje, podobice, jabelka, „lecet“ ali kaj drugega. Nato pa izpregovori: „Parkelj — noter!“ in na enkrat je tu s košem; ob enem vstopi še za njim „hudič“, ki se dere prav neznanski, a ker je nevarno opravljen, bojijo se ga otroci. „Škof“ zapové „parkeljnu“ oditi, a tisti, ki ga goni, zapre dveri za njim. Nato „škof“ ali „župnik“ ogovori otroke: „Vidite, deca, ko ne bi bili pridni, in ko ne bi znali tako lepo moliti, kakor ste to pokazali, vas bi vse „toti“ odnesel v košu, ali pa bi vas požrl „oni gnus“. Le vrli bodite; če pa bodete nepokorni, pa kar, vi oče ali mati, pošljite po nas v belo Ljubljano.“ Zatem še „hudič“ enkrat skoči v hišo in zarenči; nato se poslovijo in gredo dalje. Ako otroci niso dobili darov sedaj, pa jih gotovo sledeče jutro najdejo kje v črevljih po oknih.

Sveti post. — Za božič si vsaka družina pripravi za jed in pijačo, kakor najbolje more, kaj dobrega. Na božično biljo je veselo vse, akoravno je skoro vsako leto o tem času največja zima. Opravijo se ta dan vsa dela, da na božič ni drugega opravka, kakor da se poklada živini. O mraku, ko prižgejo luč, večerjajo, potem pa začnejo delati jaslice, kinčati in zeleniti izbin kot pri mizi, kakor to pravi božična pesen: „Po bršljan, fantje, pojdite, — Grozdiče mu podelite, — V zelenju mora kotič biti, — Vsa se hiša veseliti.“

Ko so „jaslice“ — mi pravimo „betlehem“ — prirejene, opravi se vsa družina ter se o določenem času odpoti proti cerkvi; le starejši ljudje ostanejo domá za varuhe. Pri polnočki se v Ljutomeru napravi poseben spomin za babinske mladeniče; to biva zaporedoma gotovo že kakih 60 let, če ne več.

Štefanje. — Redno veselico si tudi zakonci priredijo vsako leto, in sicer o božičnih praznikih. Kakor je dolžnost vsakemu človeku, da ob sklepu solnčnega leta napravi račun o svojem življenju, da se popraša, za koliko je na boljšem ali na slabšem konju: to stori sevéda tudi občinski odbor. Pri srenjskem pregledovanju računov pa vselej „ostane“ nekaj cvenka za zlato kapljico. Zabavo napravijo možje za sebe in za svoje tovaršice sleherno leto na praznik sv. Štefana, to pa vselej na županovem domu. V ta namen kupijo vina navadno od kakega gospodarja iz domače občine. Pripeljano „kapljico“ spravijo kam v klet, do ktere v tem trenutku domačini izgubijo vsako pravico. Možje zapečatijo z vincem napolnjeni sod, zaklenejo klet, a ključ izročijo v shrambo poštenemu možaku. Na božič po rani službi božji se zbere nekoliko mož pri županu z namenom, da ogledajo sod, in da mu „na žili puščajo“. Da na „sveti dan“ nobena hiša ne bode brez krepčalnega soka, ima vsaka hiša pravico, poslati po nekoliko litrov vina. Na božič je krčma pri županu, kjer se zastonj „toči“ za obed. Na štefanje zvečer pa se v županovem hramu zbirajo možje in žene, da izpraznijo vinsko posodo; jedila prinesejo gospodinje s seboj. Če je med njimi kak nov gospodar, bodisi da se je letos oženil ali v vasi kupil posestvo, mora plačati takoimenovano „zvestno“; s tem dobi pravico, prihajati v društvo med možake.

Te dni volijo novega župana, ali pa še staremu izročijo dotično službo. Tukaj naj omenim, da pri nas „župan“ ni to, kar občinski predstojnik. Naš „župan“ ni v nikakoršni zvezi z višjimi oblastnjami; on je predstojniku neki pomočnik.

Župan mora skrbeti za obdelovanje občinskega polja, za pravljanje plotov, srenjskih studencev, . . . sploh kar se tiče občinsko-gospodarstvenih stvari. Zato je pri županu tudi občinska „kasa“ ali blagajnica; le njenega ključa nima v svoji roki. Župan je torej roka občanov, in kakor si ga ti sami izvolijo, tako ga lahko sami odstavijo. Občani se pa pri „izbiranju“ držijo reda. Čast županstva se seli po vrsti števil, t. j. od hiše do hiše; izvzeti so kočarji, kateri se pri nas „žalárji“ imenujejo. Župan more postati le „kmet“, a plačila za svojo službo ne dobiva.

Kedar „izvolijo“ novega župana, opletejo blagajnico ter jo med bobnanjem, trompetanjem in prepevanjem pod vodstvom občinske zastave prenesó na odmenjeni prostor pri sosedu. — Če ima občina na pr. štiri vesnice, tedaj je v vsaki vasi poseben župan.

Na štefanje popoldne jahajo ali jezdijo mladeniči po polju ter škropijo z blagoslovljeno vodo.

Šentjanževo. — Ta dan se pri poznem sv. opravilu blagoslovi vino v spomin: a) da bi ljubi Bog vse tiste, ki to posvečeno kapljico pijejo, obvaroval vsega hudega na duši in na telesu, kakor je rešil sv. Janeza, ki je njemu podeljeno ostrapljeno vino blagoslovil, da ga je mogel brez škode popiti in tako potrditi resnico krščanske vere; b) da bomo po priprošnji sv. Janeza potrjeni v veri, ter da bi se ljubezen do Boga in do bližnika užgala v naših srcih.

Pámetiva. — Na praznik nedolžnih otročičev ali „na herodeževo“ vstajajo deca prav zgodaj ter se odpravijo „po pametivi“ od hiše do hiše s šibo v roki, da napokajo vsakega, kdor se jim le prikaže pred oči. Otroci dobijo v dar kako jabelko ali drug sad, presen ali suh, denar, pogačice ali kaj mladeži primerne. Tudi starejši ljudje radi koga ostro naklepljejo. Med pretepanjem izgovarjajo besede: „frišek ksunt“, to pa pri vsakem udarcu.

Na pametivo uživajo možje odkupnino mladega gospodarja. V zalogo zvestobe mora dati po pet goldinarjev, da se kupi pijača, ali pa mora sam priskrbeti ali kupiti dotično mero „vinskega mezga“; saj—

To je veselje Štajerca,
 „Če Bog mu sladk'ga vinca dá;
 Juhé! juhé! zajucka rad,
 Se žalosti ni treba bat.“

*

*

*

Toliko za letos. Ker se dotični dnevi vračajo vsako leto, je naravna posledica, da se na to navezane šege redno ponavljajo. Marsikteri spomenik iz narodovega življenja se je že potopil v morje neznane večnosti. Ista usoda — kakor se kaže — gre naproti tudi opisanim šegam; naj torej to drobno zrnce ostane zanamcem vsaj — v zgodovinski shrambi.

Oreh.

Prizor iz življenja na kmetih.

(Spisal dr. Jož. Vošnjak.)

[Dogaja se v Dolenji vasi. Prizorišče kaže na levi in desni strani kmetško hišo z dvoriščem; po sredi prizorišča se vidi od spredi do zadi leseni plot, kateri loči dvorišči. Blizu plota na levi stoji visok ôreh.]

V igri nastopajo: *Janez Vrtáčnik*, posestnik kmetije na levi strani, — *Jaka Trmoglav*, posestnik kmetije na desni strani, — *Blaž*, Vrtačnikov sin, — *Reza*, hči Trmoglavova, — *Lesjak*, sodnijski sluga.

Prvi nastop.

Blaž (na levi strani plota kleplje koso), *Reza* (na desni strani pometa pred hišo).

Blaž (ko zagleda Rezo, vstane in stopi k plotu ter kliče na polglasno:) *Reza!* (Ko se le-tá ne ozrè, glasneje:) *Reza!* Ali ne slišiš?

Reza. Kaj?

Blaž. Semkaj stopi, da ti povem —

Reza. Ne utegnem!

Blaž. No, no; saj delo ni konj, da bi ušlo. Poslušaj!

Reza (bliža se počasi plotu). Kaj neki?

Blaž. Naš oče so strašno jezni na vašega očeta.

Reza. Naš oče pa na vašega!

Blaž. Oj, ta nesrečni prepir!

Reza. Kdo mu je kriv? Vaš oče!

Blaž. Ni res! Vaš oče so krivi! Kdo je prvi začel nagajati?

Reza. Sevéda, če vaši nalašč poderó plot, potem naj ga mi popravljamo!

Blaž. Nalašč? Ako se konji splašijo pred grabljami, ktere so vaši nalašč prislonili na plot. No, in nisem jaz ga popravil?

Reza. Ti! ti! Pa kako so te oče ošteli za to! In zdaj zopet ta ôreh!

Blaž. Morebiti je tudi tebi napoti?

Reza. Kaj meni! Saj veš, kako se očeta prepirata.

Blaž. Za orehovo senco, ha, ha!

Reza. Zakaj se smeješ? Ali ni res, da nam ôreh ves dan dela senco na vrt? Še rože ne morejo rasti.

Blaž. Ti pa si vendar vzrastla.

Reza. Beži no s svojimi šalami!

Blaž. Res, od same jeze bi počil človek! Kako mirno smo živeli! Že je bilo vse dogovorjeno; kaj ne, Reza?

Reza. Bilo, bilo!

Blaž. O pustu bi se vzela —.

Reza. Kar se vname ta nesrečna pravda. Zdaj ni mirú noč in dan. Kar zbežala bi.

Blaž. Kaj pa jaz? Odkar so oče obsojeni, ne vem, na kaj, ni jih drugo kakor sam srd. Zarotili so se, da pojdejo prav do cesarja, če drugod ne dobé pravice.

Reza. Do cesarja? Takisto pravijo tudi naš oče, ako obvelja razsodba.

Blaž. Torej so tudi obsojeni?

Reza. Menda že, ker neznansko preklinjajo vse škrijce.

Blaž. In vse to za orehovo senco! Veš kaj, Reza? Še nocoj, ko bode vse spalo, pojdem in olupim ôreh, da se posuši.

Reza. Tako? Da potem dolžé našega očeta, češ, on je to storil. In, ali se ti ne smili ôreh? Kolikokrat smo se otroci igrali pod njim!

Blaž. In ko je sad dozorel, splezal sem na drevo in ga tresel, da so se orehi vsipali kakor toča.

Reza. Jaz sem jih pa pridno pobirala. Ne, ne, Blaže, oreha ne podirati! Bil bi greh!

Blaž. Kaj pa naj počneva?

Reza. Čakajva, da se jeza ohladi!

Blaž. Čakati? Reza, Reza! Pa ne, da misliš na drugega! (Jezn.) Vrat mu zavijem —.

Reza. Komu? Ne bodi smešen!

Blaž. To ti povem, turška motika —.

Reza. Ne kriči tako! Če te slišijo oče! Premišljaj rajši, kako bi se zlepa poravnal nesrečni prepir!

Blaž. Kako? Kaj jaz vem!

Reza. Hočem pa jaz poskusiti.

Blaž. Ti, ti? Kako neki?

Reza. Vprašala bodem staro Uršo —.

Blaž. Tisto coprnico?

Reza. Ona vse vé. Pomagala bode.

Blaž. In ti veruješ v tako sleparstvo? Če nimaš boljšega pomagača, čakala bodeva do sv. Nikola.

Reza. Nevernež! Jaz pa bi ti lahko povedala —.

Trmoglav (v hiši, kliče). *Reza!*

Reza. Oče kličejo. Zdaj pa le pojdi, da te ne vidijo.

Blaž. Reza, še enkrat ti povem, ko bi ti drugega —!

Reza. Pojdi, pojdi!

Blaž (odhajajoč). Vrat mu zavijem, vrat! (Odide v hišo.)

Trmoglav (v hiši). *Reza!*

Reza. Precej. Pa Urša le vse vé in zna. (Odide v hišo.)

Drugi nastop.

Trmoglav. — *Reza.*

Trmoglav (na pragu drži konec lestve). Ti pa jo primi na drugem koncu. Tako! (Pride z lestvo, katero pomaga nositi Reza. V drugi roki drži žago.)

Reza. Kaj pa hočete z lestvo, oče?

Trmoglav (gre proti plotu, kjer stoji oreh na drugi strani). Stoj! Zdaj pa se upiraj z ного, da postavim lestvo.

Reza. Kam?

Trmoglav. Kam? Kam? Ali ne vidiš? K orehu. (Vzdigne lestvo in jo prisloni k orehu.)

Reza. Kaj počenjate?

Trmoglav. Tebi nič mari!

Reza. Vendar ne bodete odžagali oreha?

Trmoglav. V hišo! Aló! Pa mir besedij!

Reza. Oče, oče, nikar oreha —!

Trmoglav. Ali si še tukaj? Da bi te —!

Reza. Saj že grem. Moj Bog, če ga ugledajo sosedovi. — Da bi se le kaka nesreča ne pripetila. (Odide v hišo.)

Tretji nastop.

Trmoglav (sam).

Zdaj pa na delo. Kar molí vej črez plot, vse odžagam. To pravico imam, dejal je doktor, ko sem bil pri njem.

Prebrisan je moj doktor, prebrisan, kakor deset lisic. Vrag si vedi, da sem bil obsojen, in to za nekaj naglih besed. Ali ni res, da je sosed capin, ker mi nagaja prav kakor capin? Še enkrat mu to povem, in če me še enkrat obsodijo. No, v drugi „štanci“, rekel je doktor Zvijáč, dobiva jo gotovo, in Vrtáčnik bode plačal, da mu bodo rebra pokala. Zdaj pa na drevo, da ga oklestim. (Leze gor po lestvi.)

Četrty nastop.

Vrtáčnik (prihiti iz hiše), *Trmoglav* (na lestvi).

Vrtáčnik. Ho, ho! Kaj pa to? Kdo pleza po drevesu? Ti si, ti? Aj, ti vražji čuk, dol, dol! Če ne, sunem te s prekljo, da se prekopicneš vznak kakor prase! (Pograbi na tleh ležečo prekljo.)

Trmoglav. Le udari, le udari! Ti bodeva že pokazala, jaz in moj doktor, kje je pravica.

Vrtáčnik. Ti in tvoj doktor sta ôsla!

Trmoglav. Le počakaj! To mu povem. Z ôslom si ga obkladal! Prav, prav! Zdaj nama ne uideš.

Vrtáčnik. Bojim se tebe in tvojega doktorja, kakor jastreb vrabca. Dol z drevesa, pravim, dol!

Trmoglav. Veje so moje, in jaz jih odžagam.

Vrtáčnik. Veje so tvoje? O ti cigan ti! Čegar je drevo, njega so tudi veje. To si zapomnita, ti in tvoj doktor. Dol z drevesa, dol!

Trmoglav. Le deri se, le deri! Pokazal ti bodem, kdo ima prav, ti ali jaz. (Začne žagati.)

Vrtáčnik. Aj, ti pokveka, ti se drzneš? Ná! (Sune s prekljo proti lestvi, da se Trmoglav zvrne z lestve na tla.)

Trmoglav. Kaj? Ti me bodeš tepel? Ti? Čakaj, čakaj! (Pobere na tleh ležečo prekljo in jo vihti.) Jaz ti bom pokazal! (Zadi zleti kokoš z Vrtáčnikovega dvorišča na Trmoglavovo.)

Trmoglav (ko ugleda kokoš, steče za njo okoli hiše). Aj, ti vražja stvar! (Sliši se udrihanje. Trmoglav se zopet prikaže z mrtvo kokošjo v rokah.) Ná, tú-le imaš pečenko! (Vrže kokoš črez plot.)

Vrtáčnik. Grdoba grda! Šram te bodi, da ubijaš nedolžno žival. (Pobere kokoš in jo vrže nazaj Trmoglavu.) Požri jo, požeruh!

Trmoglav. (Zgrabi kokoš in jo vrže na Vrtáčnika.) Tvoja je, tvoja. Dobro ti tekni!

Vrtáčnik (stopi k plotu). Le sèm, le sèm, če te je kaj! (Vihti prekljo.)

Trmoglav (tudi vihti prekljo). Tebe, da bi se bal, žužnjálo!

Peti nastop.

Reza (priteče iz hiše: na drugi strani) *Blaž*.

Reza (potegne očeta nazaj). Oče, oče!

Trmoglav. Pusti me, pusti, da ga lopim po zijavih čeljustih!

Blaž. (Vrtáčniku.) Oče, bodite pametni!

Vrtáčnik. Kaj? Ti mi braniš? Črez plot skoči, pa ga naklesti po rebrih!

Trmoglav. Le skoči, le skoči! Ubijem te kakor steklega psa.

Reza. Oče, za božjo voljo vas prosim —.

Trmoglav. Ali mi ne daš mirú?

Blaž (k svojemu očetu). Kaj pa zopet imata?

Vrtáčnik. Kaj? Ali ne vidiš lestvo? Oklestiti hoče oreh.

Trmoglav. Pravico imam do vej, moje so!

Vrtáčnik. Ni res, moje so! (Oba si pretita s prekljama.)

Šesti nastop.

Lesjak. — *Prejšnji*.

Lesjak (nosi obešeno usnjato torbo, stopi s ceste na Trmoglavovo dvorišče). Hoj, hoj! Kaj pa se godi tukaj? Ravno prav, da pridem. V imenu postave, možje in žene, mir, pravim, mir! (Stopa oblastno naprej.) Ubijati se hočeta, ubijati? Preklje iz rok in mir!

Reza. Oče, glejte no, birič!

Lesjak. Kdo pravi birič? Jaz sem sodnijski sluga pri pecirksgerihtu, ali kakor zdaj pravijo naši učeni dohtarji, pri okrajnem sodišču. Ali me ne poznate?

Trmoglav. O, gospod Lesjak! Prav, da ste došli. Vi bode te razsodili —.

Lesjak. Kaj imata, kaj? Že zopet nova pravda? V desetih letih nisem bil tolikokrat v vasi, kakor to leto pri vaju. Meni je prav! Tu imam pismo za vas, Trmoglav, in tu za vas, Vrtáčnik (dá vsakemu pismo iz torbe), in tu mi podpišita, da sta dobila pismi. Potém pa plačata vsak 35 krajcarjev za pot.

Trmoglav. Aha, razsodba!

Lesjak. Dà, dà, urtel je, urtel.

Trmoglav. Gotovo sem jo dobil —.

Lesjak. Po plečih, ha, ha!

Trmoglav. Kaj pravite?

Vrtáčnik. Zmagal sem, kaj ne, gospod Lesjak, zmagal?

Lesjak. Kakor Benedek pri Kraljevem Gradcu.

Vrtáčnik. Kaj, kaj?

Lesjak. Le čitajta!

Trmoglav. Vi mi čitajte!

Lesjak. Zakaj ne? Toda moje grlo je suho kakor puščava. Nimate li kake kapljice —?

Trmoglav. Reza, hitro vrč vode!

Lesjak. Vode? Brrr! Voda še za v črevlje ni dobra. Očka, v omari gotovo stoji kaka boteljka slivovke ali brinjevca. Ne da bi mislili, da mi je za žganje. Pa tešč sem šel od doma, in požirek brinjevca me bode popravil.

Trmoglav. Reza, prinesi tisto steklenico —.

Lesjak. Dà, tisto steklenico, v kateri je okrepčalo za želodec.

Reza (odide v hišo).

Lesjak. Brhko deklè! Kdaj pa bode ženitovanje?

Trmoglav. Kje?

Lesjak. Pri vas. Mi vse vemo. Tam fant, tu dekle. Tako se bode najbolje poravnala pravda.

Trmoglav. Vraga, in ne ženitovanje!

Reza (pride s steklenico).

Lesjak. Zlata dušica, Bog ti plati! (Pije iz steklenice.)
To greje! Iz samih sliv?

Trmoglav. Menda pa —. No, zdaj mi čitajte!

Vrtáčnik. Čitajte, čitajte!

Lesjak. Prec, prec! Le pustite, da se malo oddahnem. Taka dolga pot —. (Zopet pije.) Slive in češplje, kaj ne, oče? To vam diši fineje kakor rožni cvet.

Trmoglav. Dà, dà, slive in češplje! Čitajte vendar že!

Lesjak. Prav rad! (Potegne naočnike iz žepa.) Vidite, tako je, kedar se človek postara. Odpovedó mu oči, odpovedó ušesa, roka se trese, ostane le slab želodec, kterega treba popravljati (zopet pije). Ko bi vam jaz hotel praviti, kaj sem vse učakal, lahko bi govoril do noči. Bil sem vojak; sedem let sem nosil puško na tej-le rami —.

Trmoglav. Drugikrat, gospod Lesjak, drugikrat; zdaj bi jaz rad pozvedel —.

Lesjak. Kaj v pismu stoji? Pa čitajmo! (Odpre pismo in čita mrmrajoče, potem glasno.) Aha! Potrjena je razsodba, da morate sedeti tri dni ali plačati petnajst goldinarjev, kar vam je ljubše.

Trmoglav. Jaz sedeti? Grom in strela, to ni res, to ne more biti, to je krivica, v nebo kričeča krivica!

Lesjak. Le ne razsajati, da vas kdo ne sliši, in da ne pridete iz luže v mlako!

Trmoglav. Krivica, sama krivica!

Vrtáčnik. Pravica, sama pravica! O moj doktor je vedel, da proderemo.

Trmoglav. Bes odnesi tebe in doktorja tvojega!

Vrtáčnik (*Lesjaku*). Kaj pa je v mojem pismu? (*Trmoglavu*). Prav se ti godi, prav, da bodeš plačal vse stroške. Čitajte, gospod Lesjak!

Lesjak. Vederemo, pravijo Lahi. Da vam povem, kako se mi je godilo, ko sem bil z našim regimentom, zdaj rečejo polkom, na Laškem. Lahi, to so vam pravi gadje —.

Vrtáčnik. Drugikrat, gospod Lesjak, bodete nam pravili, zdaj čitajte —.

Lesjak (*odpre pismo in mrmraje čita, potem glasno*). Hm, hm! Lejte no! Mislil sem si —!

Vrtáčnik. Dobil sem pravdo, dobil, in Trmoglav plača vse stroške! Kaj ne, gospod Lesjak? (*Mane si roke veselo se smeje*).

Lesjak. Sevéda, dobili ste jo! Čujte! Po paragrafu — veste li, kaj je paragraf? (*Dela z roko v zraku znamenje §*). To vam je hujše kakor najhujša zver. Po paragrafu vas tožijo, po paragrafu vas spravijo na boben, po paragrafu vas obsojijo v zapor in ječo in celó na vešala. Vse to stori ta nesrečni paragraf. Jaz bi vam lahko pravil, kako sem se nekoč zadel ob tisti paragraf.

Vrtáčnik. Kaj pa je v pismu, kaj?

Lesjak. Precej povem. Reza, še jeden požirek (*pije*). Gladko, kakor olje! Kaj pa vi, Vrtáčnik, ali ste ga tudi žgali?

Vrtáčnik. Žgal, žgal; pa povejte vendar —!

Lesjak. Še prevred zveste. Čujte torej! Obsojeni ste tudi vi na tri dni zavora ali petnajst goldinarjev glóbe za ubožce.

Vrtáčnik. Jaz obsojen?

Lesjak. Na tri dni.

Vrtáčnik. In to bodi pravica?!

Trmoglav. Pravica, sama pravica. Moj doktor je vendar le vedel, da bodeš obsojen.

Vrtáčnik. Solit se pojditá ti in tvoj doktor!

Trmoglav. Kaj pa z orehom? Ali ni še razsojeno?

Lesjak. Razsojeno? Morebiti mislite, da nimamo drugih opravil, kakor soditi o vaših pravadah. Razsojeno? Kakor da bi se pravde reševale v enem dnevu! Zdaj pride še le komisijon: naš gospod sodnik, oba vajina doktorja, vse priče iz vasi, stari in mladi bodo poklicani, dva zvedena moža, in zapisal se bode protokol v večni spomin.

Trmoglav. Pa kdo bode vse to plačal?

Lesjak. Glejte ga no! Kdo? Vi ali sosed, ali pa oba.

Trmoglav. To bode mnogo stalo!

Lesjak. Največ kakšna dva stotaka.

Trmoglav. Dva stotaka? Menite li, da stotaki pri nas rastó na drevju?

Lesjak. Menda že, sicer bi se ne tožarili. V osmih dneh vaju pričakujem; dal vama bodem posebno sobo, in ričet vama bodem kahal tiste tri dni, ričet, da se vama bodo kar sline cedile po njem. Z Bogom! Adijo, Reza, pa mi še shrani kapljico, kedar zopet pridem. (Odide.)

Sedmi nastop.

Prejšnji brez Lesjaka.

Trmoglav. Jaz, v zapor? Ričet jesti? Grom in strela, če pojde hiša in grunt, do pravice hočem priti. (Odide v hišo, Reza za njim.)

Vrtáčnik. No, če sem že obsojen, da je le tudi on. Vražja pravda! Do grla sem je sit.

Blaž. Zakaj pa ne odjenjate?

Vrtáčnik. Jaz? Da bi mi on osle kazal? Naj on pusti pravdo, pa jo pustim tudi jaz.

Blaž. Imeli smo tako lep mir!

Vrtáčnik. Kdo ga je skalil?

Blaž. Nesreča, sama nesreča! Oče, morda bi se pa le dalo zopet popraviti?

Vrtáčnik. Aha, ženitev ti po glavi roji? Le izbij si jo, izbij! Reza je pridna, in bila bi mi po volji pri hiši, pa —

Blaž. Kaj torej branite?

Vrtáčnik. Jaz ne branim. Ali res misliš, da bi Trmoglav privolil, on, ki ne more videti naše hiše?

Blaž. Nagovoril ga bodem.

Vrtáčnik. Ti njega? Ta bode prava! Da ti pot pokaže s prekljo.

Blaž. In ko bi privolil?

Vrtáčnik. On? — Če se to zgodi, jaz ti ne branim. — Kaj je že dejal oni kosmati birič?

Blaž. Da vam bode skuhal ričet.

Vrtáčnik. Naj ga le sam požrè. Toliko še imam, da plačam tiste krajcarje. (Odide v hišo.)

Osmi nastop.

Trmoglav (pride iz hiše). *Blaž* (brusi koso).

Trmoglav (govori záse). Od jeze bi počil. In kdo je kriv? Sam ta Vrtáčnik! Kako bi mu jo neki zasolil, da bi ga prav razjezil? (Ugleda Blaža.) Tam je Blaž. Čakaj, čakaj! Imam jo! On hoče Rezo. Dobro. Jaz mu povem, da mu jo dam, če se stari oglasi pri meni. Mladi ga bode nagovoril, stari bode pihal kakor modras; prepirala se bodeta, nemara še stepla. To vam bode komedija, ha, ha! (Obrne se proti Blažu.) Blaže!

Blaž. Kaj, oče?

Trmoglav. Kaj pa ti meniš?

Blaž. Da ne more biti neumnejše pravde!

Trmoglav. Ali se tudi jeziš?

Blaž. Kaj se ne bi? Saj veste, kako dobri smo si bili, in da je že bilo dogovorjeno —.

Trmoglav. Da vzameš Rezo. Ali ti jaz branim?

Blaž. Res? Vi hočete?

Trmoglav. Zakaj ne? Saj se ne pričkam s teboj. Sevé, tvoj oče se mora zglasiti pri nas.

Blaž. On ne bode odrekel.

Trmoglav. On? Malo ga poznaš, glavo ima tršo od skale. Le vprašaj ga, videl bodeš. Saj ravno prihaja.

Deveti nastop.

Vrtáčnik (pride iz hiše). *Prejšnja.*

Blaž (gre očetu naproti in se z njim pogovarja).

Trmoglav. Aha, sta že skupaj! Stari kar piha od jeze. Vendar sem ti prišel do živega. Zdaj, zdaj se bodeta zgrabila! Naj se le, naj! (Obrne se strani in grohoče.)

Blaž in *Vrtáčnik* (stopita naprej).

Vrtáčnik. Sosed!

Trmoglav (se obrne proti njemu).

Vrtáčnik. Blaž mi je pravil —.

Trmoglav (naglo). Da mu dam Rezo, in ti mu braniš! Ali ti nisem povedal, Blaže? Takšnega očeta imaš! Kaj, očeta? Še óčim ne bi bil tako trdega srca. Sram te bodi, da svojemu sinu ne privoščiš pridne gospodinje.

Vrtáchnik. Jaz? Poslušaj vendar!

Trmoglav. Ali ti naša Reza ni všeč? (Kliče) Reza, Reza! Pridi, pridi!

Deseti nastop.

Reza (prihiti iz hiše). *Prejšnji*.

Reza. Kaj, oče, kaj?

Trmoglav. Tu-le ga poglej soseda! Dejal je, da te ne mara k hiši. Jaz sem vama hotel dobro, tebi in Blažu. Pa on kriči, da ne in nikakor ne! Kaj pa imaš proti Rezi, kaj?

Vrtáchnik. Prav ničesar. Poslušaj!

Trmoglav. Ničesar, ničesar? In kako si zarohnel, ko ti je Blaž povedal —

Vrtáchnik. Jaz, zarohnel?

Trmoglav. Kar s pestjo je hotel po njem, ko bi mene ne bil ugledal.

Reza. S pestjó na Blaža?

Blaž. Kdo neki? Ali se vam blodi?

Trmoglav. Da bi jaz ne bil posegel vmes, stepla bi se bila oba. Grdo, grdo od takega očeta.

Vrtáchnik (krepko). Ali hočeš poslušati ali ne?

Trmoglav. Le kriči, mene ne bodeš strahoval. Poznam te, poznam. Za Rezo pa že preskrbimo ženina, če je tudi ti ne maraš v hišo.

Vrtáchnik. Kdo pravi, da je ne maram? Boljše snahe si ne želim pod svojo streho.

Trmoglav. Ti, da želiš? Veš kaj, z menoj se ne bodeš šalil. Žal mi je, Blaž, da imaš takega očeta.

Blaž. Vrag vas moti!

Vrtáchnik. Še enkrat ti povem, da mi je Reza najljubša snaha.

Blaž. Čujte! In zdaj je vse poravnano in konec pravdi.

Trmoglav. Aha, uloviti me hočeta! Ne bodeš, ne. Tako neumen pa nisem. Rezo da bi jaz dal v vašo hišo. Na—ak in na—ak!

Reza. Oče, ne bodite taki!

Blaž. Ali ste mož - beseda ali ne? Ali niste ravno poprej mi dali roko? Zakaj se zdaj kujate? Če vam je oreh napoti, posekam ga še danes.

Vrtáčnik. In jaz pustim pravdo. Pet in trideset goldinarjev sem plačal doktorju, naj gredó rakom žvižgat!

Trmoglav. Pet in trideset? In jaz štirideset! In zato tri dni v zapor, ali plačaj petnajst goldinarjev. Lepa pravica!

Vrtáčnik. In še požirati toliko jeze! Če hočeš, pravdaj se ti naprej, jaz ne storim ne stopinje več v pisarne.

Trmoglav. Moj doktor mi je rekel, da bodeš ti meni plačal vse stroške.

Vrtáčnik. Moj pa, da ti meni.

Blaž (k Trmoglavu). Veste kaj, oče? Stroške pa prevzamem jaz.

Trmoglav. Pojdi, pojdi! Nismo še taki berači, da bi drugi za nas plačevali. — Blaže — Blaže — ti si me ujel! Pa bodisi v božjem imenu! Bode vsaj konec bedasti pravdi.

Blaž. Jubé! Zdaj pa strani s plotom (podere plot), in vsi smo jedna družina (prime Rezo za roko).

Reza (Trmoglavu). In oreh, oče, kaj ne, da ga ne poderemo.

Trmoglav. Oreh? Naj stoji in raste!

Vrtáčnik. In nas opominja: Varujmo se tožb in pravd!

(Konec.)

Národne pesni.

(Zapisal v Podzemelju pri Metliki *Janko Barlé.*)

Božične.

I.

Yeselite se, ljudje,
Sveti Jožef v mesto gre,
Sveti Jožef in Marija
V Betlehem dorajžata.
Kedar v mesto pridesta
Za jeperge prosita.
Oj ti mesto Betlehem,

Ki jih nečeš jerpergvat!
Sveti Jožef govori:
„Oj, le pejmo z mesta ven,
Tam je jena gmánjica,
A na gmánjci stálica,
Je za nas pripravljena.“
Sveti Jožef govori:

„Štal'ca božja mrzla je,
Štal'ca božja mrzla je,
Za večerjo ti nič ni.“
Pa Marija govori:
„Saj večerje treba ni.

Le pogledjmo na nebó,
Kako se lepo blišči,
Na njem zvezde svetijo,
Nam darove delijo.“

II.¹

Še nocój bo rojen
Naš Jezus, naš kralj,
Svet' Jožef ta stari
Bo naš general.
Marija devica
Bo naša kraljica.
Čast, hvala Bogu
Zapojmo svetú.
Jena zvezda na nébu,
Prav čudno svetlá,
Nad sabo prav lépa
Dva znám'nja ima.

Zlat križek v ročici,
Zlat venec na glavici,
Vsak človek poglédj,
Kam pojde najpréj.
Nad stalico ona
Se je vstav'la zarés,
Pokazala Jezusa
Nam iz nebés.
Nas, Jezus preljubi,
Nikdár ne pogubi,
Svet' žegen nam daj,
Vsem dušam svetli raj!

Jezusovo trpljenje.

I.

Marija rajža ino gre
Po tem zelenem travniku;
Sestala je sekača dva:
Oh, kam gresta, sekača dva?
Mi gremo gor v Jeruzalem,
Mi gremo križa sekati.
Oh, prosim vas, sekača dva,
Nikarta mu pretežkega,
Da Jezus laže trpel bo.
„Komu se Jezus smilil bo,
Ker nima brata ne sestre,
Ne druge žlahte obené?“

Marija rajža ino gre
Po tem zelenem travniku;
Sestala je kovača dva:
Oh, kam gresta, kovača dva?
Mi gremo gor v Jeruzalem,
Mi gremo čavlje delati.
Oh, prosim vas, kovača dva,
Nikarta mu prevelikih,
Da Jezus laže trpel bo.
„Komu se Jezus smilil bo,
Ker nima brata ne sestre,
Ne druge žlahte obené?“

II.

Je Marija rož'ce brala
In jih Jožefu dajála,
Oj preljub'mu Jožefu;
Jožef pa je dal Mariji
Lé-ta grózdek vinarški.
Ona je potém zdehnila,
Zanosila Jezusa.
Dvet mescev ga nosila
A deset'ga porodila.
Je na svrdan² šla v cerkev
Al' na ta dan svečnice.
A neverniki so djali,

Da b' ji Jezusa zvezali,
Da b' ji Jezusa zvezali
In na goro odpeljáli,
Na to goro visoko.
S križem pa so obložili
Ta ramena njegova.
In na križ so ga pribili
In roké, nogé razpeli.
Jezus goraj milo vpije,
Milo vpije: Žejen sem!
Pa mu dajo žolča piti,
Žolča piti grenkega.

¹ To pesmico pojó navadno otroci, posebno pa kraljitarji, kí hodijo z zvezdo po hišah koledovat.

² svrdan = svečnica.

Jezus góraj milo zročá
Svojo mater Janezu:
Glej, o Janez: tvoja mati!
Glej, o mati: to tvoj sin.
Potlej je pa glavo nagnil

Tam na svojo desno stran.
Ko je svojo dušo spustil,
Grobi se odpirali,
Grobi so se odpirali,
Solnce je oblédelo.

Druge pobožne pesni.

I.

Jena sanja se m' sanjala,
Da Marija je umrla.
Kdo je Mariji svečo držal?
Držala jo je sveta Ana.
Kdo je Marijo preoblačil?
Preoblačile jo dve device,
Dve device, dve sestrice.
Kdo je Mariji trugo delal?
Delal jo je sveti Jožef.
Kdo je Mariji štuke zvonil?
Zvonil ji je sveti Šimon.
Kdo je Marijo v trugo metal?
Metale jo štir' device,
Štir' device, štir' sestrice.

Kdo je Marijo na pógreb nosil?
Nesli so jo štir' mladenčí,
Štir' mladenčí, štir' angeljci.
Srečal jih je ljubi Jezus:
„Kaj nosite štir' mladenčí?
Doli dén'te, pokažite!“
„Mi ne smemo pokazati,
Mi nesemo mater tvojo.“
„Den'te doli, mater moja!
Stán'te gori, mati moja,
Saj vi niste zaslužili,
Da bi v črni zemlji gnili,
Nego ste vi zaslužili,
Da b' se v nebesih veselili.“

II.

Marija rajža ino gre
Po tem zelenem travniku.
Prišla je ona do vodé,
Tam do vode široké:
„Hod' me vozit', mlad brodar!“
„Jaz ne vozim takih žen,
Jaz vozim samo romarce,
Romarce in trgovce
Za tolarčke in evanagarce.“

Marija krilce prifrkne
In érez vodo se podá.
Pred njo voda razgrinja se,
Za njo voda stiska se.
Marija pride sred' vodé,
Brodarjeva hiša pa gori.
Zakličé jo zdaj mlad brodar:
„Marija sedem žalostij,
Pomagaj meni grešniku!“

Marija se nazáj ozré,
Brodarjeva hiša spet nova je.

III.¹

Marija rajža ino gre
Iz Vogerskega na Stájersko.
Tam so z nje špote delali,
V cerkve konjce zapirali.

Prišlo toliko angeljcev,
Kot je v cerkvi kamenčkov,
Odnegli so ta božji tron
Na sred' polja Metliškega.

IV.¹

Marija rajža ino gre
Po lé-tej turški zemljici
V lepo kranjsko deželo.

Sestál jo je pa turški car:
„Kaj špot z Marije delaste,
Konjce v cerkev zapiraste,

¹ Ti dve pesmici sta zato kaj zanimivi, ker pripovedujeta početek znamenite božje poti pri treh farah (na sredi polja Metliškega), kamor romajo Beli Kranjci, posebno pa bratje Hrvati oni dve nedelji po prazniku sv. Jerneja.

Z oltarja jasli delaste,
 Iz kelha konjce napajaste?²⁴
 Prišlo toliko angelov,
 Kot je v tej cerkvi kamenov,

Odnéšli božjo vežo so,
 Odnéšli so Marijin tron.
 Tam je Marija stavljena
 Na sredi loga Metliškega.

V.

Petelinčki lepo pojejo,
 K' se veselijo bel'mu dne:
 Délej se, délej beli dan!
 Bo prišel ljubi Jezus k nam
 Sè svojo sveto materjo,
 Ljubo devico Marijo.
 Ptič'ce po zraku letajo,
 Na vejice se vsedajo,

K' se veselijo bel'mu dne.
 Rib'ce po vodi plavajo,
 Na suho glav'ce podavajo.
 Angeljci v nebesih rajajo,
 Marijo devico pozdravljajo.
 Vse jo pozdravlja, večni Bog,
 Oče, sin in sveti duh.

VI.

Stoji mi, stoji cestica,
 Oj cestica uglájena,
 V belo vas navájena.
 Na sred' vasi pa križ stoji,
 Pod križem lepe rož'ce tri.

Prva je rož'ca lilija,
 To je Marija usmiljena;
 Druga je rož'ca galtoža,
 To je Marija žalostna;
 Tretja je rož'ca rožmarin,
 To je Marijin premili sin.

VII.

Tri tič'ce morje obletele:
 Prva nosi klasek od šenice,
 Da b' ga Bog dal, — naše polje dela,
 Naše polje lepo obrodilo.
 Druga nosi vinsko jagodico,
 Da b' jo Bog dal, — naše gore dela,
 Naše gore lepo obrodile.
 Tretja nosi zdravje in veselje,
 Da b' ga Bog dal, — naše selo dela,
 Naše selo zdravo in veselo.

VIII.

Iz srca mi rož'ca raste,
 Jedna bela lilija,
 Angeljci so jo trgali
 In Mariji darovali.
 Marija plela venček zlat,

Ga dekletom dajala.
 Ktera venček obdrži,
 Se v nebesih veseli;
 Ktera venček zapusti,
 Na dnu pekla ta gori.

IX.

Pojte, pojte tice,
 Ve drobne tičice!
 Jaz bi tudi pela,
 Pa sem žalostna;
 Mogla bom umreti
 Od te žalosti.
 Kaj vas prosim, bratje,
 Bratje in sestre,
 Sprejmite me do groba,
 Do bele cerkvice.
 Tam me pokopajte

Pred ta cerkveni prag,
 Zunaj pa pustite
 Mojo desnico,
 Pa mi v njo denite
 Sveti rožniven'c.
 Iz groba bodo rastle
 Lepe rož'ce tri.
 Ta prva bo Marija,
 Ta druga sveti Jožef,
 Ta tretja pa moj ženin,
 Ta usmiljeni Jezus.

X.

Jedna tič'ca priletela
 Iz dežele Mantove,
 Vrh kapel'ce se je vsela
 In lepo zapela je.
 Prvi štikelc je zapela
 Od tega rojstva božjega,
 Drugi štikelc je zapela
 Od Marije z Dobravi.
 Tretji štikelc jo zapela
 O zamorski deklici.
 Marija je v oltarju stala,
 Tičico poprašala:
 „Ali si pesen slišala,
 Ali si jo zmisliła?“
 „Jaz je nisem zmisljevala,
 Nego sem jo slišala
 Od zamorske deklice,

Ki je po morju plavala
 In to pesen pevala.“
 „Oj tičica, oj tičica,
 Kje je zamorska deklica?“
 Tič'ca je po zrak' letela,
 Marija je pa k nogam sla,
 Marija je prej tamkaj bila,
 Kot pa drobna tičica.
 Marija je pa poprašala
 To zamorsko deklico:
 „Oj ti zamorska deklica,
 Kje si to pesen slišala,
 Ali si pesen zmisliła?“
 „Jaz je nisem zmisljevala,
 Sem jo peti slišala,
 Peli so jo mam'ca moja,
 Ko so mene zibali.“

XI.

Iz srca mi rož'ca raste,
 Lepa, bela lilija,
 Vtrgala jo je Marija
 In si venček spletala
 Iz rožmarina, nageljna,

Iz zlate, bele lilije.
 Komu ga na dar bo dala?
 Tem nedolžnim deklicam,
 Če jo bodo posnemale,
 Vse v nebesa pojdejo.

XII.

Svet' Židór¹ ovčice pasel,
 Lepo žvižgal, še lepše pel;
 On ovčice je zapustil,
 Stopil je v vojaški stan,
 Tam je lepo, lepo živel,
 Lepo živel, še lepše umrl.
 Zvečer so ga zakopali,

Zjutraj je že trav'ca b'la,
 Precej so jo pokosili,
 Ondaj je še lepša b'la.
 Nato so se spomin'vali,
 Kakov je to svetec bil,
 Pa so njega odkopali,
 Bil je svet' Židor svetnik.

K r t.

(Spisal Fr. Štupar.)

I.

Pred kakimi 15 leti jo uberem lepega popoldne iz Kamnika proti Mengšu. Niti na cesti, niti na polju ni bilo mnogo ljudij. V misli zatopljen, stopam dalje, kar obrne postaren mož, stoječ poleg nekega kozolca blizu ceste, mojo pozornost náse. Stal je mirno kakor okamenel, oči pa je

¹ Sv. Izidor.

vpiral pred se v zemljo, kakor da bi jo bil hotel prodreti ter videti, kaj počno ljudje na oni strani. Kaj neki preudarja, mislim si. Toda ni mi treba dolgo ugibati. Na enkrat se zažaré možu oči, ustne se mu stisnejo, potem pa odpró, da se pokažejo zobje; hrbet se mu skloni hipoma, in kakor strela šine z roko proti oni točki, kamor je gledal tako pozorno. Pobral je nekaj črnega ter treščil ob tla in — še enkrat, da je črna stvar nepremično obležala na tleh. Bil je krt.

Aha, zdaj si jo pa staknil, mislim si, zakaj pa riješ po zemlji in ljudem škodo delaš; prav ti je!

Dobro se še spominjam, kako so jih včasih pritiskali — vse drugači kakor sedaj. Bil sem še majhen paglavec, ko je hodil po vasi star mož z velikim kolobarjem krtovih pastij. Tu in tam je še visel kak krt iz kolobarja. Na ktereга gospodarja njivi je mož krta ujel, tja ga je nesel in dobil zánj groš. Tudi pri nas se je včasih oglasil, a govoril je malo.

„No, ali bodo?“ (namreč bučele), pozdravil je, ako je dobil očeta pri ulnjaku. „Še dosti leté; če tako ostane, bo že nekaj“, odvrnejo mu. Med tem je razmaknil past ter izpustil mrtvega krta iz nje. — „Ta ga ne bo več izpodrival; tam na lanišču sem ga dobil.“ Nato je dobil zasluženó (?) plačilo ter odkorakal počasi.

Tako so znali nekđaj krta pánati, ako je le preveč rogovilil; pa tudi dandanašnji je še dosti takih gospodarjev, kateri ga kar živega ne morejo trpeti. Le pomislite pa tudi, káko škodo dela negodnik po polju, travnikih, vrtih in drugod! Rastlinam izpodjeda korenine in jih izriva iz zemlje; po travnikih narije toliko krtin, da kar ni moči kositi, in kolikrat se pripeti, da se poderó celi jezovi in nasipi zaradi njega. Mrcina rije po njih, po rovih pa se zaleze voda in izpira zemljo, da jo slednjič izpodkoplje in prevotli.

Tako in jednako škodo dela nam ta nepridiprav. Kdo se ne bo hudoval nad njim, kdo ga še branil!? Le na za-tožno klop z njim!

II.

No, čítali smo mu poštene levite. Radovedni smo, kdo bi ga mogel oprati? — Oho, tamkajle se že nekdo vzdiga, da ga bo zagovarjal. Poslušajmo!

„Res je, da rije krt po zemlji. Tudi je res, da dela krtine; ali da bi jedel korenine ali sploh rastline, in da bi počenjal hudobije, kakoršnih ga dolžite, ta je pa bosa. Ravno nasprotno je. Krt je jako koristna žival!“

A — a — a! Nazadnje še bodete hoteli, da ga v miru pustimo?! Ne kažejo li zadosti jasno izpodjedena mesta po polju in travnikih, usihajoča drevesca po drevesnicah in nasadih, celi kupi prsti po senožetih, kake vrste dobrotnik nam je krt?

In mož si še upa trditi, da je krt koristen, da ne poživira rastlinskih korenin. No, ta je lepa!

„Še enkrat ponavljam, da krt ne uživa ničesa od rastlin, hrani se jedino le z živalimi, in da je koristna žival!“

Sedaj pa že vidimo, da tu ne opravimo ničesar; mi trdimo svojo, mož svojo. Mi ne odjenjamo od svojega prepričanja, mož pa ne od svojega. Kaj je storiti? — Aha, imamo jo že. Pojdimo in opazujmo krta! Prepričali se bomo najprej, kaj zajutrkuje, kosi in večerja, potem pa mu bomo še nekoliko vest izprašali.

III.

Gospod Kober, ki si že dolgo časa ubija glavo o krtih,¹ gre ravno, da se prepriča na svoje oči, kaj je prav za prav z njim. Pridružimo se mu še mi!

Tukaj je krtina! Kar pogledimo po krtu in po njegovem stanovanju, kmalu bomo dobili kak živ dokaz, in potem mir besedij. Kopljimo torej!

Kako lep rov; tako gladek in okrogel! To mu pa že moramo pustiti, da si je priredil prav pripravno šetališče. — Kaj pa to? Rov drži v drug rov. Pretkana žival to! Misli si: Ako pride sovražnik do mene, pa mu jo popiham v postranski rov, in ko pride grdež do „razrovja“, pa mora obstati, ne vedoč, kam bi se obrnil. Ta postranski rov sicer ni več tako lepo okrogel, toda — kopljimo le dalje, bomo mu že prišli do živega. — Oho! kaj pa tó-le? ha! Zmaga je naša! Ali vidite, kako votlino si je šent nanosil korenin, samih pristnih korenin! Ali še dvomite sedaj, da ne jé krt korenin? — Zagovornik se popraska za ušesi. — Kopljimo dalje! — Hm! Zopet votlina, polna korenin. Koristna žival to!

Hrst, hrst. — No? — Hrst, hrst. Tiho, tiho; gotovo se ravno masti s kako prav sočno korenino. Pogledimo! — O, zdaj pa le rep med noge! Krt se gosti z voluharjem (krtico). Zdaj nam je jasno, zakaj ta rov ni bil tak, kakor prejšnji. Ta rov ni bil krtov, ampak voluharjev. Korenin

¹ Maulwurf und Nagethiere itd. Spisal J. Kober.

ni nanosil krt, ampak voluhar. In ko je prišel krt do voluharjevega stanovanja, pokosil je voluharja, ker je bil ravno lačen. — Ponosno nas pogleda krtov zagovornik, češ, sedaj pa imate.

Mi pa se ne damo kar tako meni nič tebi nič vgnati v kozji rog. Ako se je krt ravnokar znosil nad mesom, ne more nikdo trditi, da ne seže tudi po koreninah. Saj nas izkušnje učé. Ujemimo krta in nesimo ga domú. Tamkaj se bomo prav lahko prepričali, ali mu gre meso res tako v slast, kakor pravijo. Denimo ga v sobo in dajmo mu dežnih glist, polžev in ogrcev.

Samogolt pa res vse jé. 24 glist, 3 velike polže in precej ogrcev jé pohrustal. — Ali res žre živali, ker mu dišé, ali je tako lačen, ali pa nas vara; nekaj mora biti. Vrzi mu še košček govejega mesa! — Tudi na tega se je spravil. Črez noč spustimo v sobo dve miši, videli bomo, kaj bo storil z njima. — Zjutraj vidimo, da je ujel krt obe miši in vse požrl, kar so mu zmagali zobje. Vrh tega pa je še tako lačen, da gládú pojema. Dajmo mu še mastnega polža, da se pokrepča, potem pa naj gre, kamor mu drago. Mi pa pojdimo k sosedu.¹

Tamkaj so ujeli dva krta in ju hočejo poskusiti, ali jima bode dišalo korenstvo ali ne. Dejali so v neko posodo prsti in oba krta in, da bi ne stradala, korenja in različnih drugih korenin. — Zjutraj najdemo le jednega krta v posodi in pa kožo od drugega. Prvi mu je preparal trebuh in ga požrl, korenstva pa se ni dotaknil.

Nemara sta se pa sprla in skavsala, in je premagalec zato požrl premaganca. Videli bodemo, saj imamo še jednega krta. Zaprimo ga v prazno posodo, da ga bodemo laže opazovali.

Poglej ga no, kako zopet teka okrog; morebiti je lačen? Spustimo vrabca k njemu, da vidimo, kako se bodeta spogledala. Precej se zakadí krt vanj; toda vrabec ga česne po rilcu, da kar odskoči. Še enkrat ga napade krt, pa zopet ga požene vrabec nazaj. To ti je korenjak! — To pa tako razljuti krta, da besen plane na vrabca, pograbi ga, z nogami razpara in požre. Nato mu ponudimo vode. Ko se napije, umiri se ter vleže. Menda ima zadosti. Nad jedno uro leži mirno. Naj si le malo odpočije! Črez pet ur ga gremo zopet gledat. Ves je slaboten in nemiren. Lakotnice

¹ „Wiener Landwirtschaftliche Zeitung.“ 1888, st. 2.

so mu upadle, ravno tako trebuh, nos pa mu neprenehoma miga in voha po kakem grizljeju; toda ni ga. Lakote nam hoče poginiti. Dajmo mu še jednega vrabca.

Hipoma se zakadí krt vanj in ga požre. Potem se napije in obstane. Črez nekaj ur je požeruh zopet lačen. Damo mu žabo, pa tudi ta mu prav dobro diši. Ko pa mu postrežemo s krastačo, približa se ji sicer, toda ker se krastača vselej napihne, zastudi se mu, in obrne se proč.

Ker se je zmračilo, damo mu korenja in nekaj drugih, nežnih in sočnih koreninic, da ne bode stradal po noči. Toda zmotili smo se. Po noči je revež lakote poginil, ne da bi bil pokusil kako korenino.

Torej res ne žre krt korenin. Oh, to smo se pa opekli! Kaj nam je pa sedaj storiti?

Saj še ne verujemo! Krta smo imeli do sedaj ali v sobi ali pa v posodi. Tu pa je bil morebiti samega strahú tako zmešan, da sam ni vedel, kaj počne. Denimo ga le kam, da se zarije v zemljo (kjer mu bomo pa vendarle mogli do živega priti), in videli bodemo, da se bode ubogo malo menil za mrčes.

Precej nas zavrne „Kmetovalec“ (1887, št. 23): „To so pa lani na sadjarskem vrtu v Kasselu na Nemškem do dobra dokazali. — Odbrali so ravnega zemljišča 5 štirijaških metrov, prekopali zemljo do 1 metra globoko ter jamo na dnu in ob stenah zavarovali z deskami. Naredili so tako štirivoglat obod, ki je molel 30 centimetrov nad zemljo. Prostor med obodom so napolnili s prstjo in zasadili z grmičevjem. Kedar je to porastlo, izpustili so vanje 140 ogrcev in mnogo črvov. Oditu niso mogle te stvarice, ker so jim branile obodove deske. Ogrci in dežni črvi so se precej zarili v zemljo. Sedaj izpustijo tja poprej ujetega krta. Kmalu se zarije in izgine ter začne nadlegovati mrčes. Kedar preteče 34 ur, preiščejo vso prst med obodom natančno ter najdejo samo 17 ogrcev in 1 črva, vse druge je požrl krt.“

To je vendar čudno. Poglejmo mu še na zobe. — No sevéda, ti zobje niso za rastlinsko hrano stvarjeni, marveč za živalsko.

Sedaj smo pa prav pošteno pogoreli. Samih sebe nas je sram, tako so nas nažgali. Res je, da se živi krt od živalij, toda — še enkrat se poskusimo izviti iz pasti, kamor smo zabredli — koristen pa krt ni, naj reče kdo, kar hoče. Tega pa ne verujemo! Ali se ne spominjate več krtin na

travnikih in nasipov, po vodi podrtih? Ali bodete morda rekli, da krtine niso krtove? Saj nam vendar to pové že ime!

IV.

Skoda, ktero povzročuje krt, je očitna. Razun po travnikih škoduje posebno zeló po vrtilih. Rovaje po gredah, izpodriva rastline in — kdo vé, ali mu ne diše koristne živali ravno tako, kakor škodljive, ali pa še bolj. Gozdnar Geschwind ga je večkrat opazoval, ko se je spravil nad mladice onih ptic, ki gnezdiyo na zemlji, ali pa še celó nad stare. Še celó nad mlade fazane si je upal. — Mári mu je mrčes, ki izpodjeda korenine!

Zopet smo se v to vprašanje zamotali tako zeló, da ga ne moremo drugače rešiti, kakor da gremo zopet krta opazovat.

Stanovanje si napravi krt kaj umno. Precej globoko (60 centimetrov in globje) si izkoplje votlino, ogladi jo lepo in mehko nastelje. To mu je ležišče. Odtod peljejo nekteri rovi v hodnik (rov), ki drži okrog in okrog spalnice, in iz tega hodnika zopet nekaj rofov v drug hodnik, ki obdaje spalnico v nekoliko večji oddaljenosti. Iz tega drugega hodnika pa peljejo rovi na vse strani, po vsem krtovem lovišču, precej pod zemeljsko površino. Iz spalnice pa še pelje skriven rov nizdolu in potem po strani, dokler se ne pride do kakega drugega rova, daleč od ležišča. Ta rov porablja krt, kedar mu preti sovražnik od zgoraj. Po lovišču si išče hrane, ki se mu nalovi. V rove pa se more sevéda le-tó ujeti, kar živi v zemlji; to so različni črvi, razne ličinke, sploh mrčes. Mrčes pa, ki živi v zemlji, hrani se večinoma od rastlinskih koreninic in s tem škoduje. Krt pa le škodljivce pokončava, torej mora biti koristna žival.

Ako pa se mu ne nalovi dosti, tedaj je primoran si drugje poiskati živeža. Takrat si dela novih rofov, dela jih pa tja, kjer upa najti dosti hrane, kjer je mnogo mrčesa, bolj proti vrhu zemlje. Takrat izriva tudi novih krtin. Ako naleti ob taki priliki na miš ali kako drugo majhno žival, ne obotavlja se mnogo, ampak jo pohrusta, kakor smo se onikrat sami prepričali. Po noči pride tudi na zemljo pogledat in pri tej priliki si privošči tudi kakega polža, žabo, ali pa se celó izpodtakne nad pticami, če ravno nánje naleti.

Da krt potrebuje mnogo hrane in pogostoma, to tudi vemo; saj se še spominjamo, koliko je mrhač požrl, ko smo ga imeli zaprtega.

In če pomislimo, da krt živi večjidel v zemlji in tam tudi obeduje, moremo si komaj misliti ogromno množino mrčesa, ki ga pokonča v enem letu, posebno, ker tudi zime ne prespi, ampak vedno lovi. Ker je skoro zmirom lačen, obstati more le tam, kjer ima dosti hrane. Mnogo krtin nam priča vselej, da mora biti prav mnogo mrčesa tamkaj, in le veseliti bi se morali, da nam ga bo krt zastonj polovil. Tiste krtine, ki jih narije, bodemo mu prizanesli in, kedar jih narije, lepo poravnali. Kedar mu zmanjka hrane, bode jo že sam odnesel. Čemu bomo preganjali reveža, saj ima že tako dosti sovražnikov med živalimi. Lisica in jež, kuna, dihur in podlasica, kánja, sova in štoklja mu strežejo po življenju. Res je, da se včasih nekoliko zaleti, toda povejte nam vendar, kje dobite kako bitje brez napake? Ako nam spravi na vrtu kako gredico v nered, odženemo ga prav lahko s smrdljivimi rečmi, če mu jih denemo v rove, ali pa živega ujamemo in drugam izpustimo. Sevéda moramo potem škodljivi mrčes sami poiskati in pokončati.

Vse to nam je prav jasno, ali nekaj nam le še ne more v glavo. Kdo pa objé drevescem po drevesnicah korenine, ko je vendar vse razrito. Če je toliko krtov, niti črvička bi več ne smelo biti v zemlji.

Pomislimo nekoliko nazaj. Nedavno smo našli rov, kamor si je nanosil voluhar zalogo za slabe čase. Iz krtovega rova smo prišli naravnost v voluharjevega in smo mislili, da je bil tudi ta krtov, ali pozneje smo se prepričali, da temu ni bilo tako. Zmotili smo se in motimo se tudi v drevesnici. Krtovi rovi so bolj globoko v zemlji, ti pa so bolj plitvo, da, prav pri vrhu. Če jih bolj natančno pogledamo, prepričamo se, da so nekoliko drugačni, kakor so bili krtovi. Delal jih ni krt, ampak mišji rod, kteremu se tudi po koreninah sline cedé.

Kako smo se motili! Krta smo lovili in ubijali, češ, da nam izpodjeda rastline, a na mrčes in miši, ki v resnici izpodjedajo rastline, pa še mislili nismo. Dolžili smo krta po krivici, in po krivem ga dolžimo, da premreži s svojimi rovi nasipe, ktere izpodjeda potem voda, da se rušijo. Ako se potrudimo na mesto, prepričamo se lahko o tem.

Le poglej jo povodno podgano, kako je smuknila v luknjo, ko nas je zagledala! Torej tudi tukaj ta preklicani rod! Tudi ta hudodelstva se zapisujejo na krtov račun. — Krt ljubi bolj suho stanovanje in si ga kaj rad izvoli v kakem

zatišju, pod korenino, pod drevesom itd., če je le mogoče, ne pa ob vodah.

Sedaj smo spoznali krta. Opazovali smo ga sami in svojim izkušnjam pač smemo verjeti. Spoznali smo, da se pač včasih malo zaleti, ali v obče se vede prav pametno. Ako primerjamo kvar in korist, ki jo imamo od njega, pre-sega korist škodo v toliko, da na pokončevanje krtovo nikakor misliti ne moremo. Saj vemo, da je ni stvari, ki bi nam nadomestila krta. Na zemlji imamo mnogo koristnih živalij, ki pokončujejo škodljive, v zemlji pa gospoduje le krt. Naj torej ostane pri življenju!

Razširjanje krščanstva med Slovenci.

(Spisal Fr. Kos.)

Proti koncu šestega stoletja so prišli naši očetje v sedanje slovenske kraje in posedli dežele ob Savi, Dravi, Muri in Soči. Razprostirali so se takrat Slovenci po vsem Kranjskem, Koroškem, Štajerskem in Primorju. Posedli so dalje Pustriško dolino na Tirolskem, velik del Avstrijanskega in Oggerskega. Prebivali so tudi v sosednih krajih sedanjega Hrvatskega in Beneškega. Deželo, katero so posedli, imenovali so Slav-nijo ali Slovenijo. Severni del Slovenije se je imenoval Karantanija ali Korotan, to je gorata dežela; južnovzhodni del se je zval Slovenska stran, južnozahodni pa Krajna.

Na več straneh so imeli nekdanji Slovenci neprijetne sosede, s katerimi so se skušali v marsikterem boju. Nadle-govali so jih na zapadu večkrat Furlani, na severozahodu so prišli v dotiko z Bavarci, in na vzhodu v sedanji oggerski de-želi so imeli za sosede nemirne in divje Obre. Tem Obrom se je tudi posrečilo za nekaj časa, da so podjarmili naše pradede in jih hudo stiskali. Vendar se jim je postavil na-proti hrabri Samo, pregnal jih in rešil Slovence bridke suž-nosti. Premagal je Samo pri Vogastisburgu tudi Franke, ki bi si bili radi spravili naš narod pod svojo oblast. Tepeni so bili Franki v tej bitvi tako popolnoma, da so pustili potem dobrih sto let Slované pri miru. In tedaj je vladal Samo

35 let ne samo Slovence, ampak tudi Čehe in še nekatere druge severne Slovane. Dokler je on kraljeval, bili so Slovani mogočno ljudstvo, ki je strahovalo zaporedoma svoje sosedes. Po njegovi smrti pa je razpadlo to mogočno kraljestvo, in Slovenci so postali zopet le sami záse.

Samo in njegovi podložniki še niso takrat bili kristjani, temveč pogáni. Imeli in molili so različne bogove in jim prinašali vsakovrstne darove. Bog vsega dobrega je bil pri njih Belibog, bog vsega zlega pa Črnibog. Zraven teh dveh so še imeli mnogo drugih. Radegost je bil bog gostoljubnosti. Gospodar zemlje, morja in zraka je bil bog Triglav; bog oblakov, groma in bliska se je imenoval Perun, bog časa pa Gruden. Kurenta so imeli za boga razuzdanosti, Morena je bila boginja smrti. Častili in molili so stari Slovenci tudi Svetovita, Velesa, Lelja, Živo in še druge bogove.

Več nego sto let so prebivali nekdanji Slovenci v omenjenih deželah, predno jim je zasijala luč svete vere. Od treh stranij so prišli krščanski misijonarji v deželo slovensko, in sicer na zapadu iz Ogleja, na severozapadu iz Solnega grada in na jugu iz Carigrada.

Kako se je razširjala v osmem stoletju sveta vera iz Ogleja v slovenske kraje, znano nam je le malo. Sv. Mohor in sv. Fortunat, ki sta tudi prišla iz Ogleja v naše kraje, učila sta že v prvem stoletju po Kristusu. O teh dveh tukaj tedaj ne bomo govorili. Lahko se reče, da so si prizadevali oglejski patrijarhi več ali manj razširiti in utrditi sveto vero v tistih slovenskih pokrajinah, ki leže na južni strani Drave, to je v sedanjem Primorju in na Kranjskem. Posebno vnet za pokristjanjenje nevernega ljudstva je bil sv. Pavlin, oglejski patrijarh, ob času Karola Velikega od leta 776. do 802. Trudili so se tudi tržaški škofje, da zatró v sosednih slovenskih pokrajinah malikovanje, in da pokristjanijo Slovence. Znani so nam iz tistih časov trije tržaški škofje, namreč Gvdencij l. 680., Janez l. 759. in Mavricij l. 766.

Veliko bolj nam je znano, kako se je krščanstvo razširjalo med Slovenci iz Solnega grada. Da se je razširilo in utrdilo kristjanstvo tako hitro na Bavarskem, gre posebna zasluga sv. Rupertu. On je krstil bavarskega vojvodo Teodona in ustanovil škofovski sedež v Solnem gradu. Sezidal je ondi cerkev sv. Petra in dva samostana, jednega za menihe, drugega za nune. Hodil je po deželi, preobračal nevernike, zidal cerkve in postavljjal mašnike. Obrnil se je tudi proti goratim krajem, prekoračil visoke Ture in prišel

v pokrajine, kjer so prebivali Slovenci. Na prošnjo korotanskega vojvode je oznanjeval ondi Slovincem sveto vero, in sad njegovega truda je bil ta, da je izpreobrnil in krstil mnogo ljudstva. Tudi je postavil več cerkev in samostanov med Slovenci, in ko je odšel, zapustil jim je več mašnikov, ki bi naj poučevali naše prednike v krščanskih resnicah.

Vendar prizadevanje sv. Ruperta ni imelo toliko uspeha, da bi bila mogla krščanska vera zatreti neverstvo, ker stari bogovi so bili še pregloboko ukoreninjeni v srcih nekdanjih Slovencev. Zgodilo se je še celó, da so poganski Slovenci kmalu po smrti svetega Ruperta, ko je bil njegov učenec Vital na škofovskem sedežu, pridrli v Solni grad, razdejali ondotni meniški samostan in pregnali menihe iz tistega kraja. Poganski Slovenci so se hoteli takorekoč maščevati nad katoliškimi Bavarci zato, ker je prej sv. Rupert izneveril nekoliko Slovencev starim bogovom in jih pridobil krščanstvu.

Kmalu potem je prišla huda stiska čez Slovence. Divji Obri so začeli zopet nadlegovati naše prednike in hoteli podjarmiti slovenske dežele. Takrat je bil Borut slovenski vojvoda na Korotanskem. Ker sam ni mogel premagati in zapoditi krvoločnih sovražnikov, obrnil se je do Bavarcev in jih prosil pomoči proti neprijateljem. Bavarci so res hitro prišli in pomagali Slovincem pregnati Obre iz dežele. Vendar Slovenci so morali drago plačati to dobroto, katero so jim storili Bavarci. Oni so morali odslej pripoznavati vrhovno oblast Frankov, in Borut je poslal v poroštvo svojega sina Karasta in svojega stričnika Ketumara z nekoliko drugimi talniki na Bavarsko. Vendar ta zveza med korotanskimi Slovenci in nemškimi Bavarci ni bila brez dobrih nasledkov za naše prednike v nekem drugem oziru. Vojvoda Borut je namreč želel, da se Karast in Ketumar poučita na Bavarskem v krščanskih resnicah, in to se je tudi zgodilo.

Ko je vojvoda Borut umrl, sledil mu je njegov sin Karast, ki je bil postal med tem kristjan. Vendar je vladal Karast Slovence le malo časa, ker je umrl že tretje leto potem, ko je zasedel vojvodski stol. Z dovoljenjem frankovskega kralja Pipina je postal Borutov stričnik Ketumar slovenski vojvoda na Korotanskem okoli leta 753.

Ketumar je bil jako pobožen in goreč kristjan. Predno je zapustil Solni grad in nastopil svoje vladarstvo, opravil je pobožne molitve v solnograškem samostanu. To pobožnost je ponavljal potem vsako leto do svoje smrti. Ketumar je pripeljal s seboj na Slovensko mašnika Majorana.

Takrat je bil sv. Virgilij škof v Solnem gradu (745 do 784). Tega je poprosil čez nekoliko časa Ketumar, naj bi prišel obiskat njegovo ljudstvo in ga utrjevati v sveti veri. Tej želji Virgilij takrat ni mogel ustreči. Ker sam ni utegnil priti na Korotansko, poslal je tjakaj svojega podškofa svetega Modesta in z njim več mašnikov, kakor Vaton, Reginberta, Kozarja in druge. Dal mu je oblast, postavljati po slovenskih pokrajinah cerkve in posvečevati mašnike. Ta je tudi storil tako in postavil na mnogih krajih cerkve, kakor na primer pri Gospej sveti blizu Celovca. Modest je ostal na Korotanskem do svoje smrti. Veliko Slovencev se je izpreobrnilo h Kristusovi veri, pa marsikdo je ostal še trdovraten in je novi nauk zaničeval.

Po smrti sv. Modesta je prosil Ketumar zopet solnograškega škofa, da bi obiskal njegovo ljudstvo. Tudi takrat ni utegnil priti Virgilij na Slovensko, pač pa je poslal tjakaj mašnika Latina. Pa kmalu se je vzdignil zoper sveto vero upor, in Latin je moral zapustiti deželo. Ko se je upor zopet polegel, poslal je Virgilij na Slovensko Madaloha in za tem mašnika Varmana.

Ko je pa Ketumar umrl, morali so zapustiti deželo vsi oznanjevalci svete vere, ker se je vnel zopet upor zoper krščanstvo. Odslej ni bilo nekoliko časa nobenega mašnika na Slovenskem, dokler ni vojvoda Valduh nekoliko pomiril razburjenega ljudstva. Poslal je tudi poslance k škofu Virgiliju in ga prosil, da bi mu preskrbel krščanskih duhovnikov. Škof mu je ustregel po mogočosti in mu poslal več mašnikov, kakor Hajmona, Reginbalda, Majorana, Kozarja, Avgušтина in še več drugih. Na ta način se je zmirom bolj razširjevalo in utrjevalo krščanstvo med slovenskim narodom. Poskušanje slovenskih poganov, da zatró novo vero, imelo je vedno manj uspeha, ker se je čim dalje bolj manjšalo število njihovih privržencev.

Veliko je pripomoglo k hitremu razširjevanju krščanstva med slovenskim narodom tudi to, da je bavarski vojvoda Tasilo dal marsikteri kos zemlje, kjer so prebivali Slovenci, samostanom in škofijam v last. Tako je daroval leta 770. Atonu, opatu v Šarnici, kraj Indijo ali Innichen v Pustriški dolini na Tirolskem, kjer se je tudi sezidal samostan v ta namen, da bi bližnji poganski Slovenci prej prišli na pot resnice. Po nasvetu škofa Virgilija je ustanovil Tasilo leta 777. samostan v Kremsmünstru in mu dal mnogo slovenskih družin v last, ki so tam prebivale. Tako se je širila krščanska

vera med severnimi Slovenci iz samostana v Kremsmünstru in med Slovenci na zapadu iz samostana v Indiji.

Po smrti škofa Virgilija mu je sledil Arnon. L. 798. je povzdignil papež Leon III. solnograško škofijo v nadškofijo, in Arnon je bil prvi nadškof v Solnem gradu.

V tem času se je vršil za Slovence jako važen boj z Obri. Frankom so v tej vojski pomagali tudi Slovenci pod poveljem slovenskega vojvode Vojnomira. Po dokončani vojski so se Obri deloma izselili na Bolgarsko, deloma pa se pogubili med Slovenci, ki so zasedli prejšnje sedeže Obrov. Skrb za dušni blagor ljudstva, ki je prebivalo med Donavo, Dravo in Rabo, to je Slovencev, namešanih z ostanki Obrov, izročila se je solnograškemu nadškofu Arnonu.

Arnon je opravljal vestno svoj poklic kakor njegov prednik Virgilij. Razpošiljal je duhovnike v slovenske pokrajine, najbolj v Korotan in Panonijo. Uživala je že takrat sveta vera po Slovenskem veliko več spoštovanja, kakor pa češčenje malikov. To nam posebno kaže ravnanje nekega slovenskega vojvode, ki se je imenoval Ingo. Tega vojvodo je visoko častilo vse ljudstvo zaradi njegove modrosti. Rado je izpolnjevalo njegove ustmene in pismene ukaze. Nekega dne je povabil Ingo na pojedino mnogo odličnih velikašev, ki so pa bili še udani malikom, pa tudi več hlapcev, ki pa so bili že kristjani. Krščanske podložnike posadi na visoke sedeže in jim deli v pozlačenih posodah jedil in pijač; velikašem pa odkaže prostor zunaj pred hišo, kjer ni bilo ne klopj in ne miz, in postavi pred nje jedila v zamazanih posodah. Ko ga velikaši vprašajo, zakaj tako dela, odgovori jim: „Vi niste vredni, ker niste čisti, da bi s temi, v svetem krstu na novo prerojenimi skupaj jedli, ampak zunaj hiše kakor psi.“ Kmalu potem so se začeli tudi ti velikaši učiti krščanskih resnic in se dali krstiti. Tako se je razširjalo krščanstvo čim dalje bolj med Slovenci.

Leta 798. je zapovedal Karol Veliki Arnonu, ki je bil ravno takrat, kakor smo že omenili, postal nadškof v Solnem gradu, da naj gre v slovenske pokrajine, opravlja tam božjo službo in uči Slovence v sveti veri. Arnon je tudi tako storil. Prehobil je slovenske kraje, postavljaj ondi cerkve, razpošiljal mašnike in poučeval ljudstvo v krščanskih resnicah. Ko se je povrnil zopet na Nemško, rekel je cesarju, kako bi bilo potrebno, da bi kdo nadaljeval njegovo delo na Slovenskem. Cesar Karol ga je nato vprašal, ali pozna kakega moža, ki bi mogel z uspehom razširjati ondi sveti nauk. Arnon

pa je odgovoril, da vé za takega človeka, ki živi po volji božji, in ki bi mogel pastirovati Slovence. Tako je posvetil nadškof Arnon tedaj po povelju cesarjevem Teodorika za škofa in ga poslal na Slovensko. Teodorik je dobil v svojo oblast Korotansko in druge slovenske pokrajine, ležeče na levem bregu reke Drave do njenega izliva v Donavo. Prišedši med Slovence, trudil se je, da jih dobro pouči v sveti veri, priskrbi jim mnogo duhovnikov in postavi mnogo cerkev.

Prej smo rekli, da so se trudili več ali manj oglejski patrijarhi, da bi privedli sosedne Slovence k sveti veri. V prejšnjih časih so imeli oglejski patrijarhi tudi na severni podravski strani višjo cerkveno oblast, kar so že bili odločili papeži Caharija, Štefan in Pavel. Na drugi strani se je pa širilo zmirom dalje med Slovenci delovanje solnograških škofov. Zaraditega se je pritožil patrijarh Urs pri Karolu Velikem zoper nadškofa Arnona. Cesar je nato določil, da ima mejiti Drava med oglejsko in solnograško cerkvijo. Ko pozneje patrijarh Maksencij ni bil zadovoljen s to določbo in je delal nove ugovore, potrdil je tudi cesar Ludovik leta 820., da naj meji Drava, in tako je ostalo potem do najnovejših časov.

Ko je nadškof Arnon l. 821. umrl, sledil mu je Adelram, ki je za Teodorikom postavil Otona za škofa na Korotanskem. Po prizadevanju Adelramovem je postal kristjan tudi slovenski knez Privina, ki je vladal v Panoniji, to je v deželi med Donavo in Dravo, in imel svoj sedež v Salavaru ali Blatnem gradu poleg Blatnega jezera. Za Adelramom je bil od leta 836. Luipram solnograški nadškof in za škofa na Slovenskem si je izvolil Osvalda. Postavil in posvetil je tudi cerkev v čast Marije device v Salavaru, kjer je bil Privina sezidal trdnjavo. V tistem času so bile tudi druge cerkve postavljene in posvečene, kakor v Lendavi, na Ptujem leta 846., cerkev sv. Benedikta v Slovenskih goricah leta 853., cerkva sv. Ožbalta pri Ptujem leta 857. in še druge. Luipramov naslednik v Solnem gradu je bil od leta 858. Adalvin. On je sam prišel v Salavar, kjer je po smrti kneza Privine vladal njegov sin Kocelj. Adalvin je ondi obhajal cerkveno opravilo in namestil nadmašnika Altfrida, pozneje pa Rihbalda. Tudi je posvetil na raznih krajih mnogo cerkvá. Tako vidimo, kako se je širila čim dalje bolj krščanska vera med našimi pradedi.

Veliko so storili za razširjanje svete vere po Slovenskem brizinski škofje (na Bavarskem). Dobili so več slovenskih pokrajin v svojo posest, tako na primer kraj Indijo v Pustriški dolini na Tirolskem, potem več krajev na gornjem Koroškem. Na Kranjskem je dobil škof Abraham leta 974. Loko. V nekem latinskem rokopisu tega škofa, ki je bil Slovenec po rodu, našli so tri najstarejše spomenike slovenskega jezika, namreč daljšo in krajšo očitno izpoved in kratek cerkveni govor za pripravljanje k izpovedi. Ti spomeniki so nastali v devetem ali desetem stoletju in so tedaj zelo stari. Misli se, da je spis, ki obsega kratko pridigo pred izpovedjo, delo škofa Abrahama samega ali pa vsaj katerega njegovih učencev.

Razširjeno je bilo na ta način povsod krščanstvo med slovenskim narodom in neverstvo odpravljeno. Kakor cvetlice na travniku so bile zasajene na različnih krajih lepe cerkve, poganska svetišča pa so bila razdejana in zapuščena. Novo življenje se je pričelo po naših krajih. Vendar Slovenci še niso bili popolnoma utrjeni v sveti veri. Marsikaka vraža iz poganskih časov je še bila ukoreninjena med njimi, ki bi utegnila škodovati novemu nauku. Da bi se pa odvrnilo kaj takega, potrebovali so Slovenci najbolj dobrih duhovnikov, ki bi razumeli njih govorico in jim priskrbeli koristnih knjig, ki bi bile pisane v domačem jeziku. Duhovniki, ki so prihajali iz Solnega grada k njim, bili so sicer dovolj zmožni nemškega in latinskega jezika, toda slovenščina jim je prizadevala mnogo truda, predno so se je dobro naučili. Lahko rečemo, da ti nemški misijonarji z Bavarskega sprva tudi zaradi tega niso mogli dobiti pravega zupanja pri slovenskem narodu, ker so morebiti le slabo govorili slovenski, in tako se je zgodilo, kakor smo že omenili, da je večkrat nastal upor zoper novo vero. Vsakokrat, kedar se je vnel upor zoper krščanstvo, morali so zapustiti tuji oznanjevalci našo deželo in se odpraviti zopet tjakaj, odkoder so prišli. Ljudstvo je želelo tedaj takih učiteljev, kateri bi znali dobro govoriti njegov jezik, da bi se lahko posvetovalo z njimi, kedar in kolikorkrat bi hotelo. Posebno pa so hrepeneli vzhodni Slovenci, stanujoči na Ogerskem in vzhodnem Štajerskem, kjer je gospodaril knez Kocelj, po učiteljih, ki bi bili dosti zmožni slovenskega jezika. Njihova želja se jim je kmalu izpolnila, ker prišla sta sveta Ciril in Metod oznanjevat Slovincem Kristusovo vero.

Sveta brata Ciril in Metod sta bila plemenitega rodü, rojena v prvi polovici devetega stoletja v Solunu na Makedonskem. Ciril, kteremu je bilo poprej ime Konstantin, bil je vzrejen v Carigradu v družbi mladega carjeviča. Že takrat so njegovi učitelji občudovali njegovo pridnost in veliki napredek v vseh znanostih ter mu dali ime modroslovca. Kmalu potem je postal učitelj modroslovja in predstojnik neke knjižnice. Njegov brat Metod je šel k vojakom in tam tako hitro napredoval, da je postal vojvoda. Nato sta sklenila oba brata, popustiti svoje službe, iti v samostan in se pripravljati za duhovski stan, kar sta tudi storila.

Svoje apostolsko delovanje je začel Ciril s tem, da se je napotil črez morje h Kozarom, čudskemu narodu poleg Črnega morja. Tam je našel tudi kosti svetega Klementa papeža, ki je nekđaj pretrpel na Tavriškem polotoku mučeniško smrt za Kristusovo vero. Ko se je Ciril srečno vrnil iz kozarske dežele, sklenil je tudi njegov brat Metod, da postane oznanjevalec svete vere.

Takrat je poslal slovanski knez Rastislav z Moravskega in Panonije poslance k cesarju Mihaelu III. v Carigrad in ga prosil z naslednjimi besedami, da bi jim poslal učiteljev, zmožnih slovenskega jezika: „Zemlja naša je že krščanska, pa nimamo učiteljev, ki bi nas vodili in poučevali, in ki bi nam razlagali svete knjige. Mi sami ne razumemo niti grškega, niti latinskega, in jeden nas uči tako, drugi drugači. Mi ne razumemo svetega pisma in njegove moči. Pošljite nam tedaj učiteljev, ki nas bodo mogli učiti besede sv. pisma in njihov pomen.“

Ko cesar Mihael to sliši, pokliče svoje svetovalce k sebi in jim naznani želje slovanskih knezov. Oni mu pa odgovorijo, da je v Solunu mož, z imenom Leon, ki ima dva sina, ktera dobro razumeta jezik slovenski. Cesar pošlje tedaj po Cirila in Metoda in jima reče, da so iz slovenske zemlje k njemu prišli poslanci, ki ga prosijo učiteljev, zmožnih slovenskega jezika. Prosi ju, naj bi šla onadva k Slovenom in jim razlagala svete knjige, kar sta tudi storila.

Ko sta leta 863. prišla Ciril in Metod na slovensko zemljo k Rastislavu, sestavil je Ciril slovensko abecedo. Potem sta začela pisati sveto pismo in druge knjige v slovenskem jeziku. Pomagali so jima pri tem težavnem delu njuni učenci, zlasti Klement, Naum, Angelar, Sava in Gorazd. Tudi sta sveta Ciril in Metod čitala sveto mašo v slovenskem je-

ziku. Slovenci pa so bili jako veseli, ko so slišali božjo besedo v svojem narečju.

Ciril in Metod sta do leta 867. poučevala slovansko ljudstvo v krščanski veri, poslovenila svete knjige in opravljala božjo službo v slovenskem jeziku. Vojvoda Rastislav na Moravskem in knez Kocelj v Panoniji sta želela, da bi imela lastnega, od drugih nadškofij neodvisnega škofa v svoji deželi, in tedaj sta se obrnila v tej zadevi na papeža Nikolaja I. Do tedaj je Moravsko bilo cerkveno združeno s pasavsko škofijo, Panonija je pa spadala pod solnograško nadškofijo. Papež Nikolaj je poklical nato oba brata k sebi v Rim. Vendar predno sta tjakaj prišla, umrl je že Nikolaj I., in njegov naslednik Hadrijan II. ju je sprejel prav z veseljem. Prinesla sta s seboj tudi svetinje sv. Klementa. Papež je posvetil oba brata za škofa. Vendar Ciril se ni mogel več vrniti nazaj med slovansko ljudstvo, ker je zbolel. Šel je v samostan in umrl štirideset dnij po svojem dohodu v Rim leta 868.

Da bi pa mogel Metod delati še z boljšim uspehom med slovanskim ljudstvom, povzdignil ga je Hadrijan II. v nadškofa za Moravsko in Panonijo. Tako je postal odslej Metod popolnoma neodvisen od pasavskih in solnograških škofov. Ko se je povrnil iz Rima nazaj, sprejel ga je častno knez Kocelj. Potem je šel dalje na Moravsko in si izvolil za svoj sedež kraj Velehrad, kjer je bil tudi vojvodov dvor. Vendar Metod ni mogel dolgo časa delati v miru za blagor njemu izročenegega ljudstva. Na dvoru je našel mnogo nasprotovanja, posebno od tistega časa, ko je Svetopolk odstranil svojega strica Rastislava in se polastil sam vojvodstva. Zató je Metod zapustil Moravsko in se odpravil v Panonijo k slovenskemu knezu Kocelju.

Izvolil si je Metod sedaj Salavar za svoj sedež. Pomniti je, da v Salavaru in sploh na Ogerskem takrat še ni bilo Madjarov; kajti ti so prišli še le pozneje v deželo, naselili se tam in slovanske narode, ki so prebivali takrat po vsem Ogerskem, potisnili nazaj. Hodil je Metod po Panoniji iz jednega mesta v drugo in skrbel povsod po očetovsko za blagor slovenskega ljudstva. Posebno so se pa Slovenci veselili, ko se jim je čitala sveta maša v svojem jeziku in se jim je razlagala po domače beseda božja. Tudi je Metod, ne da bi klical tuje duhovnike v deželo, posvečeval rajši sposobne domačine v mašnike. Pri takih okoliščinah ni drugega

kazalo tujemu solnograškemu nadduhovniku Rihbaldu, kakor da se je povrnil nazaj k svojemu nadškofu.

Metodovo delovanje v Panoniji in na Moravskem pa ni bilo kar nič všečno solnograškemu nadškofu Ditmaru in pasavskemu škofu Engelmaru. Tožila sta torej Metoda pri papežu, da jima krati njune pravice na Moravskem in v Panoniji, da čita sveto mašo v slovenskem jeziku, in da širi med ljudstvo krive nauke. Tudi se je zbralo več nemških škofov s svojim kraljem Karlmanom vred, ki so izrekli nad Metodom svojo sodbo in ga imeli potem tri leta pri sebi zaprtega. Še le leta 874. se je papež Janez VIII. potegnil zanj, in morali so ga izpustiti. Metod se je sedaj zopet napotil h knezu Kocelju v Panonijo in skrbel tam za dušni blagor slovenskega naroda. Omeniti moramo, da niso vsi Slovenci spadali pod njegovo oblast; kajti korotanski Slovenci so bili še zmirom v cerkvenih zadevah odvisni od solnograškega nadškofa, črez južnozahodni del Slovenskega pa so ukazovali oglejski patrijarhi. Samo Slovenci v Panoniji, to je tisti, ki so prebivali na Ogerskem, vzhodnem Štajerskem in vzhodnem Kranjskem, bili so pod cerkveno oblastjo sv. Metoda. Stara Emona, ki je stala nekdanj blizu tam, kjer je sedaj Ljubljana, bila je še v Panoniji.

Metodovo delovanje je vplivalo tudi na Hrvaško in Dalmacijo. Leta 874. si je prizadeval Janez VIII., spraviti hrvatskega vojvodo Muntimira in njegovo ljudstvo pod panonsko nadškofijo. Vpliv svetega Metoda se vidi celó še v sedanjem času v nekterih krajih Istre in Dalmacije, kjer še dandanes mašujejo v staroslovenskem jeziku.

Po smrti kneza Kocelja mu je sledil njegov sin Brac-lav, ki je pa živel z nemškimi kralji v preveliki prijaznosti. Zaraditega se Metod ni čutil dosti varnega pri njem pred svojimi nasprotniki in je šel zopet na Moravsko, kjer se mu je Svetopolk delal takrat bolj prijaznega nego v prejšnjih letih. V tistem času je prišel tudi češki vojvoda Bo-fívoj s svojo soprogo Ljudmilo na Svetopolkov dvor v Velehrad, in Metod je oba izpreobrnil k sveti veri in povrh krstil še trideset čeških plemenitnikov.

Med tem niso mirovali Metodovi sovražniki. Nemški škofje so ga zopet tožili pri papežu Janezu VIII., in Metod je moral iti leta 880. drugič v Rim. Papež se je kmalu prepričal, da je bil po krivem obdolžen, zatorej ga je na novo potrdil za panonskega in moravskega nadškofa in mu zopet dovolil, opravljati službo božjo v jeziku slovenskem.

Ko se je leta 882. vnela vojska med nemškim kraljem Karlmanom in moravskim Svetopolkom, bojevali so se Moravani tako srčno, da niso pognali samo Nemcev iz dežele, temveč si še povrh pridobili Panonijo do Drave. Braclav, ki je do tedaj gospodaril po Panoniji, bil je v tej vojski zaveznik Nemcev. Ker so bili Nemci tepeni, izgubil je tudi on svoje pokrajine. Od tega časa je imel v svoji oblasti le slovensko stran med Savo in Dravo. Ker je Svetopolk zapovedoval odslej po Panoniji, mogel je lahko tudi Metod delati brez zadržka po vsej svoji nadškofiji za blagor njemu izročenege ljudstva. Tri leta se je še trudil, potem pa umrl leta 885.

Po Metodovi smrti so morali zapustiti njegovi učenci Moravsko in Panonijo, ker jih je dal knez Svetopolk izgnati z vojaško silo iz svojih dežel. Tako so šli Gorazd, ki bi imel postati po želji svetega Metoda njegov naslednik v nadškofiji, potem Klement, Naum, Sava, Angelar in drugi z Moravskega in Panonije ter se napotili na Bolgarsko, kamor so prinesli svete knjige in slovenski obred.

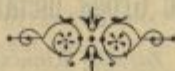
Leta 894. je umrl Svetopolk. Kmalu po njegovi smrti je razpadla veliko-moravska država, ker njegovi sinovi niso bili jedini med seboj. Madjari, ki so takrat prihrumeli na Ogersko, vzeli so jim najprej Panonijo, potem pa so si podvrgli še Moravsko.

Tako smo videli v kratkem pregledu, kako se je oznanjevala pred tisoč leti sveta vera našim očetom. Videli smo, kako sta si prizadevala solunska brata, ustmeno in pismeno naše prednike poučiti v krščanskem nauku, ker nista samo oznanjevala božje besede, ampak tudi spisala svete knjige v slovenskem jeziku. Akoravno je že preteklo več nego tisoč let, odkar so prestopili naši očetje h Kristusovi veri, vendar hvaležni Slovenci ne bodo pozabili tistih mož, ki so se takrat trudili, po naših krajih prižgati luč resnice.

Kar se tiče cerkvene razdelitve slovenske zemlje, ostala je dolgo časa tako razdeljena, kakor je bil določil Karol Veliki, namreč da je Drava mejila med solnograško nadškofijo in oglejskim patrijarhatom. Še le leta 1787. je prišla koroška in štajerska stran na južnem bregu Drave pod krško in lavantinsko škofijo in tako pod solnograško nadškofijo. Zaradi velike obširnosti solnograške nadškofije je bila ustanovljena leta 1070. krška škofija, leta 1219. pod papežem Honorijem III. sekovska in leta 1228. pod papežem Gregorijem IX. pa lavantinska.

Vsa stran, ležeča na južnem bregu reke Drave do pannonске meje, spadala je dolgo časa pod oglejsko cerkev, le nekateri kraji so bili v rokah tržaških in koperskih škofov. Leta 1461. je ustanovil cesar Friderik IV. z dovoljenjem papeža Pija II. ljubljansko škofijo. Oglejski patrijarhat so razdelili leta 1750. v dve nadškofiji, v goriško in videmsko. Leta 1830. je bila tržaška in koperska škofija v jedno združena.

Po različnih škofijah so Slovenci tako razdeljeni, da jih največ prebiva v ljubljanski in lavantinski škofiji. Koroški Slovenci so pod krškim škofom, Slovenci na Goriškem pa pod goriškim nadškofom. Precej jih je tudi v tržaški škofiji. Beneški Slovenci prebivajo v videmski nadškofiji. Majhno število Slovencev stanuje v sekovski škofiji. Slovenci na Ogerškem prebivajo v somboteljski škofiji, ki je bila leta 1777. izločena iz djurske in vesprimske škofije.

Trepetlika.

Legenda.

bolesti grozni je viseč na križu
Umiral človek - Bog,
Molče mu gledala v trpeče lice
Priroda na okrog.

Še jeden hip . . . „Moj oče, v tvoje roke
Izročam dušo jaz!“
Izrekel je, in smrt je rešeniku
Zagrnila obraz.

Ihteč zaplākala je vsa priroda:
Z gorāmi holmec vsak,
In vsaka živa stvar in z luno solnce,
Z vodāmi zemlja, zrak.

Tožile so ob križu pevke-ptice,
Da ni Gospoda več,
Po vznožju gore vila se drevesa,
Nad čudom tem tožeč . . .

Le jedno je drevo na gori stalo,
Ponosno zrlo v svet,
Brezčutno samo za prirode žalost,
Solzé in vzdih nešet.

Umili mrtvemu se rešeniku,
 Da ga prezira stvar,
 Hoteč jedina mu tajiti v smrti,
 Da njen ni gospodar!

Nad Golgato zaveje vetrec brzi,
 Zaveje, odbeži,
 Drevesu trdosrčnemu od križa
 Noseč gorke krvi . . .

Tedajci strepetali so mu listi
 In deblo šibkih vej:
 In danes še trepeče — trepetlika
 Od tistih dob naprej!

Mih. Opeka.

Kako se je stric Groga metal z medvedom.

(Spisal Zdravko Klančnikov.)

Mrzel zimski večer je bil.

Pri Lešnikarjevih je vse živo okoli peči; možakarji hité luščiti turščico, kar najhitreje morejo, da se vsuja rumeno zrnje izpod gibkih prstov; gospodinji in dekli se pa tudi mudi pri kolovratih, da bi človek mislil: Preje bode zmanjkalo; ej, to se vrti vreteno! Dol izza peči pa gleda po sobi osemletni sin Janezek, kamor je zlezl z velikim jerbosom turščice zlagat in podajat je dol možakarjem. Še celó sivolasega strica Grogo je izvabil nocoj mraz iz njegovega kotička, da si je prišel iskat prostora h gorki peči. Možiček sicer ni pravi stric gospodinjin, prav za prav le daljni sorodnik, ali Lešnikarjevi ga kličejo za strica, in to ime se ga drži.

„Ej, stric, semkaj, k meni sedite!“ vabi hlapec starca, videč, da si ta išče gorkega prostora. „Tukaj pri meni je gorka peč, da se pogrejete. Bodete pa jedno povedali!“

„Vsedem se že, vsedem!“ odgovori stric, „ali povedal — ne vem; ne pride mi nič na misel; prav nič ne vem nocoj.“

„E, kaj pa da ne veste“, vpije Janezek izza peči. „Veste, veste, samo povedati nočete.“

„Oh, kako da ne bi vedeli“, misli gospodinja.

„Pa tisto povejte, stric, kako ste se z medvedom metal“, meni gospodar.

„Hoho? Vi ste se metali, stric? Pa z medvedom!“ meni hlapec in se smeje poredno. „No, rad bi vedel, kako ste se vedli tedaj, stric! Pa tekli saj niste?“

„Ka—a—aj? Tekel, misliš? Ne boš! Mevža nikdar nisem bil. Nisem se vsake veverice ustrašil, ne! Tako, kakor jaz, nabrisal je še malokdo kocinca! Le poslušajte!“

Osemnajst let sem izpolnil, ko sem stopil h Kopišarju v službo za ovčarja. Komaj da sem odrasel, in že sem si moral sam kruha služiti pri tujih ljudeh. Sevéda domá nisem mogel ostati; brat se je oženil, in svakinja me je grdo gledala, pa sem rajši šel od hiše. In prav sem imel. — A ovčariti tačas tudi ni bilo tako lahko opravilo, ker je bilo vse polno zverine po naših gozdih. Če ne bi bil imel sultana, velikega psa, pri drobnici, pa ne vem, kako bi bil shajal. Na to žival sem se zanašal bolj kakor na kakega človeka. Poganjal je ovce za menoj, zavračal jih, kedar sem mu velel, a za medveda in volka je imel presneto oster nos. No, pred volkom sem bil varen. Znal sem, da mu je kos moj sultan, in da mu volk ne pride tako hitro do živega, zlasti ker je nosil moj čuvaj za vratom ostro železno grebenico. Tako grebenico je imel nekđaj vsak ovčarski pes, in sicer zato, da ga ni mogel zgrabiti volkodlak za vrat, kakor ima navado. A če tu ne more volk psu do živega, potem mu sploh ničesar ne more. Ali medved, medved — o, s tem je drugači!

Ko sem jaz ovčaril, potikal se je neznansko velik medved po naših planinah; že stara mrcina, pa velika nadloga za vso sovesko. Rajnkemu Orehovniku — Bog mu daj dobro! — raztrgal je bika, in kakšnega bika, takih je sedaj malo pri nas! Zalesnikarju je vlomil v stan gori za Kraguljo pečjo, podkopal mu hlev, razmesaril in potolkel vso čredo. To je napravil požrešnejš škoda! — A ne bom vam našteval nadalje, koliko je požrl tu in tam; le toliko naj povem, da je še vsakemu kaj pokumal; pa tudi mene je obiskal, mrcina kosmata!

Zvečer je bilo. Jaz se že spravljam spat, ali mojemu čuvaju ni nekaj prav; prav nemirno hodi gor in dol, in zdaj pa zdaj tudi zarenci vmes. „Kaj bo neki?“ mislim si. Odprem duri ter poslušam, ali ne bi čul kaj. Dolgo časa prav ničesar ne slišim; slednjič vendar začujem nekak šum. Renčé skoči v tem trenutku sultan k durim, pa velim mu, naj miruje in molči. Dobro me razume zvesta žival; vsede se na prejšnje mesto v kot in verno čaka mojega povelja. —

Zopet poslušam: Cap, cap, cap! No, to so pa prav medvedje stopinje!“

„Ali se ga niste nič bali, stric?“ seže Grogi v besedo Janezek, ki je, za pečjo sedeč, zijaje poslušal starega pripovedovalca.

„Turščice naloži. fante, hej! in ne zijaj samo dol na nas!“ veli Lešnikar; „luščiti nimamo več; jerbas dol podaj!“

„He, he, he! Česa naj bi se bal?“ povzame zopet stric besedo. „To bi bilo lepo! Kaj pa misliš, fante! Sevéda bi se ti grozno tresel, ako bi medved sedaj na duri potrkal, jaz pa nisem bil tak strahopetec. — Dobro slišim kosmatinca, kako rije okoli durij, še celó okoli kočje ga nos nese, iskaje, ali ne bi dobil kake luknje. Toda dobro je bila staja podzidana, in zid podkopati ni tako lahko. Zato mi smrduh poskuša zopet pri durih. Vzpne se kvišku in telebi s prednjima tacama tako silno na deske, da so se še drugo jutro poznali kremplji v lesu. Kar zarohnelo je, in ovce se zaženejo nazaj proti steni na kup. — Pa zastonj! Dobro sem zaprl duri in od znotraj zapah potegnul počrez. To ga je držalo. Pa kaj si mislite, da mi naredi zdaj ta capin? Mari, da odkobaca? Kaj še! Mirno sede na prag ter čaka. Morebiti je menil, da mu odprem, nesramnež! Pa zmotil se je kosmati stric, ker dolgo bi moral čakati, a dolgega čakanja se naveliča celó medved; torej se popraska požeruh nekolikokrat za ušesi ter renče odkobaca. Ravno tega sem jaz že dolgo pričakoval. Lahko si mislite, kako se oddahnem . . .“

„Hentaj, stric!“ oglasi se zopet poredni hlapec, „bali ste se pa vendar kosmatinca nekoliko; vem, da niti dihniti niste upali, ko vas je oblegal kosmati gost pred durmi.“

„Prismoda! Bal se? Prav nič! — Stal sem za durmi in držal sekuro v rokah. Naj bi bil vlomil požeruh! Jaz bi ga bil kresnil tja za ušesi, da ne bi bil pozabil tako hitro. Nisem se bal, záse ne! Za živino mi je bilo. Vedel sem, da mi niti živega repa ne ostane, ako vdere požeruh v stajo. Zato sem se bal, ne pa záse!“

Medved je torej res odšel, toda ako ta zver zasledi enkrat živino, ne dá se odgnati tako hitro. Že drugo jutro, ko odženem drobnico na pašo, obišče me požrešni gost. Gori za Velikim brdom na Strmi peči je bilo. Hitro je prineslo hudimana, še celó moj sultan ga začuje le malo poprej. Ko se pa prikaže kosmatinec ven iz gošče, tedaj se mu postavi zvesta žival naravnost v bran; bliskoma se mu zažene med noge. Pa medved tudi ni tako neroden, kakor bi kdo mislil;

hitro se obrne ter telebi s tace tako strašno po mojem tovarišu, da mu zmanjka tal ter se prekucne dol črez peč; skoro prav na kraju sta se spoprijela. Kako je štrbunknila v prepad zvesta žival! Prav žal mi je bilo za psa, pa si vendar nisem vedel pomagati; kajti ravnokar je prilomastila pošast med drobnico.

Pa kdo bi si mislil, da se bode ravno na mojo ovco spravil požeruh grdi! Moram vam povedati, da mi je Kopišar že naprej podaril mlado ovco, da bi mu tem zvestejše varoval njegovo blago. V srce se mi zasmili uboga živalica, ko stegne pošast kremplje po njej; jeza me popade, strašna jeza; vzdignem palico in osmodim požeruha po rebrih. Ta je bila gorka! Glasno zagode požrešnež in izpusti ovco; ali obrne se proti meni ter se postavi na zadnje noge. Sevéda jaz nisem tako neumen, da bi držal medvedje zaušnice. „Teci, teci, fante!“ velim samemu sebi ter jo vderem po stezi; tudi medved naredi takisto, in kdo bi mislil, da je ta spak tako spreten; saj tečem na vso sapo, pa me vendar kosmatinec dohaja vedno bolj, tako da je videti, da me dobi kmalu za pas. Že začujem za seboj medvedovo sapo; prav tik mene je! „Pa ne boš kaše pihal, ne!“ Tudi jaz sem navihan, kedar se nastavim. Hitro jo krenem pod stezo, obrnem se in stečem nazaj. Mrcino nerodno je sevéda med tem zaneslo za nekoliko po stezi naprej, in jaz sem bil že precej daleč od svojega zasledovalca, ko se ta obrne in me zopet začne loviti. Kmalu me dohiti mrcina; jaz uidem kakor prvič, in tako gre štirikrat zaporedoma. Tudi v petič bi se mu bil izmuzal, da se nisem izpodtaknil ob korenino. Telebim po tleh, mrcina po meni. — V medvedjih tacah ni dobro biti; to sem zvedel sedaj jaz, ker mrcina me preobrača kakor kakšno miš; sedaj me postavi na glavo in me spusti zopet na noge, sedaj me položi na tla, da ležim vznak, pa me zopet preobrne. Tako me obdelava precej dolgo, sevéda ne prav pazljivo, in če pri tem pogleda kak krempelj skoz obleko meni v kožo, — no kaj njemu mari! Bog vé, kaj bi še bil vse počel z menoj kocinec, da ne zalaja za njim moj sultan ter se zakadi vanj. Capinu ne kaže drugega, kakor izpustiti mene. Jaz sem torej prost, pa kakšen sem! Komaj se pobерem, tako sem zdelan. Sam ne vem, kako je odšel moj sultan smrti; saj je vendar padel precej globoko črez pečevje; morebiti je priletel na kak grm; grmovja raste dovolj pod Strmo pečjo. Ali naj bo že, kakor hoče, jaz sem rešen iz medvedjih krempljev. Moj sultan pa ima dovolj opraviti s

kosmatim capinom, vendar mu ta ne more nič posebnega storiti, kajti čuvaj moj ga kaj pridno napada. Ne vem, kako bi se bila pomenila stara sovražnika, da ni prišel ravno logar z lovci, ki so že dolgo iskali požeruha, sultanu in meni na pomoč. „Pok, pok, pok“, zagrmi skoro ob jednom, in s tremi krogli zadet se zgrudi kosmatinec na tla. Misleč, da ni več življenja v njem, hočem mu tudi jaz priložiti nekaj gorkih za spomin. Zavihtim palico ter mu preštevam rebra, da kar dlaka leti od njega. Pa skoro, da jo tudi to pot skupim, ker čudodelna palica capina zopet oživi; bliskoma švigne po koncu, zgrabi mi za palico ter jo zmelje med kremplji na drobne kosce. Meni samemu pa vendar ne more do živega, tudi ni časa; kajti najbližji lovec je nameril ter izprožil risanico, in svinčenka prežene spaku skomine za vselej. Mrtva se zvrne zver po tleh. Dobro je meril lovec.“

„Tekli ste pa vendar, stric! Ha, ha!“ smeji se hlapec poredno.

„Dobro vas je požgačkala mrcina, in jaz bi ne bil rad takrat na vašem mestu“, meni gospodar.

„Stric!“ oglasi se Janezek za pečjo; „stric, kam pa ste pipec dejali?“

Vse spravi v smeh to otročje vprašanje, in stric Gropa sevéda se mora tudi smejati. Samo ob sebi se razume, da se je govorilo ta večer še dolgo, dolgo v noč o tem čudnem dogodku; vsak ima kaj pripomniti in omeniti. In Janezek — no Janezku se je še celó sanjalo nocoj, kako so se stric metal z medvedom.

Zgodovinske povestice.

(Spisal I. St.)

1. Šolarji in Konrad I.

Pred več sto leti se je poučevala katoliška mladež večjidel po samostanih. Jedna najbolj glasovitih takih šol je bila v Šent-Galu. Modri učitelji te šole so znali dobro, da se mladež ne more vedno učiti, nego da ji je treba včasi tudi kakšnega veselja; zatorej so večkrat priredili kakšno svečanost, da razveselijo otroke. Da so se pa otroci v teh

samostanskih šolah poučevali, kakor treba, vidi se iz sledečega dogodjaja.

Leta 912. se je mudil nemški kralj Konrad I. o božiču v Šent-Galu. Zvedel je, da po večernicah vodijo vsako leto na božične praznike svečane procesije, pa je sklenil, tudi sam pridružiti se tem pobožnim obhodom. Menihi ga sijajno sprejmejo. Tri dni in tri noči je ostal v njihovem samostanu. Najbolj ga je razveselila procesija šolarska na dan nedolžnih otrok. O tej priložnosti se je hotel kralj prepričati o pobožnosti samostanskih učencev. Na jedno mesto, koder je imela iti procesija, dá mnogo lepih jabelk pometati. Zdajci pridejo šolarji, pobožne pesni prepevajóč, v najboljšem redu. Kralja je neizmerno razveselilo, ko je videl na svoje oči, da niso njegova jabelka zmotila nobenega otroka v petju in pobožnem vedenju, ter se je čudil posebno temu, da ni posegnil niti najmanjši izmed otrok po rudečih jabelkih. — Kralj Konrad je kasneje večkrat pripovedoval, da tako veselih dnij ni skoro nikjer preživel kakor v Šent-Galu.

2. Krasno delo.

Karol II., kralj španjolski, vozil se je dne 20. prosinca l. 1685. z mnogo plemenito gospodo na izprehod zunaj mesta Madrida. Ravno po tistem potu je nosil duhovnik zadnjo popotnico bolnemu vrtnarju, ki je stanoval v precej oddaljeni vasi od Madrida. Z duhovnikom ni šel nikdo razun jednega sluga, ki je svetil s svetilko v roki. Zapazivši, da se nosi presveto rešnje telo, stopi kralj precej iz kočije, pokloni se Jezusu Kristusu ter poprosi duhovnika, da se vsede v kočiji na njegovo mesto. Duhovnik je ubogal kralja, in le-tá je sam zaprl kočijo, vzel svoj klobuk v levo roko, z desno pa se je držal kočije, naročivši kočijašu, da vozi tjakaj, kamor je imel iti duhovnik. Kralj je šel gologlav vso pot zraven kočije. Ko so prišli do bajtice siromašnega vrtnarja, odpre kralj kočijo, zopet poklekne ter gre za duhovnikom v hišico. Dokler je duhovnik opravljal svoje opravilo, klečal je kralj in molil za bolnika. Potem pristopi kralj k bolniku, potolaži ga z nekoliko besedami, nadari ga po kraljevsko ter mu obljubi, da hoče njegovi jedini hčeri dati obilno doto, da se bode mogla omožiti, kar je on kasneje tudi res storil. Zdaj je prisilil duhovnika, da se je zopet vsedel v kočijo s svetim zakramentom v rokah, sam pa je hotel zopet peš iti zraven kočije; ali ker se je bil že preveč utrudil, prisilijo

ga, da se vozi v drugem vozu. Ko so prišli v mesto Madrid, stopi kralj iz svojega voza, pristopi h kočiji, v kateri se je vozil duhovnik ter jo odpre. Duhovnik izstopi iz nje ter gre peš proti cerkvi, a kralj za njim in množica naroda, ki se je bila zbrala od vseh strani, ko je zvedela za to krasno delo kraljevo. Sprejemši v cerkvi blagoslov božji, odpravi se kralj v svojo palačo, pozdravljan od naroda na vseh trgih in ulicah.

3. Zaupaj v Boga.

Neki pobožen plemenitaš na Irskem je imel navado reči, kedarkoli se mu je kaj neugodnega pripetilo: „Hvala Bogu, vse to je v mojo korist.“ Enkrat se je hotel prepeljati čez morje iz Irske na Angleško, zatorej se odpravi na brod. Ali ko je hotel stopiti v ladijo, pade ter si zlomi nogo. Pa tudi zdaj je rekel: „Hvala Bogu, vse to je na mojo korist.“ — Nató ga prijatelji vprašajo, kako bi moglo to biti na njegovo korist, ko si je zlomil nogo in zdaj ne more odpotovati, a moral bi oditi na vsak način. „Jaz tega ne vem“, odgovori on, „ali vé pa dobri Bog, ki za mene po očetovsko skrbi, in jaz sem trdno prepričan, da boče to dobro za mene.“ — Kmalu potem pride glas, da je ona ladija v nevihti utonila, in da so se potopili vsi popotniki.

4. Višji prostor je tudi nevarnejši.

V neki bitki je Kerinov polk posebno veliko trpel. Vojaki so bili že utrujeni, a pride povelje: „Urno na bližnji hrib, od tam prepodite sovražnika!“ Neki prostak je obnemogel. Težko je nosil svojo prtljago, solnce je hudo pripekalo, borili so se vse dopoldne, sedaj pa še teči v hrib! Sede na bližnji kamen in nevoljen gleda višje častnike na konjih. „Vam pač ni treba tako tekati sem in tja, in vi ne sopihate tako težko v hrib, kakor mi revni prostaki“, misli si. Zdaj prijezdi mimo njega general Kerin. Komaj zagleda neranjenega vojaka sedečega, že strogo ukaže: „Naprej, naprej! Sedaj ni časa za počivanje!“ Vojak pa predrzno odgovori: „Vi na konju pač lahko kličete: Naprej! a mi prostaki tekamo ves dan vsi utrujeni sem pa tja.“ Urno skoči general s konja in veli pešču, naj ga zajaha. Vojak osramočen si kaj takega ne upa, a general ga le prisili. Ni se bil pa vsedel še dobro na konja, zadene ga že krogla v prsi, in težko ranjen se zgrudi na tla. „Vidite“, zakliče mu general,

„višji prostor je tudi nevarnejši“, zajaha konja in drvi proti sovražniku.

5. Moč besede.

Včasih jedna beseda več izdá, kakor najdaljša pridiga. Sv. Vinko Pavlan je prišel enkrat v družbo odličnih in veljavnih mož; med njimi je bil vojak, ki je imel grdo navado, da je rad klet. Ko je začel tudi pri tej priliki svoj govor z besedami: „Hudič naj me vzame!“ vstane sv. Vinko, prime ga rahlo za roko in reče smeje: „Ne, gospod, tega jaz ne dovolim, da bi vas ta vzel, predobri ste; jaz vas hočem obdržati za Boga.“ — To je presunilo vojaka; od tedaj so rekli, da ni več klet.

Kratkočasnice in smešnice.

(Iz vsakdanjega življenja nabral *A. Benedik*.)

1. Strašanski mraz. — V gostilni so se o zimskem času razgovarjali o mrazu. Pripovedovali so drug drugemu, koliko mraza je v tem ali onem kraju. Mož, ki je mislil, da tudi on sme ktero ziniti, in ki je mislil, da ume na vremenske razmere, začne pripovedovati, kakov mraz je sedaj v Ljubljani. „Oni dan je rekel Boštenčev Peter, ki je bil v Ljubljani, da je bilo 24 johov mraza“, pravi mož ter se zavije v kosmati kožuh; kajti groza ga je izpreletela, ko je pomislil na tak mraz.

2. Kako daleč je od Kranja do Ljubljane. — V znani krčmi „pri Triglavu“ v Kranju so se kmetje razgovarjali o daljavi med Kranjem in Ljubljano. Merili so le po stari ploskovni meri. Vsak je bil drugih mislij; jeden je menil, da je to malo preveč, drugi, da je premalo, kakor je ta ali oni rekel. Gotovega ni nobeden vedel povedati. Zdajci se oglasi pri nasprotni mizi star cestni mojster, rekoč: „Vam bom pa jaz povedal, kako daleč je; jaz sem bil zraven, ko so merili cesto. Po novi meri je ravno 25 kilogramov in pol od Kranja do Ljubljane.“

3. Trezen pijanec. — Pijanec, ki se je navlekel božje kapljice, reče krčmarju: „Prinesite mi zrcalo, da bom videl, ali sem pijan.“ Krčmar mu prinese zrcalo; možu pa nekaj

ni bilo povšeči, ko se je ogledal v zrcalu. Rekel je: „V vašem zrcalu se vidim pijanega, pa to ni res. Prej sem se pa v oknu gledal, pa nisem bil nič pijan, akoprem sem z glavo v okno butil ter ga razsul. Le prinesite ga še polič sladkega vipavca.“

4. Leni in pridni sin. — Oče je imel dva sina. Jednemu se je ljubilo, da je ves dan ležal; drugi je bil pa zelo pridni in je vedno zgodaj vstajal. Ko pridni sin neko jutro prav zgodaj vstane ter gre od doma, najde na cesti mošnjo polno cekinov. Hitro leti domú lenemu bratu praviti veliko svojo srečo, rekoč: „Vidiš, ti Jožek, kaj se vse dobi, če človek zgodaj vstane.“ — „I sevéda“, pravi brat, „ko bi bil pa oni, čegaver je ta mošnja s cekini, mene posnemal in tako dolgo ležal, kakor jaz, pa bi ne bil mošnje izgubil.“

5. Gluh mož. — Gluh mož žene kravo na semenj. Gredé ga sreča kmetica ter ga vpraša: „Oče, ali jo boste prodali?“ Mož: „V Kranj jo ženem na semenj.“ Žena: „Kdaj pa bo imela tele?“ Mož: „Če bo kaj kupčije, bom jo pa prodal; saj je lepa krava.“ Žena: „Koliko hočete imeti za njo?“ Mož: „O sv. Jožefu bo imela tele.“ Žena: „Koliko je stara krava?“ Mož: „Za 75 jo dam; saj je vredna.“ Žena: „Mož, vi ste gluh!“ Mož: „O, muh pa ni.“

6. Kako visok je Šebreljski most. — V nekem kraju, pravijo, da v Šebreljah, sezidali so nov most. Vedel pa nobeden ni, kako visok je. Ugibali so, kako bi ga zmerili. Slednjič si vendar zmislijo jedno: najmočnejši naj bi se prijel mostnic, drugi pa njemu za noge in tretji zopet drugemu za noge itd., tako dolgo, da bi se zadnji z nogami dotikal vode. Res so storili to. Najmočnejši izmed njih se prime za mostnice. Držal je že dva na nogah. Zdajci mu pa začno roke lezti, in on zavpije nad ostalimi, naj malo počakajo, da bo omočil roke s slinami, da bo potem laže držal. Ko to izgovori, spusti se z rokami, da bi jih opljunil; toda v tem trenutku padejo vsi skupaj v vodo, kjer so si lahko potem roke omočili.

7. Nova cerkev v Šebreljah. — Ravno o teh ljudeh se tudi pripoveduje, da so sezidali novo cerkev. Ker je bila preveč v breg postavljena, ni jim bila povšeči. Sklenili so, da jo bodo potisnili malo z brega nazaj. Šli so nekega zimskega dne k cerkvi ter se začeli vpirati v cerkev in jo z brega potiskavati; toda ni šlo. Vroče jim je že bilo, slekli so kožuhe ter jih nesli na nasprotno stran cerkve. Šli so potem zopet potiskavat cerkev; toda premaknila se ni. Šli so gledat

na nasprotno stran, ali se je cerkev že kaj premaknila. Ko vidijo tja prišedši, da kožuhov ni več, ki jih je bil tat med tem časom odnesel, mislili so, da so cerkev že tako daleč potisnili, da so se skrili kožuhi. Veseli zaraditega gredó domú, čeravno niso imeli kožuhov.

8. Dober svet. — Šebreljenec si je nogo zlomil, ker je padel z drevesa. Ko ni nobeden vedel druge pomoči, svetuje mu jeden izmed njih, naj zleze še enkrat na drevo, in naj pade dol na zlomljeno nogo, da se mu bo potem poravnala in zarastla. Revež uboga; spravijo ga zopet na drevo ter ga potem, ko je bil dovolj visoko, spusté z drevesa na tla. Reveža je kmalu nehala noga boleti, ker je moral umreti vsled neznosnih bolečin.

9. Obrastli zvonik. — V Šebreljah je bil že precej star zvonik. Začela je trava in mah rasti na njem. Mislili so torej Šebreljenci, kako bi naredili, da bi spravili travo z zvonika. Zmislijo si pametno, da bodo namreč vola potegnili na vrvi gor, da bo travo popasel. V zvoniku privežejo veliko vrv in na vrv natvezijo srenjskega bika ter ga vlečejo na zvonik. Ko vola privzdignejo malo od tal, začne ga vrv dušiti, in vol jame jezik moliti iz gobca. Šebreljenci so si pa to reč drugači mislili. Vpili so na vse pretege: „Le hitro vlecite, kako se mu že zdi do trave; sline se mu že cedé po njej, ker je začel jezik iz gobca moliti. Le hitro vlecite, da se bo prej napasel!“

10. Tolažilne besede. — Dobrohoden mož, ki je bil zeló bolan, pokliče svojo še mlado ženo k sebi ter ji začne tako govoriti: „Ljuba moja žena! Ti vidiš, da se mi že bliža zadnji trenutek mojega življenja, da mi bo treba umreti. Moral te bom zapustiti. Ako tedaj hočeš, da se bom mogel v miru ločiti od tega sveta, moraš mi mojo poslednjo željo izpolniti. Ti si še mlada in brez dvoma se boš zopet omožila; saj to dobro vem. Pa prosim te, nikar ne jemlji Kračmanovega Janeza, saj veš, da se nisva mogla nikoli prav razumeti. Jaz bi moral v obupnosti umreti, ako mi bi ti tega ne obljubila, da ga ne boš vzela. Saj veš, da bi šlo naše posestvo potem rakovo pot.“ — „Ljubi moj mož,“ odgovori žena, „to te naj nikar ne ovira, v miru umreti! Jaz ti prisegram, da, če bi ga tudi ravno hotela imeti, vendar bi ga ne mogla, ker sem že Dolinarju za gotovo obljubila roko.“

KAZALO.

	Stran
Zadnji tibotapec. Povest. Podgrajski	3
Oglár. Pesen po narodni pripovedki. A. Hribar	27
Mir ljudem na zemlji. Povest. A. Koder	31
Bog ne plačuje vsake sobote. Povest. Ivo Trošt	37
Kakšno bôdi naše stanovanje. Dr. Jože Rakež	42
Pravljice. Slovenski mladini spisal J. Fr. Rádinski	52
1. Vile	52
2. Cvetlica življenja	57
3. Povodni moř	61
4. Potočnica	68
5. Sinica	71
Herbart Turjaški, kranjski deželni glavar in glasovit junak (1528 do 1575). Ivan Steklasa	74
Narodne šege. Josip Karba	87
Oreh. Prizor iz življenja na kmetih. Dr. Jože Vošnjak	101
Narodne pesni. Zapisal v Podzemelju pri Metliki J. Barle	111
1. Božične. I. II.	111
2. Jezusovo trpljenje. I. II.	112
3. Druge božične pesni. I.—XII.	113
Krt. Franc Štupar	115
Razširjanje krščanstva med Slovenci. Fr. Kos	122
Trepetlika. Pesen, legenda. Mih. Opeka	133
Kako se je stric Gropa metal z medvedom. Zdr. Klančnikov	134
Zgodovinske povestice. I. St.	138
Kratkočasnice in smešnice. Nabral A. Benedik	141

